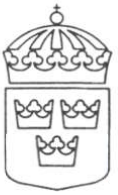
Riksdagens protokoll 1991/92:116

Onsdagen den 20 maj

Kl. 9.00–17.53

Protokoll
1991/92:116

---

1 § Avsägelse

Granskning av regeringen

Talmannen meddelade att Jan-Erik Wikström (fp) anhållit om att fr.o.m. den 1 juli 1992 bli entledigad från uppdraget som ledamot av riksdagen.

Kammaren biföll denna avsägelse.

2 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 14 maj.

3 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Proposition
1991/92:169 till justitieutskottet

Motionerna
1991/92:N56–N59 till näringsutskottet

4 § Förnyad bordläggning

Föredrogs men bordlades åter
Utrikesutskottets betänkanden 1991/92:UU19, UU22–UU24 och UU26
Socialutskottets betänkande 1991/92:SoU17

5 § Granskning av statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1991/92:KU30 Granskning av statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

1 *Riksdagens protokoll 1991/92. Nr 116*

Anf. 1 THAGE G. PETERSON (s):

Fru talman! Under mina 23 riksdagsår har jag sett på KU med respekt och vördnad. Jag har känt till KU:s viktiga uppgifter enligt grundlagen. Men det är först inifrån, som jag nu har mött det hårda granskningsarbetet och det noggranna arbetet.

Konstitutionsutskottets granskning är allvarlig och seriös, och jag har som ny ordförande i KU mött ett utskott, vars ledamöter anstränger sig för att på ett ansvarsfullt och korrekt sätt fullgöra den enligt grundlagen tilldelade granskningsuppgiften. Jag kände ett behov av att få säga detta.

Jag vill, fru talman, inleda årets granskningsdebatt med att till riksdagens protokoll uttrycka ett tack från konstitutionsutskottet till kanslichef Robert Söderblom som, efter 21 år varav 9 år som kanslichef, med detta riksmötes utgång slutar sin tjänst i KU. Hans stora kunnande och kompetens har under åren betytt mycket för konstitutionsutskottet.

Jag vill också notera en glädje och tillfredsställelse över att två av KU:s tidigare ledamöter finns på plats i kammaren.

Nu är det måhända slut på vänligheterna. KU:s granskning av regeringen och dess ledamöter är konstitutionell – inte politisk.

Den politiska granskningen sker först och främst i de allmänna valen. Från riksdagens sida sker den politiska granskningen genom behandlingen av regeringens förslag och genom interpellations- och frågeinstituten. Där får riksdagens ledamöter klara ut sina mellanhavanden i olika ämnen med statsråden. Och inte att förglömma: en viktig del av den politiska granskningen svarar massmedia för. I en demokrati som vår är medias granskning av den politiska verksamheten och av politikernas göranden och låtanden en viktig del av den demokratiska processen. KU:s konstitutionella granskning av statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning är en annan viktig del. Svenska folket har en stark känsla för rättssäkerhet, en stark känsla för att allt skall gå rätt till. Den granskningsverksamhet som jag här har talat om skall ses som en demokratisk tillgång värd respekt.

När KU startade en granskning av statsrådens aktieinnehav följde en principiell, intressant debatt. Själva ärendet står inte denna gång på saklistan, men med hänsyn till ärendets aktualitet och principiella natur vill jag ändå ta upp frågan i dag.

Några tidningar tappade fullkomligt besinningen, när KU ordnade utfrågningar i ärendet som gällde statsministern och näringsministern. Man glömde helt bort KU:s skyldighet att på riksdagens vägnar granska statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

Någon tidning betraktade granskningen som en politisk träta, en annan som en politisk skådeprocess mot kapitalisterna i regeringen Bildt. En tredje tidning betygsatte KU-utfrågningarna som trams.

Statsministern försökte i sin trängda situation att blanda bort korten, när han sade att "det är bättre att statsråden har sitt sparkapital i svenskt näringsliv än i banker och statsskuldsväxlar".

Den opolitiska juristkonsulten Reidunn Laurén skrev till mångas häpnad i en morgontidning att det förhållandet att en näringsminister äger aktier i

svenska företag får anses visa att han eller hon demonstrerar sin tilltro till näringslivet.

Statsministerns informationssekreterare tyckte att "det är jättebra att vi har en näringsminister, som är engagerad i svenskt näringsliv".

Men det är ju inte detta frågan gäller! Granskningsärendet handlar inte om det. Deras kommentarer visar att de inget har förstått eller helt enkelt att de inte vill förstå. Frågan gäller ju svenska folkets förtroende för att våra mest framträdande beslutsfattare fattar sina beslut utan varje hänsyn till privatekonomiska intressen. Frågan är om just näringsministerns stora aktieinnehav rubbar svenska folkets förtroende för honom! Det är ju inte särskilt anmärkningsvärt om det föds misstankar om jäv, när näringsministern så gott som dagligen – formellt som informellt – fattar beslut i frågor som rör företag som han är aktieägare i. Det är en principiellt viktig fråga, därför att trovärdigheten riskerar att bli nedsatt. Detta är farligt för politikens anseende och för folks förtroende för de politiska beslutsfattarna.

Men majoriteten av tidningar anser att KU:s pågående granskning av näringsministerns aktieinnehav är högst befogad. Man talar om att hans stora aktieinnehav inte är helt okomplicerat. Man anser att näringsministerns deltagande i beslut som rör företag där han själv har stora aktieposter inte är helt lämpligt.

Ingen har beskyllt näringsministern för att medvetet fatta beslut som skulle gynna företag där han har stora aktieposter och därmed honom själv. KU eller de socialdemokratiska ledamöterna i KU har inte misstänkliggjort näringsministern. Vi granskar hans aktieinnehav utifrån konstitutionella utgångspunkter. Att KU gör sådana granskningar är för övrigt inget nytt. Det skedde 1979, 1981 och 1984. Vid 1984 års granskning uttalade ett enigt utskott att utskottet hade för avsikt att även fortsättningsvis uppmärksamt följa regeringspraxis i dessa frågor.

Jag tar upp dessa frågor därför att detta tillhör en av de viktigaste punkterna i KU:s granskningsverksamhet. Redan misstanken om jäv är skadlig för landet, för riksdag och regering och för politikens anseende. Politik är ju först och främst en fråga om förtroende. Det är med näringsministern och övriga statsråd som med Caesars hustru. De får inte ens misstänkas. Därför är det ingen liten eller ointressant fråga som KU kommer att arbeta med i fortsättningen. Jävsrisken får aldrig bagatelliseras. Det är en styrka för den svenska demokratin att vi ser ytterst allvarligt på frågor om jäv och på frågor om mutbrott och andra ting, som skadar förtroendet för dem som utövar politisk makt, som väljarna har anförtrott dem. Jag tycker faktiskt att statsministern hittills har tagit för lätt på frågan om statsrådens aktieinnehav. Vid utfrågningen i KU tyckte jag närmast att statsministern raljerade med problemet när han sade: "Det är en fråga om att försöka vara heligare än de heliga." Den kommentaren tycker jag i detta sammanhang visar på brist på förståelse för problemet, ja kommentaren är närmast arrogant.

Fru talman! Jag måste också få tillägga att statsministern tyvärr återföll till den partipolitiska angreppsarsenalen, när han i radioekot från London kommenterade KU:s granskningsbetänkande. Där anger ett enigt KU vad ett statsråd bör iaktta när det gäller uttalanden som rör myndighetsutövning eller myndigheternas tillämpning av lag. KU höjer här ett kraftfullt var-

nande finger: Utskottet förutsätter nämligen att statsråd framdeles ålägger sig särskilt stor återhållsamhet i samband med sådana uttalanden. På detta viktiga principiella KU-uttalande ansåg sig statsministern ha rätt att sätta betyg efter sin egen partipolitiska måttstock.

Jag vill gärna få säga följande: Tänk om Carl Bildt hade haft styrkan att leva upp till de krav som vi har rätt att ställa på en statsminister och i stället från London sagt att nu skall vi i regeringskansliet studera vad KU har skrivit och i fortsättningen försöka respektera eller leva upp till vad KU säger. Men det sade han inte; i stället angrep han KU för att ägna sig åt socialdemokratiskt missnöje. Statsministern får inse att regeringen är underordnad riksdagen och inte tvärtom.

KU:s granskning av statsrådens aktieinnehav – både socialdemokratiska och borgerliga – är inte slutförd utan kommer att fortsätta i höst. Det blir säkerligen nya utfrågningar. Reglerna och kraven på statsråden i t.ex. USA och Storbritannien skall vi försöka belysa. Vare sig vi kommer att konstatera att jäv förelegat eller inte bör frågan resas om grundlagen har nog tydliga anvisningar när det gäller jäv för statsråd. I en kommande större grundlagsöversyn bör den frågan finnas med.

En redovisning över KU:s ställningstaganden kommer i ett senare betänkande, kanske redan i höst. KU överväger frågan om ett eller två årliga betänkanden. KU återkommer till denna fråga.

Fru talman! Det är min förhoppning att det, under den tid som det kommer att ta KU att fortsätta granskningen av jävsfrågorna, kommer att föras en principiell debatt om frågor som hör till detta ärende.

Det är KU:s skyldighet enligt 12:1 regeringsformen att granska statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Ärendena skiftar. En del utgörs av viktiga men mindre glamorösa frågor, t.ex. normgivning, internationella överenskommelser och hur regeringen har behandlat riksdagsskrivelser. Men det är viktigt att varje regering känner att den har riksdagens och konstitutionsutskottets ögon på sig också på dessa områden.

Beträffande antalet granskningsärenden vore det, som jag ser det, en fördel för hela granskningsverksamheten om småärenden inte hamnade på KU:s bord. KU är inte rätt forum för granskningsanmälningar med partiegoistiska syften. Sådana frågor kan med fördel klaras av i interpellationsdebatter och frågestunder.

Det är viktigt för riksdagen, för vår konstitution och för vår demokrati att KU är ett starkt utskott med stor integritet. KU blir starkare om utskottet slipper att granska ärenden där utskottet – innan en granskning sätts i gång – efter en tjänstemannaföredragning kan se att det inte föreligger någon överträdelse av konstitutionen eller något annat skäl för utskottet att göra ett uttalande eller påpekande av allmän karaktär. Ett granskningsärende bör också kunna läggas ned om det inte finns ett konstitutionellt värde i det. Jag tycker att utskottets ledamöter från alla partier har visat en god disciplin i detta avseende. Vissa ärenden har vi varit eniga om att snabbt slutföra, sedan tjänstemannaföredragningar visat att det inte finns något skäl att framföra någon konstitutionellt grundad kritik. I flertalet granskningsärenden är vi dessutom överens om skrivningarna, och det gäller ärenden som berör statsråd i båda regeringarna som vi har granskat.

Utskottet är som sagt enigt i flertalet granskningsärenden. Till betänkandet har fem reservationer fogats, tre från Socialdemokraterna och en från vartdera Folkpartiet liberalerna och Ny demokrati, ett särskilt yttrande från Centern och en meningsyttring i nio olika delar från Vänsterpartiet.

Fru talman! Jag yrkar på godkännande av utskottets anmälan med undantag av de tre delar där Socialdemokraterna har reservationer. I dessa delar yrkar jag bifall till reservationerna 1, 3 och 5.

Anf. 2 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Jag ber först att få instämma i utskottsordförandens tack till utskottets sekretariat för arbetet med detta granskningsbetänkande och för dess kompetenta och energiska arbete i övrigt. Jag instämmer naturligtvis särskilt i tacket till den avgående kanslichefen Robert Söderblom, som jag har haft anledning att samarbeta med under många år. Det har alltid varit angenämt och trevligt. Det har samtidigt var mycket givande ur saklig synpunkt, inte minst beroende på den stora erfarenhet och den stora kunnighet som Robert Söderblom har visat under sin tid i konstitutionsutskottet.

Konstitutionsutskottets granskningsverksamhet har under de senaste årtiondena svällt betydligt jämfört med vad som var vanligt i gamla dagar. Verksamheten har också blivit uppmärksammad på ett helt annat sätt än tidigare. Det visar, brukar jag säga, att det finns en plats för denna typ av granskning i vårt parlamentariska system och att konstitutionsutskottets granskning har en viktig roll att fylla.

I årets granskningsbetänkande kan vi också se att det är en lång rad frågor av mycket olika karaktär som utskottet har tittat närmare på. Man kan, tycker jag, påpeka att det i utskottets betänkanden och i de bilagor som publiceras finns material öppet för allmänheten och massmedia, material som annars inte skulle finnas att tillgå. Konstitutionsutskottet fyller således också en viktig roll när det gäller att ta fram underlag för den allmänna debatten och den allmänna opinionsbildningen i viktiga politiska frågor.

Ordföranden sade i sitt inlägg att granskningen inte är politisk. Det är väl riktigt så långt att huvudsyftet inte är att åstadkomma politisk träta. Huvudsyftet är inte att kritisera innehållet och innebörden i politiska beslut, utan det är handläggningen av ärendena som är föremål för utskottets granskning.

Samtidigt brukar jag påpeka att just den omständigheten att konstitutionsutskottet är ett politiskt organ är en särskild fördel ur granskningssynpunkt. Utskottets granskning rör sig i gränslandet mellan juridik och politik. Det tycker jag inte att det finns någon anledning att dölja. Det är detta som enligt min mening ger utskottet dess unika karaktär. Det är också detta som gör att t.ex. en författningsdomstol aldrig skulle kunna fullgöra de uppgifter som konstitutionsutskottet har. Många av de frågor som konstitutionsutskottet tar upp till noggrann granskning skulle inte kunna aktualiseras i en författningsdomstol.

Jag blev något överraskad över delar av ordförandens inlägg. Han underströk inledningsvis mycket kraftfullt att KU:s granskning inte är politisk. Sedan höll utskottets värderade ordförande ett anförande som i långa stycken var ett slags politisk pamflett, dessutom i ett ärende, fru talman, som inte

inryms i konstitutionsutskottets granskningsbetänkande till årets riksmöte. Det tycker jag är litet förvånande. Vi har visserligen ägnat statsrådens aktieinnehav en betydade uppmärksamhet. Vi har fått fram en hel del material och haft en del utfrågningar. Men vi har i utskottet enhälligt beslutat att skjuta på frågan i dess helhet till nästa granskningsomgång. Vi kan sätta i gång med den redan under hösten.

För den skull vill jag för min del inte uttala några direkta omdömen om regeringens status på det här området mer än att jag helt allmänt vill säga att det sjävfallet måste vara så att även statsråd får inneha förmögenhet. Vad som kan vara intressant är naturligtvis om statsråd i konkreta beslutslägen kan hamna i situationer som gör att man kan ifrågasätta jäv. Men detta är, fru talman, en fråga som vi får anledning att återkomma till.

Jag vill understryka än en gång att det material som ordföranden hade som underlag för det inlägg han nyss hade inte finns med i årets granskningsbetänkande, inte heller dokumenterat i de utfrågningar som ordföranden refererade till.

Vad gäller granskningsbetänkandet som helhet kan man säga att enigheten i utskottet är stor. Där vill jag gärna ge utskottets ordförande en eloge. Han har medvetet arbetat på att koncentrera granskningen till väsentligheter och också medverkat till att vi har blivit eniga i en rad av de frågor som vi granskat. Det tycker jag är positivt. Det är naturligtvis viktigt för utskottets verksamhet men också för utskottets anseende att vi i principiellt viktiga frågor kan komma fram till en enhetlig bedömning.

Även om det inte framförs några allvarliga anmärkningar mot vare sig den förra eller den nuvarande regeringen – det är egentligen två regeringar som vi granskar – innebär det inte, som jag redan belyst, att utskottets granskning är meningslös eller överflödig. Jag brukar för min del alltid framhålla den preventiva effekt som utskottets granskningsverksamhet har. Jag vet från många vittnesbörd att den har det. Man är i kanslihuset, naturligtvis på statsrådsnivå men också på tjänstemannanivå, medveten om att konstitutionsutskottet håller ett vakande öga över hur saker och ting handläggs och att det som man försöker gömma i snö kommer upp i tö, när KU sätter blåslampan på frågorna.

Här är det en traditionell genomgång av många frågor. Vi ser på hur regeringar kommer till, hur regeringsformen fungerar ur den aspekten. Där tycker jag mig med viss tillfredsställelse kunna konstatera att även det senaste regeringsskiftet helt och hållet gick enligt de premisser som grundlagen uppställer. Det har alltså inte varit några onödiga eller för landet skadliga fördröjningar i arbetet med att få till stånd en ny regering. Grundlagen har blivit kritiserad på den punkten just när det gäller hur regeringar skall komma till. Vi har alltså kunnat gång på gång – nu har vi ju erfarenhet av ganska många regeringsskiften – konstatera att grundlagens bestämmelser har fungerat tillfredsställande vad gäller att skaffa landet en regering.

Granskningen har till syfte att undersöka om och helst bestyrka att regeringen handlar enligt det regelsystem som finns, men det finns en vidare ram för granskningen. Det framgår direkt av bestämmelsen i grundlagen. Utskottet kan också ta upp till granskning och diskutera lämpligheten av det sätt på vilket regeringen beter sig, alltså lämpligheten ur administrativ syn-

punkt. Vidare är en viktig uppgift att se till att regeringen beter sig gentemot riksdagen så som den bör gentemot landets första statsmakt, som ju är riksdagen.

Här har vi traditionellt granskat t.ex. propositionsavlämnanden, där det ofta finns anledning till anmärkningar. Propositionsavlämnanden har en tendens att klumpas samman, så att riksdagen under vissa perioder blir väldigt jäktad. Det är naturligtvis inte bra med tanke på den sakliga behandlingen av frågorna.

En annan sak som vi har uppmärksammat flera år och som kommer upp även i årets betänkande är det faktum att statsråd ibland har benägenhet att gå ut till allmänheten och tala om vad man föreslår riksdagen, innan riksdagen har fått regeringens förslag på sitt bord. Så bör det inte gå till, det säger vi även i årets betänkande. Vi som sitter i riksdagen vet vilka bekymmer det åstadkommer för oss när regeringen håller presskonferens kanske 14 dagar innan en proposition är framlagd. Vi blir uppringda av allmänheten, får brev osv. Vi skall på möten och konferenser förklara vad regeringens förslag innebär, trots att vi inte fått det i våra händer. Där bör alltså alla regeringar, även den nu sittande, skärpa sig och se till att riksdagen alltid kommer i första hand.

Sedan är det vissa frågor som har väckt särskild uppmärksamhet. Jag tänker inte på nytt ta upp detta med statsrådens aktieinnehav, eftersom jag inte anser att frågan är aktuell i dagens debatt. Men det finns en annan fråga som har väckt viss uppmärksamhet, och det är påstådda försök från regeringsledamöters sida att medvetet eller omedvetet påverka underordnade myndigheter utan att detta tagit sig uttryck i formella regeringsbeslut. Det är flera ärenden av den karaktären som vi sett närmare på i årets granskning.

Man kan sammanfattningsvis säga att utskottet inte i något av dessa fall kunnat finna någon uttrycklig strävan från statsrådens sida att gå förbi de bestämmelser som finns i regeringsformens 11 kap. 7 § och som stadgar att regeringen inte får lägga sig i hur myndigheter beslutar i enskilda ärenden. Men det har gjorts uttalanden som, om man hårdrar dem, skulle kunna uppfattas som ett försök till direktiv till underordnade myndigheter. Det är inte första gången sådant händer. Ibland försöker riksdagsledamöter att här i kammaren provocera statsråd till att ta ställning i konkreta ärenden, som avgörs av myndigheter. Alla kloka statsråd avvärjer naturligtvis sådana försök och förklarar att de inte får uttala sig i frågan. Men det har skett ett och annat övertramp.

Man kan naturligtvis ifrågasätta principen som sådan, dvs. att statsråd inte får ge direkta konkreta direktiv till myndigheter rörande deras handlande. Vi har diskuterat den frågan i olika sammanhang, bl.a. när vi för några år sedan behandlade relationerna mellan regeringen och förvaltningsmyndigheterna.

Slutresultatet av våra överläggningar när det gäller dessa frågor har blivit att det traditionella svenska systemet skall behållas, dvs. med regeringen som ett politiskt statsorgan och myndigheterna som självständigt handlande under eget ansvar. Det är viktigt att man håller på den principen, som har fungerat bra i vårt land. Den bringar klarhet i hur ansvarsförhållandena skall vara reglerade.

Med anledning av dessa fyra fall vill vi understryka vikten av att statsråd visar återhållsamhet i samband med uttalanden som tangerar 11 kap. 7 § i regeringsformen. Utskottet uttalar alltså inte någon anmärkning mot de aktuella statsråden, men med anledning av vår granskning vill vi understryka vikten av att man har systemets principiella grunder klara för sig i alla lägen.

I samband med denna granskning har det uppkommit en viss diskussion om vad statsråd får göra och inte göra. Det är viktigt att understryka det som står i utskottets betänkande, att KU inte har någon som helst lust att lägga band på statsrådens möjligheter att delta i den allmänna debatten. Tvärtom, statsråden skall självfallet delta i den. Därvidlag har de mycket stor frihet under i första hand politiskt ansvar. Det är inte det som saken gäller.

Det har t.ex. i Dagens Nyheter förekommit litet konstiga inlägg när det gäller en artikel som publicerades av statsrådet Laurén, där man ville förmena konstitutionsutskottet att ta upp inlägg av den här arten till granskning. Det har konstitutionsutskottet naturligtvis full frihet att göra. Reaktionen på detta har varit litet överraskande, då statsråd har sagt att man skall akta sig väldigt noga för att fortsättningsvis delta i den allmänna debatten. Detta är icke konstitutionsutskottets syfte. Utgångspunkten är vidmakthållande av respekten för det regelsystem vi har och ett understrykande av vikten av att direktiv till myndigheter skall utgå i form av regeringsbeslut grundade på riksdagsbeslut och inte i form av enskilda statsråds uttalanden.

Fru talman! Med detta vill jag yrka att konstitutionsutskottets betänkande som helhet läggs till handlingarna med instämmande i vad utskottet har anfört.

Anf. 3 THAGE G. PETERSON (s) replik:

Fru talman! Tredje vice talman och till lika utskottets vice ordförande var, om än lågmält, litet överraskad över att jag tog upp den pågående granskningen av statsrådens aktieinnehav, eftersom ärendet inte är slutbehandlat i KU. Jag är möjligen något förvånad över den reaktionen från tredje vice talman. Jag tycker att det närmast var självklart att jag skulle ta upp den frågan med hänsyn till ärendets omfattning och natur.

Granskningen föranledde en principiellt viktig debatt, som jag anser att konstitutionsutskottets ordförande bör delta i. Jag har blivit uppmanad att skriva artiklar, men jag har ansett det vara lämpligt och det mest korrekta att vänta med att göra detta inlägg i granskningsdebatten, så att företrädarna för de andra partierna i KU skulle kunna bemöta mig direkt i debatten. Som vi för övrigt allihop vet är det inte så lätt att få in genmälen i tidningarna. Därför tyckte jag att riksdagens talarstol var lämplig. Den kan man som riksdagsledamot alltid utnyttja.

Som talman arbetade jag aktivt för att så mycket som möjligt av den levande debatten skulle äga rum i riksdagen. Jag försökte få statsråd och partiledare att inse att riksdagens talarstol är ett bra forum för en debatt i aktuella politiska frågor.

Jag är naturligtvis medveten om att detta ärende inte är slutbehandlat, vilket jag också sade. Fortsättning följer av ärendet. Men det hindrar ändå inte ett tankeutbyte. Debatten är ju livsnerven för oss i en demokrati.

Som kanske tredje vice talman uppmärksammade avslutade jag med att

säga att jag hoppas att det under tiden granskningen fortskrider kommer att föras en principiell debatt ur olika infallsvinklar, inte minst mot bakgrund av de viktiga grundlagsfrågor som berörs när det gäller detta ärende. Det fanns alltså inga dolda, skumma avsikter med mitt inlägg mer än att jag tyckte att det var självklart att jag som ordförande i KU gjorde detta inlägg just här i kammaren. Det hindrar inte från att jag i sommar nog kommer att skriva en och en annan artikel i detta ämne.

Anf. 4 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Utskottets ärade ordförande sade att det är viktigt att utnyttja riksdagens talarstol för inlägg i politiska frågor. Jag instämmer i det.

Som jag uppfattade det var ordförandens inlägg egentligen inte ett inlägg i dagens granskningsdebatt, utan ett inlägg i en politisk fråga. Det förvånar mig, måste jag säga. Vi har inte underlag i årets granskningsbetänkande för en diskussion i just den frågan. Den finns inte med. För den sakens skull är det litet konstigt att frågan om statsrådens aktieinnehav blir ett slags huvudfråga i ordförandens första inlägg i den här granskningsdebatten.

Det finns flera andra frågor aktualiserade i KU. Det är nya granskningsuppgifter som riksdagens ledamöter vill att vi skall ta oss an. Jag tycker att det vore mycket märkligt om vi började att här diskutera frågor från granskningssynpunkt, vilka ännu inte är slutbehandlade i konstitutionsutskottet. Om vi beter oss så, blir det ju fråga om en ren politisk debatt, som ordföranden inledningsvis sade sig vilja undvika.

Anf. 5 THAGE G. PETERSON (s) replik:

Fru talman! För att vara vänlig mot tredje vice talman vill jag säga att jag åberopade hans egen filosofi som han gav uttryck för i sitt första inlägg, dvs. att utskottets debatt och granskning måhända rör sig i gränslandet mellan politik och juridik. Se mitt inlägg med utgångspunkt från detta gränsland! Det är viktigt att vi i granskningsdebatten är så aktuella som möjligt, att vi också deltar i den politiska debatten.

Ett problem med riksdagens debatter är att de inte är tillräckligt aktuella. Jag har kanske medverkat till att göra den här debatten litet mera aktuell än vi brukar göra när det gäller granskningsbetänkandena.

Anf. 6 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Det är naturligtvis ingenting som hindrar att frågan om aktieinnehav kommer upp till debatt i riksdagen. Om jag inte missminner mig har den redan varit uppe till diskussion i samband med interpellationer och enkla frågor.

Vad jag vänder mig emot är att frågan nu tas upp som en granskningsfråga, eftersom vi ännu inte har slutbehandlat ärendet. Jag tror inte att det är efterföljansvärt att på det sättet vitalisera riksdagens debatter.

Anf. 7 BIRGER HAGÅRD (m):

Fru talman! Också jag vill inleda med att rikta ett tack till KU:s kansli med tanke på allt arbete som där har utförts. Alldeles speciellt tänker jag

naturligtvis på Robert Söderblom, som ju kommer att avgå som kanslichef. Han har lett det här arbetet på ett alldeles eminent sätt.

Inledningsvis konstaterar jag också att jag nu liksom återvänder till fadershuset. När jag 1982 började min verksamhet här i riksdagen var det framför allt vissa ärenden på KU-sidan som jag hade att arbeta med. Sedan dess har jag haft andra arbetsuppgifter i andra utskott. Men nu, som sagt, får jag återigen medverka i en dechargedebatt.

Vidare konstaterar jag att det nog är mycket som har förändrats under de här inte alltför många åren. Det är kanske mindre dramatik i dag, mindre av strålkastarljus över KU och dess granskning vid ett sådant här tillfälle. Man har vant sig vid de offentliga förhör som vi har haft alltsedan 1988. Affärerna lyser – tack och lov, skall man kanske säga – med sin frånvaro. Det handlar mera om att ett vardagligt granskningsarbete har ägt rum.

Det är nya aktörer. Från de fyras gäng i det gamla konstitutionsutskottet – dvs. Olle Svensson, Anders Björck, Birgit Friggebo och Bertil Fiskesjö – är det nu bara en kvar som deltar i granskningsarbetet, nämligen tredje vice talmannen Bertil Fiskesjö. Naturligtvis är det också andra goda debattörer och politiska motståndare som har funnits med ganska länge och som också kommer att framträda här i dag.

Det finns en nyordning i konstitutionsutskottet i och med att ordföranden inte längre hämtas från majoriteten. Tvärtom är det klart utsagt att ordföranden skall hämtas från oppositionen. Här har Thage G. Peterson trätt in, och han utövar sitt ordförandeskap med elegans. Dessutom tror jag att han har förskaffat konstitutionsutskottet åtskilligt i form av en ny respekt.

Konstitutionsutskottets roll som övervakare av författningen har framhävts av ordföranden. Bertil Fiskesjö har understrukit att konstitutionsutskottet har uppgifter som en författningsdomstol i och för sig knappast skulle kunna hylla.

Det är angeläget för oss alla att konstitutionsutskottet bemöts med respekt och att utskottets värdighet kan upprätthållas. Det är angeläget att man inte onödigtvis ägnar sig åt politisk pajkastning.

Men utskottet har inte bara i uppgift att granska statsrådens agerande, utan det skall också naturligtvis se på administrativ praxis. Det är självfallet inte så som många har trott, nämligen att utskottets främsta uppgift i granskningsfrågorna är att till varje pris "sätta åt" ett statsråd – att få någon, som det heter, prickad. Inte heller handlar det om att kanske av partipolitiska skäl sluta upp i olika sammanhang. Tvärtom gäller det att med kraft reagera när konstitutionella övertramp begås, vilket lyckligtvis hör till undantagen. Dessutom gäller det att arbeta i preventivt syfte, som just tredje vice talmannen mycket gärna och ofta vill understryka.

Vi har sett en del exempel på det. Vi har valt att titta t.ex. på beslutsformerna när det gäller medlen ur allmänna arvsfonden, ärenden som handlagts av statsråden Lönnqvist och Wallström. Men det är inte personerna och deras agerande som utskottet har reagerat mot. Kanske har man ansett det vara mindre lämpligt att delegera till ett statsråd just rätten att dela ut medel i olika sammanhang – med tanke just på regeringens kollektiva ansvar.

Från ungefär likartade utgångspunkter har vi granskat fyra uttalanden som gjorts av fyra olika statsråd.Det gäller socialdemokraterna Ulf Lönn-

qvist och Ingela Thalén. Men också Carl Bildt och Reidunn Laurén har nämnts i det sammanhanget. Bertil Fiskesjö har redogjort för bakgrunden. Jag behöver därför inte närmare gå in på den.

Bara som ett exempel på hur utskottet kan agera och höja ett varnande finger vill jag erinra om 11 kap. 7 § i regeringsformen. Statsråden bör visa stor återhållsamhet i uttalanden när det gäller frågor som kan lyda under den här paragrafen. Det får inte ens uppstå en misstanke om att ett statsråd på något sätt vill påverka myndighetsutövningen.

Men förstår medierna detta? Ordföranden tog upp sådana frågor och pekade på att medierna inte tycks ha erforderliga kunskaper. I varje fall tycks man inte vilja förstå vad som är konstitutionsutskottets egentliga uppgift. Detta är naturligtvis att beklaga.

I mångt och mycket har jag samma principiella syn som ordföranden och tredje vice talmannen när det gäller konstitutionsutskottets arbetsuppgifter och dess sätt att arbeta. Men inte heller jag kan underlåta att ta upp något som, så uppfattade jag det, efter ordförandens utomordentliga inledning ändå kan liknas vid en plump i protokollet.

Vidare förstår jag inte varför ordföranden tar upp frågor som vi inte är klara med. För övrigt är det någonting nytt att KU:s granskningsarbete skall fortsätta. Inte heller förstår jag ordföranden när han säger att han tar upp frågan därför att han från riksdagens talarstol vill uttrycka det som han ansett sig förhindrad att säga i tidningsartiklar i ärendet i fråga. Men det är just vad ordföranden har gjort. Han har ju skrivit en artikel. Förlåt, herr ordförande, om jag gör en liten recension av artikeln. Men jag tycker inte att artikeln var alldeles bra. Jag tycker kanske inte heller att det var helt och hållet på sin plats att skriva den vid den tidpunkt då den skrevs.

Ordföranden har redan gjort allt det som han sade sig vilja undvika genom ett opåkallat inlägg här i kammaren.

Om jag ser på själva frågan som sådan tycker jag att det är alldeles uppenbart att den ej skall vara diskriminerad från att inneha ett högt ämbete i regeringen som råkar ha en förmögenhet placerad i värdepapper. Men det är inte bara sådana bindningar som eventuellt förekommer. Det finns kanske anledning att se på hur stora pensioner som olika statsråd uppbär i olika sammanhang och vilka bindningar till olika organisationer som kan förekomma. Allt det här skall utskottet närmare titta på. Sedan, mina damer och herrar och fru talman, får vi höra vad konstitutionsutskottet har att säga om hur det absolut obundna statsrådet med fläckfritt förflutet kommer att kunna agera i riksdagen. Det blir en god karamell. Men jag är rädd för att svenska folket kommer att få vänta länge i det fallet och att det här är något av en omöjlighet.

Fru talman! Jag återvänder till detta med att utskottet fortsätter sin granskningsverksamhet. I det sammanhanget undrar jag om det är möjligt för utskottet att i fortsättningen ta upp varje anmälan som kommer in till utskottet. Många av anmälningarna är kanske av den karaktären att de på ett tidigt stadium egentligen kan förpassas till det vertikala arkivet, som det brukar heta – dvs. papperskorgen. De har kommit till av partipolitiskt nit. De är överdrivna och har avfattats i stundens hetta.

Jag tror att det kommer att bli nödvändigt med någon form av gallringsar-

bete på ett tidigt stadium inom utskottet. Men samtidigt vill jag naturligtvis understryka att det är fråga om en sällsynt grannlaga uppgift. Vi får väl se i vilken utsträckning man lyckas med den.

Sedan vill jag peka på någonting annat som är nytt, nämligen att riksdagens revisorer har fått ökade möjligheter att utföra granskningsarbeten. Det har också blivit möjligt för konstitutionsutskottet att i vissa sammanhang knyta an till det arbete som utförs av riksdagens revisorer. Om detta kan göras än mera systematiskt i framtiden tror jag att granskningsarbetet har åtskilligt att vinna på det.

Vi kan konstatera att stor enighet föreligger inom utskottet efter noggranna diskussioner. Det finns bara ett fåtal reservationer. Andra talare kommer senare i den här debatten att gå in på dem.

Jag vill bara erinra om några inledande punkter i granskningsbetänkandet. Propositionsavlämnandet har diskuterats. Här finner vi samma kritik som alltid. Det gäller naturligtvis för regeringskansliet att hela tiden underlätta riksdagens arbete. Liksom tredje vice talmannen gjorde vill också jag stryka under riksdagens företrädesrätt beträffande propositioner, något som också statsminister Bildt vid utfrågningen mycket starkt underströk att han på alla sätt och vis ville leva upp till. Det är alltså riksdagen som i första hand skall ha propositionerna, inte pressen vid olika presskonferenser.

Vi har också tittat på en annan viktig fråga, traktatsuccessionen. I det sammanhanget har vi fått förnämliga föredragningar. Vi har kunnat konstatera att det finns brister i förvaltningsmyndigheternas förteckningar över de internationella överenskommelserna. Men vi har även med tillfredsställelse sett att åtgärder redan har vidtagits inom regeringskansliet för att förbättra de här redovisningarna. Hela frågan om traktatsuccessionen – särskilt gäller det kanske länderna i Östeuropa – observeras noga. Man kan få resultat på de punkter där sådana kanske kan efterlysas.

Man kan säga att det varierar från stort till smått när det gäller de olika frågor som tas upp av KU. Jag vill gå in på något som kan tyckas vara en mindre fråga men som är nog så väsentligt. Det gäller den språkliga utformningen av regeringsbeslut. Ett skräckexempel återfinns i granskningsbetänkandet. Det gäller ett beslut som fattades i bostadsdepartementet den 14 februari 1991. Det här finns återgivet på s. 25 i betänkandet, del 1. Där står det:

"Regeringen, som prövar ärendet på talan av de klagande som tidigare framställt yrkande som helt eller delvis lämnats utan bifall och som härvid inte finner skäl att ändra länsstyrelsens beslut, avslår överklagandena."

Utskottet konstaterar helt kort att "beslutets språkliga utformning inte uppfyller de krav som bör ställas på ett regeringsbeslut". Kan detta på något sätt leda till rättelser i fortsättningen är det naturligtvis positivt.

En annan fråga som tas upp och som jag inte skall beröra närmare är frågan om jämställdhetsarbetet.

Utskottet konstaterar att det tyvärr inte har skett någon egentlig förändring inom regeringskansliet sedan 1987. Det är fortfarande bara omkring 13 % kvinnor på chefslöneplanet. Denna frågeställning kommer att beröras senare i den här debatten. Därför går jag inte närmare in på den. Jag konstaterar bara att man inte skall glömma bort att det beträffande chefer i mellan-

ställning under senare tid har förekommit en stark frammarsch från kvinnornas sida över hela landet och på alla olika områden. Jag tror att det i stor utsträckning också gäller i våra kommunfullmäktigeförsamlingar.

En del andra ärenden tas också upp till närmare diskussion. Det gäller frågan om aktiebolag som ägs av staten. Naturligtvis tillämpas samma regler där som de som gäller för andra aktiebolag. Men KU har sagt att det är önskvärt med mer uttyckliga direktiv och en bättre dokumentation när det gäller statens företrädare på bolagsstämmor eller i andra sammanhang. Detta är viktigt, inte minst för konstitutionsutskottets granskningsarbete.

Fru talman! Jag avslutar anförandet med att säga vad jag inledningsvis sagt, nämligen att det här dechargebetänkandet kanske är mindre dramatiskt än man varit van vid under senare år. Det är ett tecken på att just detta vardagliga granskningsarbete har en stor uppgift att fylla och att det bör vara så fritt från partipolitisering som möjligt. I stället gäller det att leva upp till de förväntningar som finns på utskottet när det gäller just de konstitutionella uppgifterna.

Jag yrkar, fru talman, bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

Anf. 8 THAGE G. PETERSON (s) replik:

Fru talman! Jag tackar Birger Hagård för de vänliga orden om min person. Men jag vill gärna erkänna att jag faktiskt inte trodde att mitt lilla inlägg skulle skapa så mycket av olustkänslor att Birger Hagård måste tala om en plump i protokollet.

Ett tag inbillade jag mig faktiskt, Birger Hagård, att jag skulle mötas med respekt för att jag inte drog mig för att ta upp också detta ärende i granskningsdebatten.

Sedan vill jag göra ett tillrättaläggande, Birger Hagård. Artikeln i Aftonbladet skrevs nämligen innan granskningen påbörjades. Artikeln publicerades innan statsministern utfrågades i konstitutionsutskottet. Jag påpekade för tidningen att jag hade önskemål därom för att Carl Bildt skulle känna till mina argument vid utfrågningen. Men det är lätt att minnas fel. Därför förlåter jag Birger Hagård på den punkten.

Jag har, fru talman, full förståelse för att Birger Hagård inte tycker om min artikel. Vi har olika syn i de här frågorna, och det är inget anmärkningsvärt i en demokrati. Om vi har olika uppfattningar om saker och ting skall frågorna luftas. Jag kan inte se en bättre plats för en riksdagsledamot att göra detta än just riksdagens plenisal. Vi i den här salen är något för litet för debatter. När vi någon gång får en debatt, Birger Hagård, skall vi vara ganska glada för det.

Anf. 9 BIRGER HAGÅRD (m) replik:

Fru talman! Detta ändrar dock knappast det faktum att det kan ifrågasättas om det är lämpligt att föra en debatt under den tid som ett utredningsarbete pågår. Man skall kanske vänta och se vad som därvid kommer fram.

Jag förmodar att den här frågan i varje fall för i dag är utagerad och att vi får återkomma i inlägg senare. Jag vill bara erinra om att frågan också i högsta grad bevakas av regeringen. En särskild etisk nämnd har ju tillsatts som har att noga övervaka vad som sker på det här området.

Anf. 10 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Fru talman! Först vill jag säga att jag instämmer i fråga om de uppskattande ord som hittills har sagts om vårt kanslis kompetenta arbete och det stöd som man ger oss ledamöter. Jag instämmer också i vad som har sagts i form av uppskattande ord om vår avgående kanslichef Robert Söderblom, som med mycket stor kompetens och humor kan både lösa juridiska problem och hitta lösningar beträffande politiska låsningar.

Fru talman! Ju mer man läser om de nya självständiga staternas arbete med att försöka åstadkomma en struktur i demokratin och deras kamp att säkerställa det folkliga inflytandet, desto mer värderar man den granskningsmakt som riksdagen har över regeringen.

Jag har vid flera olika tillfällen deltagit i kontakter med dessa stater i form av konferenser och seminarier för att diskutera och för att lära ut vårt demokratiska system.

Den gemensamma reaktionen från såväl balter, ryssar som från länder i tredje världen är att förvåningen är stor över att de folkvalda har en sådan stor makt och stora möjligheter att kontrollera det demokratiska systemet.

Låt oss slå vakt om kontrollrätten, och låt oss vårda den maktdelningsprincip vi har i Sverige, så att det demokratiska systemet blir genomskådligt och därmed möjligt att kontrollera.

Det finns all anledning att påminna om ett besök i utskottet av företrädare från ett land som är en av Sveriges största biståndsmottagare. De utsända regeringsföreträdarna var mycket bekymrade med anledning av en fråga. De undrade bl.a. om det inte var svårt att bestämma vilket parti som krigsmakten skulle tillhöra när det nu fanns fyra partier i regeringsställning.

Det är inte självklart att det skall finnas särskilt publikdragande granskningsområden i den här granskningsdebatten. I år innebär det att utskottet har uttalat sig relativt enigt i betänkandet. Där framkommer principiella synpunkter i förebyggande syfte, och utskottet uttalar enigt både viss kritik och visst beröm – när framsteg har gjorts i ärenden som utskottet behandlat tidigare.

Bara det faktum att konstitutionsutskottet har makten att granska regeringskansliet har tjänat som påminnelse om de regler och grundlagar som gäller. Det finns all anledning att vårda makten och att utöva den med oväld och opartiskhet, så att respekten för utskottets granskning upprätthålls. Jag tycker också att det går att framhålla detta om uskottets arbete. Samtliga ledamöter har ansträngt sig för att vara principiella och konstruktiva i sina diskussioner. Som jag har sagt tidigare är utskottet till allra största delen enigt.

Efter den borgerliga regeringens tillträde, har det etablerats en ny och mer demokratisk ordning när det gäller ordförandeskapet. Ordföranden i KU tillhör inte längre något av regeringspartierna, utan står fri från bindningar till dem som skall granskas. Vår nye ordförande har med stor kunnighet och på ett skickligt sätt efterträtt Olle Svensson i det svåra värvet att vara ordförande i konstitutionsutskottet.

Därför är det desto mer förvånande och anmärkningsvärt att ordföranden inledde debatten med att tala om den konstitutionella granskningen och hur viktigt det är att avhålla sig från granskning "med partiegoistiska syften".

Därefter ägnade han fem minuter åt politiska uttalanden om statsrådens aktieinnehav. Som tidigare har nämnts är det ett ärende som inte behandlas i betänkandet. Det saknas en mängd underlag för att kunna bedöma ärendet. Granskningen skall omfatta aktieinnehaven hos de f.d. socialdemokratiska statsråden och deras familjemedlemmar och hanteringen av de jävsfrågor som uppkommit under deras ämbetsutövning. Inget underlag har inkommit till utskottet. Något underlag för att kunna göra konstitutionella bedömningar föreligger således inte.

De politiska utgjutelser som ordföranden ägnade sig åt tog han ju själv avstånd från. De hör bättre hemma i en debattartikel, som han själv sade senare.

Utskottet har ägnat en hel del möda åt att granska förfarandet vid remisser till lagrådet. Utskottet har vid ett flertal tillfällen uppmärksammat lagförslag som regeringen inte remitterat till lagrådet och som dessutom saknat motivering för det. Då, liksom nu, har utskottet betonat att det endast går att åberopa de angivna skälen i 8 kap. 18 § i regeringsformen om regeringen avstår från en sådan lagrådsremiss.

Om riksdagen skall ha någon chans att planera sitt arbete på ett rationellt sätt måste propositionsavlämnandet ske i ett någorlunda jämnt flöde – i varje fall enligt den plan som lämnats ut i förväg. Under 1991 var det inte mindre än 33 propositioner som inte hade anmälts i förväg. Under påskveckan, när riksdagen inte var samlad, lämnades 28 propositioner till riksdagen – vilket gav en orimlig arbetsbörda för både riksdagsledamöter, partiernas kanslier och utskottens kanslier. Det går att ha förståelse för att förhållandena vid ett regeringsskifte blir annorlunda – såsom i höstas. Till nästa granskning har den nya regeringen alla möjligheter att rehabilitera resultatet.

KU har också understrukit att det är riksdagen som först skall erhålla nya propositioner. Riksdagsledamöterna skall inte behöva läsa om propositionerna efter de presskonferenser som har hållits. Inte heller är det särskilt trevligt att pressmeddelanden distribueras så mycket som nästan 14 dagar före propositionen har lämnats till riksdagen.

Utskottet har också granskat frågan om Sveriges internationella överenskommelser. Det är speciellt intressant att notera den situation som har uppkommit när stater har försvunnit eller statsbildningar upplösts – som i det forna Östeuropa. De föredragningar som utskottet har fått från UD har varit oerhört värdefulla att följa. Jag kan rekommendera läsning av utfrågningarna och föredragningarna.

Det är inte bara nationer som träffar överenskommelser utan också förvaltningsmyndigheter. Utskottet har funnit att det fortfarande brister i myndigheternas förteckningar över internationella överenskommelser.

Fru talman! Utskottet har också ingående granskat turerna kring emissionen i Nordbanken, som inträffade mitt under valrörelsen. Vid granskningen har regeringens dubbla roller aktualiserats, både som ägare och som ansvarig för styrningen av riket. Frågor har också uppkommit angående ansvarsfördelningen mellan regeringen och myndigheter, finansinspektionens roll samt om handläggningen av beslut i krissituationer.

Förre finansministern Allan Larsson har presenterat sin version av händel-

seförloppet. Utskottet har hållit en lång rad utfrågningar för att försöka kartlägga vad som verkligen hände.

Det som har framkommit är att kontakterna mellan finansministern, bankerna, finansinspektionen och mellan finansdepartementet, posten och Fortia har varit ytterst intensiva. Det har inte gått att klarlägga tanken om hur posten och Fortia skulle kunna gå in och garantera en emission. Undanglidande formuleringar har använts, som t.ex. "att det framkom att posten kunde vara intresserad av att delta i en nyemission i Nordbanken".

Slutsatsen av hela affären är dock klar. Staten skall inte vara ägare till banker och riskera skattebetalarnas pengar. Staten skall stå fri för att kunna handla rationellt utan att samtidigt behöva upprätthålla ett ägaransvar.

Fru talman! Med anledning av fyra anmälningar om uttalanden från statsråd har utskottet fört ett principiellt resonemang om statsrådens möjligheter att uttala sig ställt i relation till 11 kap. 7 § i regeringsformen.

Utskottet har framhållit behovet av informella kontakter mellan regering och myndighet och också att det är en självklar rätt för statsråden att uttala sig som landets högsta politiker. Utskottet har dock velat peka på att statsråden i allmänhet bör visa återhållsamhet när det gäller att uttala sig om sådana områden som tangerar myndighetsutövning mot enskild och myndighetens tillämpning av lag, vilket behandlas i just den nämnda paragrafen.

Utskottet har återigen granskat hur frågor om jämställdhet har hanterats i regeringens fögderi. Senast skedde det 1989. Enligt den handlingsplan för jämställdhetspolitiken som riksdagen ställde sig bakom i juni 1988 skall andelen kvinnlig representation i centrala och regionala styrelser och i kommittéer ha ökat till 30 % 1992, till 40 % 1995 och till 50 % 1998.

Vissa förbättringar har skett, och målet har faktiskt uppnåtts när det gäller centrala styrelser och när det gäller ledamöter och sekreterare i utredningar. Det senare är emellertid helt utbildningsdepartementets förtjänst, med 61 % kvinnor i sina utredningar. Fortfarande är dock situationen fullkomligt skandalös på vissa håll. Kommunikationsdepartementet saknar kvinnlig representation i 84 % av sina kommittéer, och finans- och näringsdepartementen har inte en enda kvinnlig kommittéordförande.

När det gäller kvinnor på högre nivå är förhållandena fullständigt oacceptabla. Det finns få kvinnliga chefer. Arbetsmarknadsdepartementet är sämst med bara 10 %. Av generaldirektörerna är 12 % kvinnor, av landshövdingarna bara 8 %.

Nu finns det de som säger att huvudsaken är ju inte att kvinnor blir chefer, utan att de får lika villkor på arbetsmarknaden i övrigt. Och det kan ju vara så. Men liksom på andra sektorer i samhället behövs också förebilder på toppnivå, duktiga kvinnor att identifiera sig med för de flickor som är på väg ut i arbetslivet, eller har kommit en bit på väg i karriären.

Det finns en annan viktig aspekt på bristen på kvinnor på chefsnivå: Kvinnors syn på problemlösningar, eller på hur medel skall prioriteras, försvinner eller beaktas alldeles för litet.

Utskottet har i enighet gjort en rad skarpa uttalanden som i allra högsta grad är förpliktande för regeringen, som ju skall vara föregångare och förebild på jämställdhetsområdet.

Utskottet erinrar också om vad riksdagen uttalade när man antog jäm-

ställdhetsplanen, nämligen att man skulle överväga författningsreglering om inte målen uppnåddes.

Fru talman! Jag skall senare återkomma till andra ämnesområden som konstitutionsutskottet tagit upp, och yrkar därför nu bara att betänkandet med gillande skall läggas till handlingarna, med undantag för det avsnitt som behandlar Folkpartiets reservation nr 2, som jag yrkar bifall till.

Anf. 11 ROLAND LÉBEN (kds):

Fru talman! Som ny riksdagsledamot är det med stor respekt jag närmar mig det viktiga arbete som konstitutionsutskottet bedriver. Jag har under detta riksdagsår av naturliga skäl varit mer aktiv i näringsutskottet, men den kontakt jag haft med KU-arbetet har varit stimulerande, och jag är imponerad av den kompetens som finns hos många av ledamöterna, och det utomordentligt kunniga kansliet. Här sällar jag mig till raden av tacksamma talare och riktar mig inte minst till den avgående kanslichefen Robert Söderblom som, ju mer tiden går, vinner i förtroende.

I det betänkande som redovisas i dag kommenterar utskottet redan på första sidan det stora allmänna intresse som granskningen tilldrar sig. Det nya systemet med helt eller delvis öppna utfrågningar, som introducerades den 1 februari 1988, är en starkt bidragande orsak till det ökade intresset.

Naturligtvis kan man inte heller blunda för det faktum att tidigare regeringar, bl.a. genom konstitutionsutskottets granskning, uppmärksammats för sina mindre lyckade ageranden, och "affärer" – ett förhållande som inte bidragit till att stärka förtroendet för det politiska livet, eller höja det parlamentariska arbetets status. Men valet av Thage G. Peterson till utskottets ordförande är enligt min mening ett klokt val, som redan bidragit till att stärka utskottets anseende.

Fru talman! Med tanke på det stora allmänna intresset konstaterar jag att detta maktpåliggande granskningsarbete blir om möjligt än mera maktpåliggande och ansvarsfullt än tidigare. Det är av största vikt att riksdagen som helhet, och även utskottet, målmedvetet verkar för att granskningsarbetet skall kunna genomföras med största möjliga integritet och opartiskhet. KU-anmälningar som tillkommer i affekt och i stundens ingivelse gagnar inte det parlamentariska arbetet.

Inte heller anmälningar som syftar till att göra politiska markeringar, eller poängplockningar inför allmänheten, gagnar vårt gemensamma arbete. Resultatet blir inte sällan ett antal ur konstitutionell synpunkt irrelevanta ärenden, som belastar utskottet i onödan. Dessutom upplevs det av allmänheten som ett slags politiskt "kineseri", om detta uppmärksammade uttryck tillåts i sammanhanget.

För övrigt har här i dag talats om att redan misstanken om jäv är skadlig för förtroendet för landets regering. Ja, och till detta kan man foga att det partipolitiska dribblandet i en offentlig utfrågning med upprepat nedlåtande tilltalande av landets statsminister med "Calle Bildt" under en halvtimmeslång soloutfrågning med envist trummande på samma frågeställning, som ett slags tema med variationer, i hög grad också skadar förtroendet för vårt gemensamma arbete.

Jag tar mig medvetet friheten att göra denna kanske något utsvävande re-

flexion som ny riksdagsledamot. Jag har som fritidspolitiker mina egna reaktioner kring de s.k. KU-förhören i färskt minne, liksom mina arbetskamraters spontana reaktioner. Det är inte konstruktivt, eller positiv PR för riksdagens ledamöter och deras arbete, att ett flertal granskningsanmälningar lämnas in utan att klara övertramp begåtts. Ett överskott av mer eller mindre onödiga anmälningar skapar bara förlorare.

Fru talman! Jag vill lyfta fram ytterligare en företeelse som för mig är en negativ upplevelse i årets granskningsarbete. Riksdagsarbetet har i stort sett motsvarat det jag i förväg hade förberett mig på, och jag känner glädje över mitt hedersamma uppdrag. Men på en bestämd punkt var jag för godtrogen. Jag kunde inte föreställa mig att en politiskt förtroendevald ledamot av det ärevördiga konstitutionsutskottet medvetet skulle läcka ut högst konfidentiella ting från granskningsarbetet. Det är viktigt att man vid granskningen har tillgång till sekretessbelagt material, om så behövs för att man skall kunna fullgöra ett noggrant granskningsarbete. Likväl har en sådan läcka förekommit. Det har förklarats med att den hemliga informationen inte fullt ut beskrivits, men följderna av sådant läckage av hemlig information blir den att pusselbitar faller på plats och hemligheter röjs genom antydningarna.

Därutöver vill jag mena att ytterligare skada sker genom att förtroendet för granskningen sviktar, och möjligheten att utverka hemligt material som behövs för granskningen kan försvagas. Jag anser att jag här inte gör ett otillbörligt avslöjande, med tanke på att vederbörande själv trätt fram i medierna och kommenterat aktuella ärenden under pågående granskning.

Allt sådant läckage av hemligstämplat material, och antydningar kring innehållet i detta, är klandervärt och ovärdigt en ledamot av konstitutionsutskottet.

Fru talman! Jag vill avsluta detta inlägg med att yrka på godkännande av utskottets anmälan – och att riksdagen med gillande måtte lägga betänkandet till handlingarna.

Anf. 12 HARRIET COLLIANDER (nyd):

Fru talman! Konstitutionsutskottet skall enligt regeringsformen granska statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

De är en grannlaga uppgift som vi i konstitutionsutskottet har. Det är en uppgift som kräver objektivitet, högt höjd över partitillhörigheten – och det är en uppgift som också kräver civilkurage.

Vi har klarat av att granska 36 anmälningar, och det har varit ett digert arbete för både ledamöter och personal. Det har resulterat i ett betänkande på sammanlagt 640 sidor.

Här vill även jag rikta ett tack till kansliet för det utomordentliga arbete som man har gjort, och jag vill också speciellt rikta mig till Robert Söderblom och tacka honom för den tid jag har fått lära känna honom – nu snart ett år. Det har varit en kort tid, men jag kommer att sakna dig, Robert.

Vissa granskningsärenden har varit rutinmässiga undersökningar av regeringsärendenas handläggning, men merparten är anmälningar från ledamöter om misstankar att enskilda statsråd har gjort sig skyldiga till ministerstyre eller sagt saker som de inte borde ha sagt i sin egenskap av statsråd.

Vårens granskningsarbete är mitt första, och jag vill redovisa några tankar kring detta.

Det var med en viss förväntan som jag gick in i vårens granskningsarbete, och det var för mig självklart att granskningen skulle vara objektiv. Frågan för mig var: Har det blivit ett fel begånget eller inte? Jag noterade snart med häpnad – och den häpnaden var, förstår jag nu, betingad av min politiska oskuld – att partipolitiken ingalunda var lagd åt sidan. Kan man nita dit motståndarsidan är det en poäng i sig. Detta har outtalat legat i luften. Men från min position i utskottet uppfattar jag ändå att besluten slutligen har landat rätt.

Min position som nydemokrat är ju sådan att jag sitter mellan borgerlighet och socialdemokrati. Är ni i utskottet inte överens, är det Ny demokrati som avgör om utskottets utlåtande blir rätt eller fel. Jag kan inte påstå att jag är odelat förtjust över att i granskningsarbetet vara tungan på vågen och avgöra om prickningar eller anmärkningar skall utdelas.

Den här granskningsomgången har varit speciell därför att det har varit två regeringar som har granskats. Borgerligheten och Socialdemokraterna har ömsom vässat revisorsklorna mot motståndarsidans statsråd, och ömsom varit de egna statsrådens försvarsadvokater. Det har således rått en viss jämvikt i utskottet. Själv har jag suttit mittemellan och inte haft lojaliteter åt något håll.

Nästa stora granskningsomgång om ett år kommer att handla om det borgerliga blockets statsråd. Då kommer min, eller rättare sagt Ny demokratis, funktion som tungan på vågen att bli mer utmejslad och tydlig och också mer ansvarsfylld. Jag vill bara göra utskottets ledamöter uppmärksamma på detta förhållande.

Konstitutionsutskottet fungerar som något av en författningsdomstol. Det är då än mer viktigt att man bemödar sig att stå över partitaktiska överväganden och endast arbeta på strikt sakliga grunder.

Årets granskningsbetänkande är inte speciellt upphetsande. En del ledamöter har anmält struntsaker för granskning. Grunden för anmälan kan t.ex. ha varit en dåligt skriven tidningsartikel. Det kan vara kul att slänga iväg en anmälan från höften och se om man kan nita dit motståndarsidans statsråd.

Fru talman! Det minsta man kan begära av riksdagens ledamöter är att de lägger ned litet tid på att undersöka om det verkligen finns fog för en anmälan. Många av dem är uppenbarligen inte medvetna om vilken procedur som dras igång av en anmälan. Det är inte bara tidsödande och arbetskrävande för alla inblandade. Det kostar också övertidsersättning för kanslipersonalen. Människor kallas till förhör, och vaktpersonal kallas in när allmänheten kommer för att lyssna på utskottsförhören. En stenograf skriver ned allt vad som sägs, och sedan skall detta skrivas ut. För detta åtgår tid, pengar och ansträngningar. Riksdagens ledamöter får således skärpa sig och tänka två gånger innan en granskningsanmälan lämnas in.

Utskottet har möjlighet att vägra att ta upp en anmälan till granskning om den bedöms som ogrundad. Utskottets inställning har hittills varit att man skall granska allt som anmälts. Visserligen har jag bara varit med om en granskningsomgång, men jag skulle i likhet med Thage G. Peterson, Birger Hagård, Roland Lében och kanske några fler som nämnt samma sak, vilja

föreslå en annan ordning för framtiden, som innebär att kansliet gör en mindre förundersökning när ärendet kommer in och att utskottet kort därefter kan ta ställning till om granskning skall beviljas eller inte. På detta sätt kommer ärenden inte att bli liggande i månader. Liggande blir bara de ärenden som skall granskas. Med de tankar som nu finns i utskottet på att man kanske skall ha två granskningsbetänkanden om året, minskar liggetiden ytterligare, och ärendena förlorar inte sin aktualitet.

Utskottet har varit enigt i sin bedömning av flertalet ärenden. Jag står dock för en reservation när det gäller den tidigare regeringens nyttjande av biståndspengar. Jag återkommer till reservationen senare i debatten.

Fru talman! Jag yrkar på godkännande av utskottets anmälan i granskningsbetänkandet utom i det avsnitt som rör vissa anslagsfrågor, närmare bestämt U-landsbistånd, avsnitt 20 b. Vad beträffar detta avsnitt yrkar jag bifall till Ny demokratis reservation nr 4.

Anf. 13 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Jag begärde ordet eftersom Harriet Colliander på sedvanligt nydemokratiskt sätt försökte ge sken av, att i och med att nydemokraterna inträtt i riksdagen och fått en representant i utskottet, skall det minsann bli en annan ordning. Vi andra som sitter i utskottet är fångna i snäva och sneda partipolitiska fållor. Icke så med Ny demokrati, som företräder den yttersta, högsta och ädlaste objektiviteten.

Jag reagerar också mot det sätt på vilket hon beskriver utskottets arbete med olika frågor. Det som betingat utskottets slutsatser skulle enligt hennes beskrivning vara rena partipolitiska hänsyn. Alla som har deltagit i utskottets arbete borde veta, och således även Harriet Colliander, att så har det alls inte gått till. I de flesta frågor har som alla vet utskottet, oavsett vilken regering som vi har granskat, kommit till gemensamma slutsatser.

Fru talman! Jag ville bara göra denna korta notering med anledning av Harriet Collianders inlägg.

Anf. 14 HARRIET COLLIANDER (nyd) replik:

Fru talman! Jag kan förstå att Bertil Fiskesjö och kanske också andra känner sig litet angripna. Saken är faktiskt den, att jag inte har lojaliteter åt något håll. Jag står mittemellan och fri. Jag är ny och kan se på företeelser med fräscha ögon.

Det är klart att man ibland tar partipolitiska hänsyn. Men jag uppfattade ändå, om Bertil Fiskesjö noterade vad jag sade, att besluten slutligen hade hamnat rätt. Det tycker jag vittnar om att man när beslutet skall fattas lyfter sig i håret och fattar det rätta beslutet.

Anf. 15 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Det skulle vara av stort intresse att av Harriet Colliander få något exempel på någon fråga i konstitutionsutskottets föreliggande granskningsbetänkande där slutresultatet är en frukt av Harriet Collianders intensiva arbete med frågan i utskottet och av hennes intensiva strävan att uppnå en upphöjd objektivitet.

Anf. 16 HARRIET COLLIANDER (nyd) replik:

Fru talman! Det finns inga exempel på beslut i detta granskningsbetänkande där jag uppfattar att man har fattat beslutet utifrån partipolitiska hänsyn. Men det ligger i sakens natur, vilket Bertil Fiskesjö själv nämnde i sitt tidigare inlägg, att man inte kan bortse från att vi har olika politiska åsikter. I vissa fall är man de egna statsrådens försvarsadvokater, i andra fall är man revisorer, granskar och har vassa klor. Det ligger i sakens natur. Jag uppfattar inte att partipolitiken har styrt några beslut i detta granskningsbetänkande.

Jag tog mig faktiskt friheten att påpeka att jag sitter mitt emellan blocken. När de olika blocken kommer fram till olika åsikter är det faktiskt jag som har den något otrevliga rollen att säga om utskottet skall tycka att en person har handlat rätt eller fel. Därför sade jag att jag hoppades att man i fortsättningen skall bemöda sig än mer om att lämna partitaktiska hänsyn och arbeta efter strikt sakliga grunder.

Anf. 17 JOHAN LÖNNROTH (v):

Fru talman! Ärade ledamöter! Också jag är ny i konstitutionsutskottet. Jag tycker att det har varit lärorikt och spännande. Jag känner också respekt för konstitutionsutskottet. Ordföranden använde ordet vördnad. Jag tycker kanske att det är litet för starkt för min smak. Man skall vara försiktig med de starka orden och använda dem sällan.

Jag har också mycket stor respekt för kanslipersonalens arbete och vill instämma i den gemensamma hyllningen av vår avgående kanslichef Robert Söderblom. Jag har över huvud taget känt att jag har fått god hjälp. För att anknyta till ett ämne som jag kommer tillbaka till snart, skulle jag vilja säga att det arbete utskottets kanslipersonal utför, visar just vikten av att vi har opolitiska och oförvitliga tjänstemän anställda vid riksdagen.

Jag har också förstått att utskottets andra ledamöter ibland tycker att jag pratar för mycket och kanske begär fram litet för många papper ibland. Om jag tolkade Roland Lében rätt, jag är inte alldeles säker på det, var det kanske mig han menade. Jag skall återkomma till det också.

Det som väckte störst upprördhet var kanske när jag i ett massmedium sade att jag uppfattade behandlingen av de fyra statsrådsuttalandena som ett resultat av en sorts politisk uppgörelse. Regeringssidan sade: "Om ni inte prickar våra statsråd, så prickar vi inte era så hårt som vi från början hade tänkt oss."

Jag tycker inte att detta var ett angrepp på utskottets rena och höga opartiskhet. Nu har vi ju fått en debatt mellan ordföranden och vice ordföranden i utskottet om just detta. Om jag förstod saken rätt, sade Thage G. Peterson i det första inlägget att det över huvud taget inte får förekomma någon partitaktik i utskottets arbete. När sedan Bertil Fiskesjö sade att vi rör oss i gränslandet mellan juridik och politik, backade Thage G. Peterson litet grand och sade att det kanske snarare är så man skall beskriva det. Det är inte alldeles lätt att veta på vilken sida av den här gränsen man befinner sig.

Det är litet farligt att lyfta upp oss för högt på de konstitutionella principernas höjder. Var och en vet att det inte kan vara en slump att KU-anmälningarna nästan alltid gäller statsråd av en annan politisk kulör än den egna.

Jag tror att alla inom KU känner att det finns ett element av politiskt fredstraktat över årets justerade granskningsbetänkande.

Jag är som sagt mycket nöjd med de villkor som jag har haft som extra suppleant i utskottet. Möjligen kan jag säga något om det eviga springandet mellan platsen vid väggen och bordet. Jag får sitta med vid bordet i utskottet när vi granskar, men jag får inte sitta vid bordet när vi sysslar med andra ärenden. Vid några sammanträden har det blivit så att vi växlat mellan granskningsärenden och övriga ärenden. Jag känner mig på gränsen till löjlig när jag springer fram och tillbaka. Ibland har jag också svårt att hålla reda på var jag har lagt papperet. Ligger det på bordet eller vid väggen? Vi har de senaste dagarna fått en debatt om vår position i utskotten. Vi får kanske återkomma till den frågan i andra sammanhang.

Sedan har jag några invändningar mot utskottets arbete som jag inte vill lägga skulden för på utskottet i första hand, utan det är ett resultat av många samverkande faktorer. Först vill jag ta upp krisen i Nordbanken.

Den anmälan som lämnades in, av Birgit Friggebo tror jag, hade ett element av valrörelse i sig. Vi konstaterade mycket snabbt i vår granskning att den proposition som Anne Wibble lade fram som finansminister blev praktiskt taget identisk med den som Allan Larsson hade haft för avsikt att presentera. Då hade vi kanske kunnat avsluta granskningen med det. Alla utfrågningar i samband med Nordbankskrisen var mycket intressanta och givande på många sätt, men tyvärr tog de nog litet för mycket tid från oss som vi borde ha kunnat ägna åt andra och väsentligare frågor. Nu återkommer jag till denna debatt, och orsaken till det hörde vi när Ylva Annerstedt var uppe i talarstolen.

Man har nämligen försökt använda Nordbankskrisen som ett led i den politiska argumentationen mot statligt ägande av banker. Därför finns det anledning att också ta upp denna fråga något i den här debatten.

Jag är också missnöjd med den behandling som min egen anmälan vad gäller IB, dvs. den militära underrättelsetjänsten, har fått. Där vill jag i första hand lägga ansvaret på regeringen. Jag såg att försvarsministern satt här tidigare. Jag hade hoppats att han skulle sitta kvar. Då hade jag kunnat ställa frågan till honom direkt om varför det behövde ta så lång tid som mer än en månad för försvarsdepartementet att lämna ifrån sig en fullständigt intetsägande redogörelse för frågan. Jag var redan då ganska klar över att man satt inne med dokument som i stort sett presenterade hela sanningen – vi vet ju allihop ungefär hur den ser ut. Jag skall återkomma även till denna fråga.

Den andra frågan där jag inte är nöjd med behandlingen gäller riksbanken. Det är närmast obegripligt varför utfrågningen av riksbankschefen skulle vara sluten. Vi borde även ha fört protokoll över den. Jag förstår att orsaken var att riksbankschefen begärde det. Det är tydligen kutym att man följer önskemålen från dem som framför detta. Efter att ha träffat riksbankschefen öga mot öga kan jag ha en viss förståelse för att det inte är alldeles lätt att gå emot önskemål från riksbankschefen. Det gäller också de sakfrågor som jag har anmält, räntehöjningarna i oktober 1990 och i december 1991. Det är svårt att föra den här debatten, eftersom det är svårt att citera ur minnet vad riksbankschefen sade under utfrågningen.

Det har förts en debatt om massmedias roll. Det är mycket farligt att angripa massmedia eller över huvud taget ifrågasätta massmedias roll. Man kan ju själv drabbas av stångjärnshammaren i huvudet. Men jag vill ändå redan här ta upp en fråga som jag tycker är konstitutionellt intressant. Vi har ju nu i inledningsrundan fått en diskussion om hemligstämpeln.

Dagens Industri hade en artikel som handlade om det som hände i december 1991 i samband med räntehöjningen och valutakrisen. Man publicerade det särskilda protokollet från riksbanken. Tidningen hade alltså tillgång till denna hemliga handling som jag själv mycket länge hade försökt få fram.

Jag ringde tidningen, och man skickade genast över protokollet till mig. Till saken hör att tidningen hade en viss poäng med att publicera protokollet i just det numret.

Långt senare upptäckte jag till min stora förvåning att tidningen hade även det särskilda protokollet från oktober 1990. Jag ringde tidningen igen och bad att få också det protokollet. Det blev tyst i luren, och sedan sade man nej. Jag frågade mycket förvånat: Varför inte då? Jag fick ju det förra. Svaret blev: Inga kommentarer.

Det här tycker jag illustrerar att det ibland i vissa frågor finns koalitioner mellan massmedia och politiker och tjänstemän. Det finns säkerligen de som misstänker också mig för att ha speciella relationer till olika massmedia. Det här är också en konstitutionellt intressant fråga, som vi kanske någon gång borde ägna oss åt att granska.

Roland Lében säger att en ledamot har läckt hemliga handlingar. Han sade ledamot, och jag vet inte om han däri inbegrep också extra suppleanter. Jag vet inte alldeles säkert om det var mig han avsåg, men oavsett om det var mig han avsåg eller inte tycker jag att det inte är för mycket begärt att Roland Lében talar om vem han menade och exakt vad det var han avsåg, så att vi kan föra den debatten från kammarens talarstol.

Nu skall jag i det här inlägget bara ta upp också två saker som handlar om det ämnesområde som vi egentligen skulle diskutera i inledningsrundan. Den första är de politiska tjänsterna i regeringskansliet. På den punkten har jag en meningsyttring, där jag påtalar vikten av att skilja mellan politiskt och icke politiskt tillsatta tjänster.

Där talar jag utifrån en viss egen erfarenhet. Jag arbetade nämligen själv en kort period i Kanslihuset åren 1968–1969 som s.k. sakkunnig för att utreda vissa metodologiska frågor i en arbetsgrupp som skulle syssla med ett underlagsmaterial inför den fysiska riksplaneringen.

På den tiden arbetade jag med tämligen abstrakt matematik. Jag visste ingenting om vare sig politik eller, än mindre, om fysisk planering. Men min lön skulle fördubblas, och det lät spännande. Matematiska metoder och samhällsplanering var på modet, och jag författade ett otal formelspäckade promemorior, som jag förmodar är saligen bortglömda.

Men en dag råkade jag få se listorna på alla de kvalificerade människor som sökt jobb inom den grupp där jag anställdes. Där fanns högt kvalificerade naturvetare, tekniker, ekonomer och arkitekter med lång erfarenhet av det ämne vi skulle arbeta med.

Jag förstod så småningom att det var inte mina matematikkunskaper, åtminstone inte enbart, som gjort att jag fått jobbet, utan någon hade sagt till

någon kompis att jag var av den rätta politiska färgen, vilket möjligen var sant då. Det blev senare osant, i och med att jag anslöt mig till vpk, inom parentes sagt kanske delvis som ett resultat av erfarenheten från Kanslihuset.

Efter den här upplevelsen har jag stärkts i två övertygelser. Den första är att det är praktiskt taget omöjligt att dra en skarp gräns mellan politik och vetenskap inom de s.k. samhällsvetenskaperna. Den andra erfarenheten är att man ändå skall försöka att dra den gränsen när offentliga tjänster skall tillsättas och att man skall kräva öppen redovisning, om politisk uppfattning spelar roll vid en tjänstetillsättning.

Statsminister Bildt hävdade först under utfrågningen den 21 april att Lars Jonung anställts enbart på ämnesmeriter "och har ingen partipolitisk eller annan politisk förankring som jag är medveten om" – jag citerar alltså Carl Bildt.

När statsministern pressades på frågan, fick han ändå erkänna att Jonungs befattning var politisk i den meningen "att det finns en ungefärlig överensstämmelse mellan den ekonomiska politik som regeringen enligt regeringsförklaringen avser att föra och de teorier, kunskaper och erfarenheter som Lars Jonung står för."

Carl Bildt sade också vid utfrågningen vackra saker om hur värdefullt det är när åsikter bryts mot varandra, och han uttryckte sin stora uppskattning av de tjänstemän som producerat den senaste långtidsutredningen, trots att deras partipolitiska uppfattning var en annan än regeringens. Jag uppfattade faktiskt det här som litet grand av en signal till den socialdemokratiska oppositionen, att om ni inte bråkar om våra politiska tillsättningar, så tänker vi inte gräva i era.

Den här frågan gäller inte rätten för kanslihusanställda eller riksdagsanställda att ha politiska åsikter eller värdet av åsiktsbrytningar, utan här handlar det om en principiellt mycket viktig demokratifråga, att det inte uppstår en stor grupp av svårplacerade, politiskt tillsatta befattningshavare på formellt opolitiska tjänster.

Jag betvivlar inte Lars Jonungs kompetens eller att han kommer att vara till nytta för statsministern. Han skiljer sig för övrigt på ett fördelaktigt sätt från många andra nationalekonomer i det att han hade sina antikeynesianska åsikter redan innan detta var opportunt inom den lilla grupp som står för den för dagen vedertagna åsikten om vad som är högsta nationalekonomisk vetenskap i Sverige.

Men det är inte detta frågan gäller nu. Det är uppenbart att politiska åsikter spelat in vid rekryteringen av Lars Jonung. Jag kan mindre om Emil Svensson, men samma sak gäller uppenbarligen honom. Deras tjänsters öde borde vara direkt kopplat till regeringens. Att det finns ett antal tjänstemän i Kanslihuset som borde ha avgått med tidigare regeringar, förändrar inte detta.

Det låter kanske litet konservativt, men jag tror att det är viktigt att vi slår vakt om den gamla svenska traditionen med oförvitliga tjänstemän, av den typ som på lika villkor kan anlitas av exempelvis vänsterpartister.

Jag skall sluta med att säga några ord om jämställdhetsarbetet. Det finns en liten tendens, när vi pratar om jämställdhet, att det blir en fråga om att

räkna tjänster. Det är naturligtvis en fråga om det också – det är viktigt att räkna tjänster – men jag tror att det också handlar om arbetsklimat och värderingar som präglar arbetet inom Kanslihuset och också här i riksdagen.

Jag tror att vissa kvinnliga värderingar och erfarenheter, eftersom kvinnor fortfarande på det stora hela taget sköter de vardagliga sysslorna i hemmet, präglar kvinnors politiska arbete här i riksdagen och i Kanslihuset. Jag tror att det skulle vara oerhört värdefullt, inte bara för kvinnorna utan kanske ännu mera för oss män, om de värderingar, det sättet att förhålla sig, de relationer som kvinnor har mellan sig, mera präglade också vårt arbete, vårt sätt att prata med varandra här i riksdagen.

Det är alltså inte fråga om att vi män på något sätt skulle tycka synd om er kvinnor, när vi vill att ni skall bli fler i riksdagen osv., utan det handlar om hela samhällsklimatet och vårt sätt att bedriva politiken.

Med det här vill jag yrka bifall till min meningsyttring, som i fyra fall innebär säryrkanden jämfört med utskottet. Det gäller Irakkriget, vapenexporten, IB och Halvar Alvgard.

Anf. 18 ROLAND LÉBEN (kds) replik:

Fru talman! Johan Lönnroth har själv tillstått att han känner sig träffad av att jag talat om oförsiktighet med handhavande av hemligt material. Han frågar efter arten av uppgifter som det gäller, men det tänker jag över huvud taget inte kommentera. Det har vi samtalat om i utskottet, och jag vill inte bidra till att fler bitar faller på plats i det pusslet. Jag nöjer mig med att frågan om förtroendet för utskottets granskningsarbete på det här sättet ändå har lyfts fram.

Johan Lönnroth tillstår också att han kan ha uppfattats som något överambitiös i fråga om att begära fram handlingar. Ja, att i de aktuella ärendena leta dokument från mer än 30 år tillbaka i tiden är i mitt tycke något underligt, inte minst denna strävan att använda KU till att leta efter lik i garderober som stängts för årtionden sedan.

Här bekräftar Johan Lönnroth mina misstankar att han bedrivit en kartläggning som haft mera att göra med en personlig kampanj än en värdig KU-granskning. Jag tycker att KU bör låta historikerna ta hand om den biten och för egen del ägna sig åt mera angelägna uppgifter. Att det dessutom är f.d. kommunister som letar lik i andras garderober är ännu mera underligt.

Anf. 19 JOHAN LÖNNROTH (v) replik:

Fru talman! Jag kan inte påminna mig att det i utskottet har uttalats några misstankar om att någon bestämd person skulle ha läckt eller utpekat hemliga handlingar. Jag skulle vilja vädja till utskottets övriga ledamöter att hjälpa till och tala om i vad mån sådana påståenden har förekommit, så att vi får preciserat och klarlagt exakt vad det handlar om.

Roland Lében talade om lik i garderoberna. Jag hoppas verkligen att Roland Lében deltar i den debatt vi kommer att ha senare i dag om IB-frågan. Det finns en god förklaring till att jag är intresserad av detta. Det gäller inte bara mig. Jag tror att en mycket stor del av de som varit inblandade i denna fråga vill ha fram de gamla liken ur garderoberna. Men det får vi återkomma till, som sagt var.

Anf. 20 ROLAND LEBÉN (kds) replik:

Fru talman! När vi har samtalat om denna fråga har detta bortförklarats, som jag sade i mitt första inlägg, med att informationen inte har beskrivits fullt ut. Likväl har samtliga i utskottet konstaterat att det har möjliggjort frågeställningar till andra personer, vilket har gjort att man har kunnat dra vissa slutsatser. Därmed kommenterar jag inte detta något mer.

Anf. 21 THAGE G. PETERSON (s) replik:

Fru talman! Jag har begärt replik på Johan Lönnroth efter det att han i sitt anförande har tagit upp sina relationer med konstitutionsutskottet. Som ordförande i utskottet vill jag klargöra några förhållanden.

I förrgår gjorde Johan Lönnroth en framställan till utskottet om att utskottet hos regeringen skulle begära att få ta del av en hemligstämplad handling från 1961. Enligt Lönnroth kunde handlingen ha betydelse för riksdagens behandling i dag av utskottets granskning såvitt gäller regeringens kontroll av den militära underrättelsetjänsten. Vid gårdagens utskottssammanträde avslog utskottet enhälligt framställningen.

Utskottets beslut i går har föranlett ett par felaktiga påståenden och misstänkliggöranden av utskottets granskningsverksamhet i två TV-kanaler. Man har bl.a. sagt att KU av hemliga, ovidkommande skäl har avbrutit och stoppat granskningen och för alltid slagit igen dörren för vidare granskning av säkerhetsfrågorna. Det är naturligtvis helt fel.

Det är KU som granskar regeringen. För det ändamålet har KU rätt att ta del av alla handlingar som hör till regeringsärendena. Vad KU har kommit fram till i sin granskning skall KU anmäla för riksdagen. Det har vi gjort i det betänkande som i dag föreligger på riksdagens bord. Betänkandet justerades den 7 maj. Där redovisas det material som utskottet har haft som underlag för granskningen. Genom justeringen avslutades granskningen för detta riksmöte.

KU:s granskningsskyldighet upphör dock inte med betänkandet. Skyldigheten kvarstår självfallet. KU kommer att justera nya granskningsbetänkanden. Men det är ett misstag att tro att debatten här i dag ingår i den fortsatta granskningen. Granskning sysslar KU med vid sina sammanträden. Vad vi diskuterar här i dag är det senaste betänkandet och hur riksdagen skall ställa sig till vad KU där har kommit fram till.

Jag vill också tillägga att en eventuell kommande granskning bäst kan genomföras om det material som skall ligga till grund för den granskningen omsorgsfullt analyseras och bedöms av utskottet i det sammanhanget, i stället för att kastas in som tillhygge i en debatt här i kammaren om en redan avslutad granskning.

KU tar alltså in granskningsmaterial som ett led i sin granskning och inte för att förse enskilda ledamöter med material inför en debatt i kammaren. Det var därför helt följdriktigt att utskottet i går avslog Johan Lönnroths framställan.

Om Johan Lönnroth menar att han kan peka på nya omständigheter som är av intresse för KU:s granskningsverksamhet, står det honom självfallet fritt att göra en granskningsanmälan och där ange vilket material han önskar

att KU skall ta in. Som vanligt blir det då KU:s sak att ta ställning till hans anmälan.

Anf. 22 JOHAN LÖNNROTH (v) replik:

Fru talman! Jag hade uppfattat det så, att det oavsett om utskottet har justerat sitt betänkande är denna riksdag som i dag skall ta ställning till regeringens hantering av olika ärenden. Jag uppfattar det som självklart att det är angeläget att få fram materialet, om det dyker upp någonting väsentligt mellan justeringen av betänkandet och debatten och beslutet här i dag.

Jag vill också göra en jämförelse med situationen då diskussionen om de socialdemokratiska regeringsledamöternas aktieinnehav dök upp, i slutet av KU:s granskning. Då var det mycket bråttom. Vi fick ha sammanträden både på kvällen och tidigt på morgonen för att detta skulle fram med en oerhörd brådska. Nu blev i och för sig frågan bordlagd. Jag tycker dock att detta illustrerar att det ibland blir bråttom, när frågor dyker upp i slutskedet av behandlingen. I och för sig borde det ha varit en mera grundlig hantering av frågan. När nu dessa informationer nådde mig, är det självklart att jag försökte få fram dessa handlingar inför dagens debatt och beslut.

Anf. 23 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Jag begärde ordet med anledning av vad Johan Lönnroth sade om rekryteringen till regeringskansliet av sakkunniga m.fl. Det är viktigt att slå fast att regeringsformen ger regeringen stora friheter när det gäller organisationen av regeringens arbete. Det hindrar naturligtvis inte att KU noga skall se på hur denna frihet utnyttjas. Det är givet att det i en regering, som ju är ett politiskt organ, utöver statsråden finns andra tjänstemän som har sitt politiska hemvist hos det eller de partier som bildar regeringen. Där har vi bl.a. s.k. politiskt sakkunniga. Men det måste stå varje regering fritt att skaffa sig sakkunskap från personer vilkas sakkunskaper man tror sig kunna ha nytta av. Detta är vad som har betingat rekryteringen av de båda personer Johan Lönnroth nämner i den första delen av sin meningsyttring till detta granskningsbetänkande.

Jag tycker för min del att det är viktigt att man inte tvingar personer som av olika skäl rekryteras till regeringen att avge en deklaration om politisk hemvist. Det skulle begränsa olika regeringars möjligheter att använda sig av de människor som man anser att man i en viss fråga eller vissa ärenden har särskild nytta av.

Jag förstår inte heller riktigt innebörden av den meningsyttring som Johan Lönnroth har avgett. Det är tydligen inte någon anmärkning mot regeringen, utan bara ett konstaterande att enligt Lönnroths uppfattning har politiska åsikter legat till grund för rekrytering av de båda nämnda personerna. Om detta vet vi faktiskt ingenting.

Anf. 24 JOHAN LÖNNROTH (v) replik:

Fru talman! Jag tycker inte heller att man skall tvinga någon att deklarera sin politiska uppfattning. Det är för övrigt den fråga vi skall komma in på när vi skall prata om politisk åsiktsregistrering senare. Däremot hävdar jag att en regering, ett statsråd, när man tillsätter en befattning skall tala om ifall

politiska åsikter har spelat in vid rekryteringen av tjänstemannen i fråga eller om det är en normal tjänstetillsättning med normal meritprövning. Det tror jag är mycket viktigt för att upprätthålla gränsen mellan politiskt och icke politiskt tillsatta tjänstemän i regeringskansliet. Det är vad mitt yttrande handlar om.

Anf. 25 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c) replik:

Fru talman! Med det förhållningssätt som Johan Lönnroth rekommenderar begränsar man regeringens möjligheter att ta i anspråk tjänster från personer som inte vill tala om vilket politiskt parti de sympatiserar med eller brukar rösta på. Det tycker jag vore till skada för regeringsverksamheten. En regering måste ju kunna utnyttja sakkunskapen hos människor som man tycker har någonting att ge, rent allmänt eller i speciella frågor som de rekryteras för.

Anf. 26 JOHAN LÖNNROTH (v) replik:

Herr talman! Jag måste säga att jag är litet förvånad över att Bertil Fiskesjö, som är en sådan gammal räv när det gäller de här frågorna, inte riktigt uppfattar vad jag säger. Det handlar inte om att behöva uppge politisk partitillhörighet. Man behöver inte tillhöra något parti. Jag tror t.ex. inte att Lars Jonung tillhörde något parti. Det handlar helt enkelt om om politiska uppfattningar spelar någon roll när man rekryterar en befattningshavare till en viss tjänst i kanslihuset. Den regering som utser en sådan person måste i så fall tala om att den politiska uppfattningen har spelat roll. Det är en viktig varudeklaration.

Anf. 27 ULLA PETTERSSON (s):

Herr talman! I konstitutionsutskottet har vi lärt oss att de ärenden i vår granskning som får störst uppmärksamhet ofta är de enstaka, ibland rent av udda, ärenden som har särskilt anmälts, medan de ärenden där vi kanske gör mest nytta är de s.k. tjatfrågorna. De ger sällan några rubriker men det är där utskottet så att säga håller tummen på ögat på regeringen för att se att man sköter sig på ett sätt som gagnar både regeringen och landet.

Till de s.k. tjatfrågorna hör numera jämställdhetsfrågan eftersom vi granskar den med, låt vara, något ojämna mellanrum. Det är frågor som oftast går framåt; ibland långsamt som t.ex. frågan om andelen kvinnor i utredningar och statliga styrelser, ibland knappast märkbart som frågan om antalet kvinnor i regeringskansliet. Ibland går man t.o.m. kräftgång som när det gäller antalet kvinnliga landshövdingar.

Jag har, herr talman, tillbringat en del av sistlidna helg i riksdagens monter på Kvinnor kan-mässan. Där har jag inte utan viss stolthet spritt kunskap om att inom den del av den politiska sfären som är direktvald är andelen kvinnor – trots en beklaglig nedgång i senaste valet – relativt stor. Gör man en internationell jämförelse kan man se att vi, tillsammans med övriga nordiska länder, ligger bra till. Om man jämför med andra maktcentra inom landet kan man också se att vi ligger bra till.

I de börsnoterade företagens styrelser handlar kvinnorepresentationen om någon enstaka procent. Där finns den, som jag brukar säga, obligato-

riska kvinnan som man kan misstänka ibland finns där för att utgöra en färgklick bland alla gråa kostymer på det mer eller mindre – oftast mindre – fantasifullt uformade fotografi som numera tycks vara obligatoriskt i varje verksamhetsberättelse.

När jag nu har sagt att vi ligger förhållandevis bra till, vill jag omedelbart säga att vi är långt från målet. Alla som har tävlat i simning, cykling, löpning eller vad det kan vara, vet att det är tungt att dra. Det är jobbigt att vara den som ligger först och som skall dra med sig andra. Detta är en uppgift som vi har och skall ha inom den politiska sfären. Men det förpliktigar att fortsätta framåt och visa att man inte bara uppnår en viss gräns och sedan lägger av, utan att man ständigt flyttar fram positionerna. Man måste också sprida den ökande representationen till mer osynliga sektorer inom vårt samhälle. Jag vill här hänvisa till de resonemang som fördes redan i utredningen Varannan damernas som tydligt pekade på detta. Vidare måste man sprida den ökande kvinnorepresentationen också i andra maktcentra än de politiska. Jag tycker att de som har den politiska uppfattningen att politiska församlingars makt och inflytande skall minska väsentligt borde ta till sig att det snarare höjer kravet på att gå före bl.a. inom regeringens arbete.

I utskottet påpekar vi ibland att också andra utskott har granskningS- och uppföljningsfunktioner. Det är inte minst viktigt när det gäller just jämställdhetsfrågorna. Det är inte tillräckligt att arbetsmarknadsutskottet handlägger jämställdhetsärendena och konstitutionsutskottet granskar jämställdhetsarbetet i regeringskansliet, utan varje utskott måste ta hänsyn till detta, t.ex. när det gäller utbildningsfrågor. – Jag kan nämna det nyligen genomförda högskoleprovet som ju inte ansågs vara könsneutralt. – Möjligheterna till vuxenutbildning och fortbildning är andra sådana frågor, liksom, självklart, familjepolitiken. Det gäller också bl.a. statistikfrågor och liknande som berör andra utskott.

Beträffande jämställdhetsfrågorna innehåller konstitutionsutskottets betänkande i år litet ros och ganska mycket ris. Vi är helt överens om de skrivningar som finns i betänkandet, och för att ytterligare betona den enigheten ber jag, herr talman, att få instämma i de uttalanden som gjorts i jämställdhetsfrågan av Ylva Annerstedt och Johan Lönnroth och med glädje konstatera att det är ett helt enigt utskott som står bakom de här uttalandena.

Anf. 28 INGER RENÉ (m):

Herr talman! Jag skall också beröra jämställdhetsfrågorna. Ibland kan man undra: Kvinnor – finns vi egentligen? Inte minst undrar jag det när jag tar morgonplanet hit till Stockholm eller planet tillbaka till Göteborg – bara karlar. I och för sig karlar i alla åldrar, men bara karlar så långt ögat ser – nästan. Slår man upp en tidning är det samma sak: massor av fotografier av män, uttalanden av män från första sidan till sista, inkl. sport- och kultursidorna. Tittar man på familjesidorna ser det ut som om det bara är män som dör, åtminstone om man läser om dem som får erkännande genom en nekrolog. Det är också mest män som fyller år; både 50, 60 och 70.

Samhället är uppbyggt av män för män. Det märks ända in i denna sal, inte bara på att här finns män till övervägande antal, utan också på att det är mäns preferenser som t.ex. styr debattordningen när det gäller de stora

allmänpolitiska debatterna. Först diskuteras finans- och försvarspolitik och så småningom - ofta en sen kväll eller natt när de flesta, inte minst massmedia, har gått hem – debatteras skol- och socialpolitik; frågor där kvinnor har specifik erfarenhet både från yrkesverksamhet och som familjeansvariga.

Jag sade att det märks ända in i denna sal att man använder män som måttstock – det gäller också bokstavligen de bänkar som vi sitter i. Håller man inte minst svenskt standardmått – 175 cm lång och 75 kg tung – är armstöden för höga och bordsskivan för hög. Man får så småningom ont i axlarna för att man sitter och drar upp dem hela dagarna. Män har också här använts som måttstock.

Så här kan man titta på världen ömsom med löje, ömsom med humor men också – och det är viktigast – med stort allvar. Det inte rimligt med i många avseenden skilda världar för män och kvinnor. Inte minst inom arbetslivet är olikheterna mycket stora. Om man, för att vara tydlig, generaliserar kan man säga att män återfinns inom ungefär 250 olika yrkesgrenar och kvinnor inom tre områden – vård, undervisning och handel. Detta medför att kvinnor har lägre lön, lägre ATP och sämre anställningsförhållanden i stort. Kvinnors arbetsmarknad måste breddas. Detta bör i första hand inte göras av rättviseskäl utan av ekonomiska skäl. I Sverige utnyttjar vi våra resurser dåligt.

Finansministern lär ha sagt häromdagen: "51 % av humankapitalet i landet utgörs av kvinnor. Denna potential bör utnyttjas bättre för att öka den ekonomiska avkastningen." Jämställdhet lönar sig alltså. Det gäller att få pojkar och flickor att ägna sig åt det som just de är bäst på.

Bland de 80 % flickor och kvinnor som arbetar inom vård, undervisning och handel finns med största sannolikhet ett stort antal tekniska begåvningar som skulle kunna vara med och utveckla Sverige som högteknologiskt exportland. Bland de pojkar och män som arbetar inom de 250 olika yrkesområdena finns antagligen åtskilliga som skulle passa bättre och få större mått av arbetstillfredsställelse inom exempelvis vården. Jämställdhet är inte bara en kvinnofråga. Det innebär en förändring av såväl mans- som kvinnorollen.

I arbetet i riktning mot jämställdhet är regeringens arbete med dessa frågor av mycket stor vikt – inte enbart för att man uppställer mål i en handlingsplan. Regeringens arbete och uttalade vilja när det gäller jämställdhet utgör samtidigt en riktningsanvisning för det samlade jämställdhetsarbetet i samhället. Årets granskning visar att man är på god väg. Sedan 1989 när den senaste granskningen gjordes på det här området har andelen kvinnor i centrala styrelser och utredningar och som sakkunniga ökat markant. Målsättningen för 1992 ser ut att ha uppnåtts helt – i vissa fall med god eller t.o.m. mycket god marginal. Det finns en del skönhetsfläckar – som någon nämnde här – när det gäller landshövdningar, generaldirektörer och, vilket är viktigare, andelen kvinnliga chefer på chefslöneplanet. Men i stort sett ser det relativt bra ut.

Samtidigt finns det många som skulle vilja se en snabbare utveckling. Det är inget som hindrar en alert regering att t.ex. nå 1995 års mål med minst 40 % kvinnor i statliga styrelser redan till nästa års granskning – till gagn för jämställdhetsarbetet totalt i samhället.

Herr talman! Jag yrkar på godkännande av utskottets anmälan.

Oljebistånd till Estland m.m.

Anf. 29 CATARINA RÖNNUNG (s):

Herr talman! Enligt regeringsformen åligger det KU att granska statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Att fumlighet och senfärdighet varit för handen när regeringens biståndsminister Alf Svensson skulle bestå esterna med olja framgår klart av betänkandet, bilagorna och den socialdemokratiska reservationen.

Före jul, den 23 december, lekte Alf Svensson dessutom jultomte i radions Dagens Eko. Han uttryckte tillfredsställelse över att ett snabbt beslut fattats i frågan om oljebistånd till Estland. Det var svårt att fira jul i vår ombonade tillvaro utan att snabbt göra något för våra grannar som hade det mycket svårt, ansåg han. Att regeringen skulle ge katastrofhjälp till Estland meddelades via pressmeddelanden före jul.

I pressmeddelandena talades det om en blixtaktion från regeringens sida. Men byråkratins kvarnar malde under sex långa, kalla vinterveckor innan någon olja kom esterna till del. Inte ens när det estniska energiministeriet meddelade att man kanske skulle nödgas stänga av värmeverket och inställa busstrafiken i Tallinn syntes någon olja till. Först den 2 februari anlände oljan.

Vad vi socialdemokrater anför i vår reservation och riktar kritik emot är att något beslut inte fattades av regeringen före jul när regeringen offentliggjorde hjälpen, trots Alf Svenssons påstående om motsatsen. SIDA hade då med regeringsbeslutet i ryggen kunnat leverera hjälpen snabbare och effektivare och inom en mycket kort tidsperiod. Ärendet drogs i regeringens långbänk på ett olyckligt sätt. Först den 23 januari fattade regeringen formellt beslut om oljebiståndet. Medel hade funnits tillgängliga sedan den 5 december enligt riksdagsbeslut. Riksdagsbeslutet innebar att medel som ursprungligen varit avsedda för Jugoslavien skulle omdisponeras till Baltikum. Det var dessa medel som till slut togs i anspråk efter många och långa turer om att biståndet skulle betalas ut som förskott på motköpsaffärer. Dagens Industri, som väl får betraktas som tämligen regeringsvänlig, kritiserade regeringens handläggning i tre artiklar i mitten av januari och levererade olja så gott som över dagen.

Katastrofbistånd bör överföras så snabbt som möjligt för att bli meningsfullt. Även om majoriteten i KU förvånansvärt nog inte riktar formell kritik mot Alf Svensson är skadan redan skedd. Valhäntheten i hanteringen, förhalningen och fördröjningen av oljebiståndet har renderat regeringen en inte ringa prestigeförlust. Regeringen levde definitivt inte upp till de stolta utfästelser om bistånd till Östeuropa och Baltikum, som återfinns i regeringsdeklarationen. Sverige levde definitivt inte upp till sin roll som ansvarstagande grannland, något som dess medborgare hade förväntat sig och haft rätt att kräva.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen i detta ärende.

Anf. 30 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Catarina Rönnung inledde med att säga att Alf Svensson framträdde i media och fick leka jultomte. Det verkar som om det är just detta som är det stora kruxet i hela den här frågan; Socialdemokraterna är avundsjuka för att de inte får synas i medier lika mycket som när man innehade regeringsmakten. Det har vid utskottets granskning nämligen inte kommit fram någonting som skulle ge vid handen att det finns anledning att rikta kritik mot hanteringen mot detta oljebistånd.

Granskningen visar tydligt att kontakter och överläggningar med länder där administration och demokratiska beslutsformer är under uppbyggnad är svåra att genomföra och att svårigheterna är stora att komma fram till en överenskommelse. Vårt underlag för granskningen, både det öppna och inte minst det hemliga, illustrerar med all önskvärd tydlighet att biståndsminister Alf Svensson gjort på vad honom ankommer för att oljebiståndet skulle kunna levereras snarast möjligt.

S-reservanterna, liksom nu Catarina Rönnung, vill göra gällande att det var ett regeringsbeslut som fattades. Man anser att ett regeringsbeslut skulle ha behövts tidigare för att det som skedde skulle ha undvikits. Men om man studerar det hemliga materialet och läser utfrågningen, finner man att ett sådant beslut inte alls var nödvändigt. Pengarna fanns, och SIDA hade till sitt förfogande tillräckliga medel för att betalning skulle ske när detta var nödvändigt.

Det påstås också i reservationen att missförstånd och förseningar skulle ha undvikits om ett sådant beslut hade funnits tidigare. Det stämmer inte med de informationer som framkommit under granskningen.

Om Catarina Rönnung hade läst de sekretessbelagda handlingarna, hade hon förstått att allt som var möjligt att göra också gjordes från departementets sida – mitt under julhelgen dessutom – för att biståndet skulle kunna levereras så snart som möjligt.

Catarina Rönnung tog också upp Dagens Industris kritik och tidningens hantering av den olja som man hade till sitt förfogande. Problemet var bara att de synpunkter som esterna hade anfört till departementet var helt andra. Esterna ville inte ha den här fina oljan, utan man ville i stället ha tjockolja. Skulle då Sveriges regering ha sänt ned den här lasten av olja av fin kvalitet, bara därför att det var det man hade? Så kan ju inte en stat hantera sina kontakter med biståndsländerna, utan man får naturligtvis lov att försöka efterkomma de önskemål som mottagarländerna har. I det här fallet förelåg efter många kontakter och diskussioner ett bestämt önskemål om vilken kvalitet på oljan man ville ha.

Om en enskild person eller – som i det här fallet – ett enskilt massmedieföretag kommer ner och leker jultomte, för att använda Catarina Rönnungs terminologi, är det klart att esterna inte säger nej. Det skulle naturligtvis vara mycket oartigt att säga nej till en stor gåva bara därför att det inte är precis det som man i ett annat sammanhang sagt att man önskar.

Det är klart att man kan ta detta till intäkt för att hävda att regeringen i det här fallet handlat saktfärdigt, men allt underlag vi har visar faktiskt att så inte är fallet. Alf Svensson har försökt att på alla sätt efterkomma de önskemål och propåer som kom från esternas sida, trots att signalerna inte alltid

var så entydiga. Slutresultatet blev att vi i Sverige gjorde vad på oss ankommer för att åstadkomma ett överförande av det här gåvobiståndet så fort som möjligt, med beaktande av de svårigheter att nå överenskommelsen som jag har hänvisat till.

Jag yrkar avslag på reservationen.

Anf. 31 CATARINA RÖNNUNG (s):

Herr talman! Ylva Annerstedt drog i början av sitt anförande mycket egendomliga slutsatser om varför vi har velat göra denna anmälan. Vi skulle ha gripits av något slags svårartad avundsjuka för att vi inte får framträda i medierna på samma villkor som när Socialdemokraterna hade regeringsmakten. Men det gäller ju inte bara *att* framträda utan det är också fråga om på vilket sätt man framträder. Jag tycker faktiskt inte att Alf Svenssons utlovanden i medierna av en blixtaktion, som det sedan tog sex veckor att fullfölja, var så särskilt smickrande för honom själv eller för den regering han företräder.

Ylva Annerstedt har tagit på sig den tunga rollen att försvara Alf Svensson, och hon för fram en del förmildrande omständigheter: esterna ställde krav som var svåra att uppfylla, Estland befann sig i ett uppbyggnadsskede osv. Jag tycker faktiskt att det borde ha varit litet tag i den svenska regeringen. En regering måste kunna ställa villkor på att mottagarlandet agerar någorlunda smidigt, inte minst med tanke på talet om den här blixtaktionen och den opinion som fanns på hemmaplan, där man hade stora förväntningar på ett snabbt och effektivt agerande från regeringens sida.

Vår huvudkritik kvarstår efter Ylva Annerstedts inlägg. Vi anser alltså att ett regeringsbeslut borde ha fattats på ett tidigt stadium, alltså inte den 23 januari. Det skulle ha satt i gång en effektiv process, och SIDA hade då på helt andra villkor kunnat förbereda en mycket snabbare oljeleverans.

Anf. 32 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Catarina Rönnung talar om en "blixtaktion". En blixtaktion förutsätter faktiskt att bägge parter kan uppfylla förutsättningarna för att åstadkomma en sådan aktion. Nu var det faktiskt så, att Sverige gjorde en rad propåer för att få de besked som behövdes, och det vet Catarina Rönnung mycket väl om hon har tagit del av det material som utskottet haft till sitt förfogande vid behandlingen av den här frågan.

Det är inte så lätt att ensidigt göra blixtaktioner. Hur skulle det se ut om Sverige prackade på Estland saker som man där inte vill ha? För det första var vi tvungna att få ett besked om vad det var man vill ha, och för det andra skulle naturligtvis biståndet bestå av någonting som esterna hade begärt.

Sveriges regering kan faktiskt inte agera bara för att tillfredsställa den allmänna opinionen, utan man måste faktiskt lyssna även på mottagarlandet.

Catarina Rönnung säger vidare att det skulle vara en tung uppgift att försvara Alf Svensson. Det tycker jag faktiskt inte alls. Tvärtom har Alf Svensson gjort på vad honom ankommer för att biståndet skulle komma fram så snabbt som möjligt.

Granskning av regeringen

Sanktionerna mot Irak

Anf. 33 CATARINA RÖNNUNG (s):

Herr talman! Det är inte jag som har myntat uttrycket "blixtaktion", utan det gjorde Alf Svensson själv. Före jul talade han nämligen om en blixtaktion, och han skapade därmed förväntningar på en handlingskraftig regerings handlingskraftiga ivägskickande av den här oljan.

Det tog sedan sex veckor. Under tiden frös esterna. Även om Ylva Annerstedt tar Alf Svensson i försvar, anser jag att det finns mycket att andra som inte är till hans försvar i den här frågan.

Anf. 34 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! För att en aktion skall kunna genomföras fullständigt friktionsfritt krävs att det inte på någondera sidan ställs upp några hinder och att båda sidor från början är helt på det klara med vad man vill göra.

Den svenska regeringen hade mycket tydligt gjort klart att den ville ställa upp med den här gåvan, men det behövdes faktiskt informationer från mottagarlandet om vad man där ville ha. För det första var det helger under ett par av dessa veckor, något som också för mottagarlandet naturligtvis medförde svårigheter att kalla samman de instanser som skulle fatta de nödvändiga besluten. För det andra är Estland inte något industriland och har ännu inte kommit så långt i utvecklingen att allting går som på räls. Landet befinner sig i ett uppbyggnadsskede, och det får man lov att ha förståelse för. Det tycker jag att Catarina Rönnung också skulle behöva ha och inte beskylla den svenska regeringen för att handla saktfärdigt. Hon vet mycket väl vari bekymren med hanteringen av denna fråga bestod.

Anf. 35 CATARINA RÖNNUNG (s):

Herr talman! Ju mer Ylva Annerstedt försvarar regeringens agerande, desto egendomligare blir det. En handlingskraftig regering kan väl använda sig av fax, telefon och kontakter och sätta människor i verksamhet. En handlingskraftig regering kan väl kräva att mottagarlandet på ett någorlunda smidigt sätt förklarar sig vara villigt att ta emot en generös hjälp.

Sanktionerna mot Irak

Anf. 36 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! När riksdagen för ett år sedan behandlade FN-alliansens krig mot Irak var det inte lätt att ifrågasätta de officiella ståndpunkterna. Vi hade alla på näthinnan kvar TV:s bilder av hur exempelvis irakiska soldater ryckte kuwaitiska bebisar ur deras kuvöser. Vi visste inte då att historien hade producerats av en reklamfirma, att den unga flickan som vittnade om illdådet var dotter till en kuwaitisk diplomat i USA och att hon inte hade varit på plats i Kuwait. Då var det svårt att ifrågasätta kriget utan att bli anklagad för att vara kompis till Saddam Hussein. Jag hoppas och tror att det är lättare att föra en saklig debatt i dag.

Beslutet om resolution 678 i FN:s säkerhetsråd den 29 november 1990, som möjliggjorde USA-alliansens krig mot Irak, stred mot FN-stadgan. Som framgår bl.a. av konstitutionsutskottets utfrågning av Ove Bring den 17 mars

är alla i dag ganska eniga om hur stadgan skall tolkas. Artikel 42 säger att enbart om de sanktionsåtgärder som beslutats enligt artikel 41 är otillräckliga får man inskrida med vapenmakt. Artikel 43 kräver att väpnade åtgärder föregås av särskilda avtal mellan säkerhetsrådet och de stater som skall bidra med militära insatser. Några sådana avtal med FN kom aldrig till stånd.

Ove Bring sade i utfrågningen att säkerhetsrådets beslut "helt klart inte var tanken bakom FN-stadgans artikel 42". Men enligt Bring hade majoriteten i FN godtagit denna "innovation". Detta "artikel 41 1/2-beslut", som det ibland kallas av folkrättsjuristerna, fick ett slags tyst accept.

Någon utvärdering av effekten av sanktionerna gjordes inte av FN innan Operation ökenstormen inleddes. Forskare i USA har gjort sådana studier, och deras slutsats var att de ekonomiska sanktionerna skulle få effekt. Amerikanska experter sade i slutet av oktober 1990 att reservdelarna till Iraks viktiga vapen skulle ta slut inom sex–nio månader. USA:s ÖB Colin Powell sade att sanktionerna skulle få en förlamande effekt på Iraks militärmakt. CIA-chefen William Webster sade i ett kongressförhör den 6 december 1990 att det irakiska flygvapnet skulle förlora i beredskap inom tre–sex månader.

När säkerhetsrådet genom resolution 678 gav USA och dess allierade fullmakt att ingripa överlämnades bedömningen av sanktionernas effekter till USA. Då kom andra överväganden att påverka beslutet. Att president Bush övergav sanktionslinjen till förmån för krigslinjen berodde inte på att han bedömde sanktionerna som verkningslösa utan på att han den 8 november, efter ett möte med sina militära rådgivare, beslutade fördubbla USA-styrkan i Gulfen. Då förlorade USA förmågan till truppavlösningar, eftersom det inte fanns tillräckligt med manskap. Ordföranden i senatens militärutskott beklagade att Bush hade övergivit sin ursprungliga strategi med ekonomiska sanktioner, militärt hot och tålamod och i stället beordrat så kraftiga militära förstärkningar i Persiska viken att dessa inte kunde bibehållas under längre tid.

Slutsatsen av detta är att det militära ingripandet mot Irak inte var en FN-aktion utan att det måste tolkas som ett av FN:s säkerhetsråd auktoriserat kollektivt självförsvar enligt FN-stadgans artikel 51. För denna tolkning talar också resolutionens formulering att bemyndiga "medlemsstater som samarbetar med Kuwaits regering att tillgripa alla nödvändiga medel".

Detta framgår också av vad dåvarande utrikesminister Sten Andersson sade i riksdagen den 17 januari 1991. Enligt honom hade regeringen arbetat för att säkerhetsrådet skulle fatta beslut enligt artikel 42. "Det gick inte. Då anslöt vi oss till den resolution som beslutades då", sade Sten Andersson.

Någon skyldighet för FN:s medlemsstater att medverka i kollektivt försvar föreligger inte enligt FN-stadgan. I det här behandlade fallet fanns endast säkerhetsrådets uppmaning att lämna "appropriate support" – vilket betyder ungefär "lämpligt stöd". Varje land fick själv besluta, och flertalet av FN:s medlemmar valde att inte medverka. Den svenska regeringen var sålunda inte tvungen att ge tillstånd för vapenexport till de länder som deltog i de militära aktionerna mot Irak.

Också FN:s generalsekreterare de Cuellar ifrågasatte krigets karaktär. De allierades seger över Irak är inte någon direkt seger för FN, eftersom detta krig inte var FN:s; general Schwarzkopf bar ingen blå hjälm, sade de Cuellar

inför Europaparlamentet i april 1991. Han varnade för att en sådan mångnationell allians kan maskera en enda nations intressen.

Kan man verkligen påstå att säkerhetsrådet beslutade om åtgärder? I resolution 678 hette det att säkerhetsrådet "auktoriserar medlemsstater som samarbetar med Kuwaits regering att tillgripa alla nödvändiga medel". Exempelvis Indien erkände inte att de USA-ledda styrkorna hade FN-mandat att starta militära operationer.

Också det sätt på vilket säkerhetsrådet antog resolution 678 har ifrågasatts. Enligt FN-stadgans artikel 27 krävs bifall av nio av rådets medlemmar, bland dem de ständiga medlemmarna. En av de ständiga medlemmarna, Kina, lade ner sin röst. I och med att den kinesiske delegaten inte bestred ordförandens summering av beslutet ansågs Kina ha bifallit detsamma.

Denna andra "innovation" – att en nedlagd röst tolkas som bifall – bygger på att det utbildats en praxis att godkänna en sådan omröstning. Men Kinas röstförklaring var minst sagt tvetydig. Å ena sidan sade Kinas utrikesminister sig ha svårigheter att rösta för en resolution som tillåter militär aktion, men å andra sidan ville han inte rösta mot den, eftersom den uppmanade Irak att efterleva säkerhetsrådets tidigare resolutioner. Han sade: "Den kinesiska regeringen vidhåller fortfarande att det internationella samfundet måste upprätthålla och stärka sitt politiska, diplomatiska och ekonomiska tryck på Irak. Så länge det finns en glimt av hopp..."

Kinas agerande påverkades starkt av dess intresse av att få USA att återuppta sina ekonomiska relationer med Kina, som frystes efter massakern på Himmelska fridens torg. Som tack fick den kinesiske utrikesministern avlägga ett officiellt besök i Vita huset. Asiatiska utvecklingsbanken beviljade den 29 november 1990 ett lån till Kina, och Världsbanken gjorde detsamma den 4 december.

USA utövade kraftfulla påtryckningar på flertalet medlemmar av säkerhetsrådet. Vad som hände framgår också av Bushs kommentar: "The Secretary of State has been engaged in a marathon to get the United Nations on board." I översättning ungefär: Utrikesministern har engagerats i ett maratonlopp för att få med Förenta Nationerna på båten. Det sätt på vilket resolution 678 drevs igenom av USA i säkerhetsrådet var ett uttryck för stormaktspolitik. Att acceptera resultatet av en sådan stormaktspolitik som ett slags vidareutveckling av FN-stadgan strider mot normal rättsuppfattning.

Ove Bring och andra hävdar således att det är möjligt att vidga FN-stadgan genom "innovationer". Allt FN gör behöver alltså inte stå i själva stadgan. Denna kan vidgas på olika sätt. Inom associationsrätten resonerar man på samma sätt, men en absolut förutsättning för att vidga en stadga är att lika många medlemmar är med på detta som det krävs för att åstadkomma en formell stadgeändring. I FN krävs enligt artikel 108 att två tredjedelar av generalförsamlingens medlemmar antagit ändringarna. Förelåg en sådan majoritet? Det vet vi inte. Regeringen borde därför ha begärt att generalförsamlingen inkallades, vilket flera andra regeringar gjorde.

F.d. kabinettssekreterare Sverker Åström föreslog på våren 1991 att Sverige borde ta initiativ till en diskussion bland FN:s medlemsstater om hur man skulle kunna forma en "äkta säkerhetsordning" i FN. Han skrev också i en tidningsartikel att den juridiska frågan borde skiljas från den politiska,

som rör frågan om de "fruktansvärda kostnaderna för kriget kunde ha undvikits eller reducerats och de önskvärda resultaten åstadkommits på andra vägar".

Iraks angrepp på Kuwait var ett illdåd, och Saddam Hussein är en massmördare. Men resultatet av kriget är att Saddam sitter kvar. Någon Mellanösternfred är inte i sikte. En våldsam kapprustning har startat. Enligt Financial Times den 11 maj är vapenförsäljningar till området i storleksordningen 30 miljarder dollar på gång. Den största leverantören är som vanligt USA, med leveranser motsvarande 19 miljarder dollar efter Gulfkriget. Den största köparen är Saudiarabien, som beställt vapen för 15 miljarder dollar. Andra som upprustar stort är Iran, Turkiet, Syrien och Israel.

Vad som är än mer oroande är att Gulfkriget väckte aptiten på högteknologiska vapen, de "smarta" bomber, raketer och granater vilkas träffsäkerhet demonstrerades på TV-skärmarna över hela världen.

I USA, som förde Gulfkriget på FN:s vägnar för att – som resolution 678 föreskrev – återställa säkerheten i regionen, växer fruktan för att Israel skall lockas att företa ett preventivanfall på Syrien för att slå ut de missiler med 500 km räckvidd som Syrien uppges ha kontrakterat från Kina 1987. Israel fruktar också att Syrien har fått så mycket som 80 Scud-raketer från Nordkorea.

Var det alltså detta som FN gick i krig för?

Ett USA-dominerat FN är ingen garant för att freden skall upprätthållas och folkrätten efterlevas. Vi kan redan nu ana hur Gulfkriget kommer att bedömas av historikerna: ett nederlag för FN som världssamfundets organ för att "upprätthålla internationell fred och säkerhet", som det heter i FN-stadgan.

FN fick aldrig en chans att åstadkomma de önskvärda resultaten med andra medel än dem som president Bush valde.

Med det här vill jag yrka bifall till min meningsyttring i denna del.

Anf. 37 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! En sak är Johan Lönnroth och jag naturligtvis överens om, och det är att krig är fasansfulla. Det s.k. Gulfkriget utgör inget undantag härvidlag. Kriget hade kunnat undvikas om Saddam Hussein hade tagit sitt förnuft till fånga. Vi beklagar alla att han inte gjorde det. Miljoner oskyldiga människor lider alltjämt av sviterna av Saddam Husseins despotism och oerhörda brott mot folkrätten.

Den svenska regeringens åtgärder under Gulfkriget granskades mycket ingående i fjol och redovisades utförligt i det årets KU-betänkande. Granskningen då föranledde inte någon kritik mot regeringen, vare sig från utskottets eller från riksdagens sida. Det är riktigt, som Johan Lönnroth nämnde, att den dåvarande utrikesministern Sten Andersson vid en utfrågning med utskottet sade att man från svensk sida hellre hade sett ett beslut enligt artikel 42.

Något nytt har inte tillförts ärendet i år, och Johan Lönnroths meningsyttring ter sig utifrån konstitutionella utgångspunkter ganska obegriplig. Det var väl ett i många stycken fint anförande som han höll, men vi måste komma ihåg att vi ingalunda granskar Förenta nationerna – mycket av hans anför-

Granskning av regeringen

Sanktionerna mot Irak

ande gällde ju Förenta nationerna. Vi granskar den socialdemokratiska regeringens handlande under tiden som Gulfkrisen pågick.

Fakta i målet är följande:

1. Iraks invasion i Kuwait var ett flagrant brott mot internationell fred och säkerhet. FN:s säkerhetsråd fördömde omedelbart invasionen.

2. Den svenska regeringen stödde säkerhetsrådets samtliga 13 reservationer mot Irak.

3. Enligt FN-stadgans artikel 25 är medlemsstaterna skyldiga att "godtaga och verkställa säkerhetsrådets beslut".

4. Säkerhetsrådets resolution 678 var ett giltigt rådsbeslut, som för Sveriges vidkommande innebar en juridiskt bindande uppmaning att överväga och om möjligt lämna lämpligt stöd till FN-insatsen i Gulfen.

5. Den socialdemokratiska regeringen höll med sitt handlande på ett föredömligt sätt utrikesnämnden à jour med händelseförloppet i Gulfkrisen.

6. Innehållet i Johan Lönnroths meningsyttring i denna fråga saknar konstitutionell skärpa. Meningsyttringen är en rent politisk inlaga och hör egentligen inte hemma i en konstitutionell granskning av den svenska regeringen.

Anf. 38 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Den anmälan som lämnades in på den här punkten kom inte från oss, utan jag tror att det var en Folkpartianmälan. Anledningen förmodar jag var att det stämningsläge som rådde förra året, när konstitutionsutskottet och riksdagen behandlade frågan, var av den karaktären att det var svårt att föra debatten. Vi hade inget historiskt perspektiv på frågan.

Frågan är faktiskt också konstitutionell. Jag är naturligtvis medveten om att mycket av det som jag sade har en mera allmänt politisk innebörd, men anledningen till att jag drog upp hela historien är att vi skall bedöma just det konstitutionella innehållet i regeringens handlande.

Vad jag försökte visa i mitt anförande var just detta att regeringen inte var juridiskt bunden att vidta de olika stödåtgärderna, att tillåta vapenexport och andra saker som man gjorde under Irakkriget. Kurt Ove Johansson har inte bemött mitt inlägg på denna punkt. Jag har alltså redovisat alla de bedömningar som olika jurister och experter har gjort av hur man skall tolka FN-stadgan, och det råder i dag en mycket stor osäkerhet.

Jag tycker att man kan dra slutsatsen på det sätt som jag gör i meningsyttringen, att regeringen borde ha begärt att generalförsamlingen inkallades för att ta ställning till säkerhetsrådets resolution.

Anf. 39 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag vidhåller att de synpunkter som Johan Lönnroth har framfört i sin meningsyttring egentligen inte hör hemma i en konstitutionell diskussion när det gäller granskningen av en svensk regering. Jag tycker att jag har mycket goda skäl för det, när jag tittar på vad Johan Lönnroth har skrivit. Jag skall ta några exempel.

Johan Lönnroth säger följande:

"Regeringen borde ha beslutat att Sverige inte i någon form skulle medverka i USA-alliansens krig."

Det påståendet får naturligtvis stå för Johan Lönnroth, men ett faktum är att FN:s säkerhetsråds resolution 678 var, som jag sade i min inledning, ett giltigt rådsbeslut. Det var en juridiskt bindande uppmaning till Sverige att överväga och om möjligt lämna lämpligt stöd till insatsen i Gulfkrisen. Det var alltså inget konstitutionellt brott av regeringen när den t.ex. svarade ja på britternas vädjan om hjälp på sjukvårdsområdet.

Johan Lönnroth säger i en annan mening: "Regeringen borde ha verkat för att återbörda beslutsrätten till FN." Ja, det må vara Johan Lönnroths politiska uppfattning, men att regeringen inte gjorde som han önskade var ju inget konstitutionellt brott. Detta är en diskussion som vi för i dag utifrån konstitutionella utgångspunkter. Man kan bena upp Johan Lönnroths meningsyttring mening för mening och bevisa att vad Johan Lönnroth har skrivit är en politisk inlaga, som är fullständigt ointressant från konstitutionell synpunkt. Detta är ett obestridligt faktum.

Anf. 40 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Även Ove Bring, som ju försvarar regeringens handlande i den här frågan, uttalade mycket klart i den utfrågning som också Kurt Ove Johansson var med på att tanken bakom FN:stadgans artikel 42 inte var den typ av krig som här kom att föras. Han kallade det för en innovation.

Det har alltså utbrutit en mycket intressant rättslig debatt om just denna fråga. Kurt Ove Johansson kommenterade över huvud taget inte denna diskussion eller det jag hävdade i mitt inlägg, nämligen att det faktiskt var så att Sveriges regering inte beroende på detta FN-beslut var skyldig att vidta de olika åtgärder – exportera vapen och andra sådana saker – som man gjorde.

Sedan då till frågan, vad det är vi skall granska. Jag har förstått det så att det är en uppgift för konstitutionsutskottet att studera hur regeringen följer olika internationella avtal. Hur Sveriges regering agerar i FN är ett ämne också för konstitutionsutskottet.

Det faktum att utskottet godkände anmälan att granska frågan över huvud taget är väl också ett tecken på att frågan har konstitutionella aspekter – annars borde ni väl ha avslagit denna begäran? Jag vill fråga Kurt Ove Johansson: Vad är det då enligt Kurt Ove Johanssons mening för agerande i FN som är godkända för konstitutionell diskussion?

Anf. 41 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag tror att det kan finnas anledning att på nytt göra ett par markeringar.

Jag försöker tala om för Johan Lönnroth att hans meningsyttring saknar konstitutionellt intresse. Det behöver inte nödvändigtvis betyda att utskottet inte skulle behandla en anmälan om ett granskningsärende. En anmälan om ett granskningsärende kan ju ha sitt intresse från konstitutionell synpunkt, men den meningsyttring som Johan Lönnroth skriver har ju inte utskottet något inflytande över. Det är skilda saker.

Dessutom har ju Bring inte heller uttalat sig om lödigheten i den meningsyttring som Johan Lönnroth har avgivit.

Om vi då går tillbaka till den fråga som Johan Lönnroth har berört konsta-

terar jag att Johan Lönnroth i alla fall har lyckats komma fram till att Säkerhetsrådets resolution 678 för Sveriges vidkommande innebar – det framgår av hans meningsyttring – att regeringen inte var tvungen, som Johan Lönnroth sade, att ge tillstånd för vapenexport till de länder som deltog i FN-aktionen mot Irak. Men därmed har ju Johan Lönnroth indirekt medgivit att regeringen efter prövning mycket väl kunde fatta ett sådant beslut. Och detta kunde regeringen göra utan att göra något konstitutionellt klandervärt.

Att Johan Lönnroth sedan inte politiskt tyckte om regeringens ställningstagande i samband med Gulfkrisen är en helt annan sak. Det får Johan Lönnroth inte blanda ihop med sin uppgift som granskare i konstitutionella frågor. Det tycker jag är viktigt att framhålla i den här debatten.

Anf. 42 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Den konstitutionella aspekten är regeringens motivering till besluten, dvs. det faktum att man hänvisade till FN-stadgan och hävdade att man var tvungen att agera på det sätt man faktiskt gjorde. De konstitutionella synpunkterna handlar om tolkning av internationella avtal och speciellt då Sveriges roll i FN.

Krigsmaterielexport

Anf. 43 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Liksom tidigare år har krigsmaterielexporten i år stått på vår granskningslista. För Folkpartiet liberalernas del är det framför allt de s.k. Englandsavtalen och kännedomen om deras innebörd som enligt vår mening inte klarlagts tillräckligt.

Granskningen har inte givit säkert belägg för att det 1986 funnits kännedom om de avtalen i regeringskretsen. Däremot visar utredningen att kännedom om dessa avtal har funnits i regeringskansliet, och det tycker vi borde ha framgått av betänkandet. Eftersom det inte gör det har vi reserverat oss på den punkten. Jag yrkar bifall till reservation 2.

Anf. 44 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Det som gör att vi tar upp detta gamla ämne igen är bl.a. en tidigare okänd promemoria av Carl Algernon till utrikesnämndens möte den 12 december 1986. Där står: "År 1963 tecknade FFV avtal med War Office, numera Ministry of Defence, London, om leverans och licenstillverkning i Storbritannien av vapensystemet Carl Gustav. Avtalet medgav rätt för köparen att förse vissa länder, "protected colonies and mandated territories', med materielen i fråga." – Det står alltså "materielen" i pluralis.

Det här kan inte tolkas på annat sätt än så att det handlar om två olika saker – å ena sidan leveranser och å andra sidan licenstillverkad materiel. Krigsmaterielinspektören Sven Hirdman kunde under KU-utfrågningen "möjligen hålla med om att om det enda underlag som hade presenterats för Anita Gradin och regeringen i december 1986 hade varit detta stycke och ingenting annat, så borde man kanske ha ställt vissa frågor, men nu finns det

en fortsättning på denna promemoria, och statsråden läser hela promemorian, inte bara ett stycke." – Det sade alltså Hirdman.

I andra stycket av Algernons PM, fortsatte Hirdman, står det att den brittiske tillverkaren hade svårigheter och inte kunde försörja de länder som han tidigare hade försörjt, och därför vände de sig direkt till Sverige. "Det var så Anita Gradin och alla andra uppfattade saken. De läste hela materialet, och de fick inga andra upplysningar."

Men man måste nog ändå tycka att den inledande delen av Algernons PM från december 1986 borde ha lett till misstänksamhet i regeringskretsen, oavsett vad som stod sedan. Det vore också märkligt om inte de borgerliga ledamöterna i utrikesnämnden ställde frågor om det här när de informerades på basis av Algernons PM.

Sven Hirdman sade också under utfrågningen att denna bild – dvs. att det bara handlade om licenstillverkat material – också stämde med den information som fanns "institutionellt i regeringskansliet", eftersom det fanns en promemoria från FFV från 1978 där man sade att det förekom licenstillverkning av själva granatgeväret i Storbritannien, som försörjde sina samväldesländer.

Men Hirdman nämnde inte att det också fanns en annan PM på UD, från 1980, som sade att det enbart var ammunitionen till granatgeväret som var licenstillverkad. Redan den dåvarande borgerliga regeringen borde ha kunnat dra slutsatser av dessa motsägande uppgifter.

Jag vet inte heller riktigt vad krigsmaterielinspektören menar med att uppgifter fanns "institutionellt" inom regeringskansliet, men det var ju också så att Bengt Mattson på FFV informerade Algernon redan 1984. Mattsons promemoria från den 30 juni 1986 hade också varit på cirkulation inom UD. Bl.a. har det i årets granskning framkommit att nuvarande chefen för försvarsdepartementets utrikesavdelning, Göran de Geer, som då var stationerad vid svenska ambassaden i London, hade fått Mattsons PM via Algernon.

Jag ställer mig också något undrande när det gäller den promemoria av Algernon som har kommit fram först nu. Gick man inte igenom alla hans papper efter den tragiska händelsen i tunnelbanan? Och vad hände i regeringskansliet sedan Sten Andersson sagt att hela vapenbyken skulle tvättas? Ett underlagsmaterial inför ett utrikesnämndssammanträde som skulle ta upp just detta – dessutom kanske den sista skrivelse som Algernon författat – måste väl ha varit högintressant.

Sten Andersson sade vid KU-förhör den 2 april 1987: "Vi har sålt vapnen till England, som sedan helt lagligt har sålt dem vidare för länge sedan." Det kan ju ha varit så, att tungan slant på Sten Andersson, men jag kan inte tycka att man behöver vara särskilt konspiratorisk för att anse att också detta vittnar om att man inom regeringen kände till avtalets rätta innebörd. Med tanke på den synnerligen milda behandling som dessa motsägelser har fått av Anders Björck och andra borgerliga politiker i konstitutionsutskottet, känner jag mig faktiskt ganska säker på att man också där visste en hel del om vad det egentligen handlade om.

Det framstår som anmärkningsvärt – och jag tycker att det ordet är ganska milt – om alla dessa uppgifter om att svenska vapen levererades vidare från

England inte skulle ha spritts också inom regeringen redan under 1986 och senast i januari 1987.

Jag går sedan över till den andra delen av min meningsyttring som gäller Indien. Jag får nöja mig med sådant som kan offentliggöras. Jag har varit noggrann med att inte läsa innantill ur hemliga handlingar. Årets granskning har, som jag framhåller i min meningsyttring, bekräftat uppgifter om ett möte mellan Indiens biträdande utrikesminister Natwar Singh och dåvarande utrikesministern Sten Andersson den 30 september 1987. Innebörden av vad Singh sade var att Bofors skulle lämna uppgifter som sannolikt innehöll sådant som var besvärande för både Indien och Sverige.

Existensen av denna indiska varning förnekades av Sten Andersson under en KU-utfrågning den 3 april 1990. Att den är intressant beror på att den dåvarande utrikesministern i ganska aggressiva ordalag uppmanade Bofors att släppa allt som Bofors visste i augusti och september 1987. Men efter den 30 september bytte Sten Andersson tonläge och försvarade faktiskt Bofors mot anklagelser för att ha gjort några fel.

Jag vill uppmana Sten Andersson och den nuvarande regeringen att än en gång offentligt ställa kravet att släppa fram hela sanningen, om det nu fortfarande finns uppgifter i Bofors som inte har kommit fram.

Med det sagda vill jag yrka bifall till min meningsyttring också i denna del.

Anf. 45 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Knappast några frågor under senare år har blivit så väl genomlysta och granskade som regeringarnas handläggning av export av svensk krigsmateriel. Detta gäller inte minst de s.k. Englandsavtalen, som ånyo tas upp i en reservation av Ingela Mårtensson och i en meningsyttring av Johan Lönnroth.

Det är ju inte bara konstitutionsutskottet som har granskat exporten av krigsmateriel. Medborgarkommissionen har också lagt ned ett förtjänstfullt arbete på det här området. I några fall har frågor om otillåten vidareexport av krigsmateriel även prövats av våra rättsvårdande myndigheter. Den granskning som genomförts har i vissa stycken renderat kritik. Konstitutionsutskottet uttalade i t.ex. granskningsbetänkandet 86/87 att regeringarna på ett tidigare stadium borde ha kunnat misstänka att inte allt stod rätt till. Konstitutionsutskottet har också understrukit att regeringarna inte har varit tillräckligt observanta på hur krigsmaterielinspektionen på sin tid utövade sin verksamhet.

I 90/91 års betänkande påtalade konstitutionsutskottet att handläggningen 1980 av ett ärende om export till Singapore tydde på en anmärkningsvärd brist på vaksamhet inom regeringskansliet.

När det gäller de s.k. Englandsavtalen är det av särskilt intresse att ta del av JK:s utredning från 1989 angående granatgeväret Carl Gustaf. JK konstaterar att den omständigheten att regeringsledamöter och tjänstemän inom regeringskansliet måste antas ha varit väl medvetna om Englandsavtalens innehåll när avtalen slöts inte inneburit, att de också kunnat sluta sig till eller misstänka att avtalen skulle komma att tillämpas på det sätt som blev fallet.

Den som kanske bäst beskrivit hur man inom regeringskansliet och regeringarna har sett på Englandsavtalen är krigsmaterielinspektören Sven Hird-

man. Han har gjort det utförligt vid flera utfrågningar inför utskottet, så också i år. Detta borde kanske ha besparat Johan Lönnroth och Ingela Mårtensson vissa skrivningar under rubriken Såvitt avser viss export från FFV.

I massmedia, utanför konstitutionsutskottets granskning, har Johan Lönnroth försökt att göra ett stort nummer av de samtal som utrikesminister Sten Andersson förde 1987 i New York med Natwar Singh, som då var biträdande utrikesminister i Indien. Johan Lönnroths insinuationer i massmedia om att Sten Andersson skulle ha något att dölja är enligt min mening ovärdigt en ledamot av konstitutionsutskottet. För att göra sådana påståenden skall man, Johan Lönnroth, ha mycket ordentligt på fötterna. Det har inte Johan Lönnroth.

Vad som förekom vid dessa samtal granskades mycket ingående av konstitutionsutskottet för två år sedan. Sten Andersson redovisade då vid en utfrågning i utskottet utförligt sina samtal med Natwar Singh. Något som egentligen är nytt har sedan dess inte framkommit. Konstitutionsutskottet har i årets granskning inte funnit anledning att på nytt pröva denna fråga.

Jag har naturligtvis också tagit del av tidningarnas skriverier och också sett en del i televisionen. Jag menar att Johan Lönnroth har dragit alldeles för långtgående slutsatser av innehållet i de ifrågavarande uppteckningarna. Även jag har ju läst dessa.

Johan Lönnroths villighet att kommentera hemligt material kan ju, om det fortsätter på det sätt som han har excellerat i, medföra att det uppstår svårigheter för konstitutionsutskottet att i en framtid utföra sitt granskningsarbete. Precis som vissa andra har sagt här tidigare tror jag att Johan Lönnroth borde vara mera sparsam när det gäller att göra kommentarer på så lösa grunder som det här är fråga om. Att bygga så långtgående beskyllningar mot Sten Andersson, som Johan Lönnroth gör på basis av uppteckningarna, är, jag upprepar det, ovärdigt en ledamot av konstitutionsutskottet. Johan Lönnroth har alldeles för dåligt underlag för att säga att Sten Andersson skulle ha dolt någonting från de samtal som han redovisade inför konstitutionsutskottet för två år sedan.

Sedan är det naturligtvis rätt intressant att Johan Lönnroth här diskuterar ett betänkande som utskottet lade fram för två år sedan och vars förslag riksdagen anslöt sig till. Konstitutionsutskottet har naturligtvis inte funnit anledning att ta upp saken till förnyad prövning, eftersom någonting nytt egentligen inte har tillkommit sedan vi prövade frågan vid föregående tillfälle.

Anf. 46 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! När det gäller Englandsavtalen undrar jag om inte även Kurt Ove Johansson tycker att det är litet märkligt att Algernons promemoria, som uppenbarligen är ett mycket viktigt dokument i denna fråga, har kommit fram just nu och att det faktiskt är ett ganska bra motiv för att vi ändå fortsätter att granska denna fråga. Sten Andersson sade ju att hela denna byk skulle tvättas, och denna promemoria var ändå en ganska viktig tvättkorg, om man får säga så.

Såvitt jag minns var det inte jag som begärde att KU skulle ta upp Indienaffären. Den frågan väcktes på ett sammanträde, och alla var överens om att vi så att säga kunde koppla på en diskussion också om denna fråga.

Kurt Ove Johansson säger att jag insinuerar. Jag tycker inte att jag insinuerar, däremot har jag påstått vissa saker. Det handlar om att det som Sten Andersson har uppgivit i tidigare KU-förhör uppenbarligen inte stämmer med verkligheten. Om det beror på glömska eller inte har jag ingen bestämd uppfattning om.

Jag har varit mycket noga med mina kommentarer till massmedia. Jag har enbart hänvisat till den text som finns publicerad i detta betänkande. Jag har sagt att det bara är att läsa innantill.

Jag skall gärna erkänna att jag var genuint osäker på vad jag fick skriva i min meningsyttring. Det är naturligtvis mycket svårt att i en sådan fråga säga det som är själva poängen i hela denna fråga utan att röja den egentliga innebörden i ett hemligt dokument. Jag uppfattade det emellertid på ett sådant sätt att i och med att konstitutionsutskottet justerade detta betänkande den 7 maj, tror jag, hade man också godtagit att jag skrev på detta sätt i min meningsyttring. Som sagt, vad jag har gjort inför massmedia är enbart att hänvisa till den offentliga publikation som vi alla har framför oss.

Anf. 47 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag hänvisar återigen till påståendet att om det finns någon fråga som har granskats så är det den om svensk vapenexport. Under det senaste decenniet tror jag att vi nästan varje år har tittat på dessa frågor.

Vad som är intressant att kunna konstatera är att det, trots att vi har granskat denna fråga så ingående som vi har gjort – och inte bara konstitutionsutskottet utan även andra instanser – inte har kunnat påvisas att någon i regeringskretsen skulle ha haft kännedom om några oegentligheter. Jag tycker därför att Johan Lönnroth insinuerar när han medverkar till tidningsskriverier där det står att Sten Andersson tycks ha något att dölja, Sten Andersson som vid flera tillfällen har varit i konstitutionsutskottet och öppet redovisat de samtal som han har haft med den indiske utrikesministern i New York. Vi har inte haft bara öppna utfrågningar med Sten Andersson, utan vi har även haft slutna utfrågningar. Vi har verkligen ställt frågor om och om igen kring olika områden. Sten Andersson har då öppet redovisat sina synpunkter.

När man läser betänkandet från 1989/90, då Sten Andersson också medverkade vid en utfrågning i utskottet, är det att dra för långtgående slutsatser om man av det kan läsa ut att Sten Andersson på något sätt skulle vilja dölja något. Jag anser alltså att man med fog kan säga att det som Sten Andersson har gjort är att vara med, så gott det har varit möjligt, och tvättat byken, vilket han tidigare har gett uttryck för. Jag tycker därför att det är närmast oförskämt av Johan Lönnroth att gå ut i massmedia och på så lösa boliner som det är fråga om framföra dessa anklagelser mot Sten Andersson.

Anf. 48 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Kurt Ove Johansson sade att jag hade gått ut till massmedia. Jag förmodar att han med det menar att det är jag som går till massmedia och talar om att de skall skriva olika saker. Så förhåller det sig inte. Massmedia har ett intresse av denna fråga. Det är tydligen en ganska utbredd uppfattning att det finns en del saker som fortfarande är dolda. Framför allt an-

ses det att det finns sanningar inom Bofors som ännu inte har kommit fram. Det är därför som jag i mitt anförande uppmanade Sten Andersson att återupprepa kravet på Bofors att släppa hela sanningen. Det skulle jag vilja att även den nuvarande regeringen gjorde. Kurt Ove Johansson får också mycket gärna instämma i detta.

Anf. 49 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Vem som kommer till vem är egentligen ganska ointressant. Det som är intressant är vad som sägs. Jag kan konstatera att Johan Lönnroth på mycket svaga grunder har gått ut och gjort beskyllningar mot Sten Andersson om att han skulle ha något att dölja, trots att vi i vårt material genom årens lopp kan visa att om det är någon som har varit öppenhjärtig vid dessa utfrågningar så är det Sten Andersson. Jag tycker alltså att det är en oförskämdhet att i det läget gå ut och anklaga honom för att han skulle ha något att dölja i detta sammanhang.

När det gäller krigsmaterielexporten och eventuell kommande granskning, är det naturligtvis på det sättet att om det skulle komma fram några handlingar som vi inte har haft möjlighet att titta på förut och som kan bedömas ha ett intressant konstitutionellt värde, finns det naturligtvis ingenting som hindrar utskottet från att på nytt ta upp denna fråga.

Det som jag tycker är så intressant i sammanhanget är att ingen, trots att medborgarkommissionen, konstitutionsutskottet och en rad rättsvårdande instanser har granskat krigsmaterielexportfrågor, ännu har kunnat påvisa att det skulle finnas någon kännedom i regeringskansliet om otillbörlig vapenexport. Jag tycker alltså att det ändå vore rimligt att Johan Lönnroth medgav detta, därför att inte ens Johan Lönnroth har under denna debatt kunnat peka på några oegentligheter.

Han har gjort det i en skrivelse i en särskild mening, där han påpekar att han tycker att det är konstigt att man 1976 inte kände till någonting. Men läser man vad som har sagts i materialet, tycker jag att man får bevisat att så inte har varit fallet, vilket Johan Lönnroth påstår. Jag tycker att det hade varit hederligt om Johan Lönnroth hade kunnat medge att man, trots ingående granskning under många år, inte har kunnat påvisa några oegentligheter eller någon kännedom i regeringskansliet.

Anf. 50 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Jag är en mycket stor beundrare av Sten Andersson ur alla möjliga synpunkter. Jag har mycket svårt att uttala mig kritiskt om honom. Massmedia har försökt förmå mig att säga ganska hårda saker, som lögnare och annat sådant, men jag har alltså inte gjort det. Däremot kan jag konstatera att vissa saker som Sten Andersson sagt vid tidigare förhör i denna fråga inte stämmer med verkligheten. Vad orsaken till detta är har jag mycket svårt att bedöma.

Jag tycker som sagt inte att jag är oförskämd. Jag tycker att Kurt Ove Johanssons tonläge i en del av de utfrågningar och diskussioner som vi har haft i dessa granskningsärenden har varit – om man nu skall använda begreppet oförskämd – sådant att det ligger ett snäpp över min nivå.

Anf. 51 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Det här börjar bli litet av en följetong. Jag måste få erkänna att det känns litet ansträngande att kasta sig mellan olika ämnen. Nu är vi framme vid den fråga som jag kanske känner allra starkast för i denna granskning. Dels har det där kommit fram mycket litet, dels finns det en sanning som i stort sett alla känner till och som det nu faktiskt finns ett visst hopp om att äntligen få inskriven i riksdagens handlingar.

Försvarsutskottet granskade IB-affären redan hösten 1973 och kom fram till att "underrättelsetjänsten inte bedrevs på ett sätt som stred mot vår deklarerade utrikespolitiska linje, att det inte fanns någon hemlig budget för underrättelsetjänsten utöver de medel som anvisades av regering och riksdag och att registren hos den dåvarande rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning samt försvarsstabens säkerhetsavdelning och särskilda byrå inte hade karaktären av åsiktsregister".

Detta är fortfarande den officiella sanningen, trots att det skrivits och sagts spalt- och protokollmeter av sådant som pekar i en helt annan riktning. Jag skall inte trötta er med hela historien. Jag är faktiskt, liksom många andra, ganska trött på IB-affären och önskar ärligt att vi kunde förpassa den till historieböckerna. Men det måste vara sanningen som står i historieböckerna.

Bertil Lewin är en välkänd socialdemokratisk politiker och fackföreningsman från Göteborg som jag känner. Jag har suttit tillsammans med honom i Göteborgs kommunfullmäktige. Alla som känner honom vet att han är en person som talar sanning. Han intervjuades i TV om IB den 5 september förra året. Han sade bl.a.: "Min uppgift var att kartlägga extremismen. Jag hade åren 1974–75 ett litet kartotek på 50–100 namn, som jag rapporterade till Ingvar Paues i Stockholm. Jag trodde att jag arbetade för partiet. Det militära intresset måste ha varit litet. Jag såg det som en nödvändig verksamhet."

IB användes av Socialdemokratiska partiet och fortsatte med sin åsiktsregistrering fram till åtminstone 1975. Det finns dock fortfarande ingen känd tidpunkt då verksamheten upphörde. Och det finns ingen dokumentation om när och hur registren förstördes. De närmast inblandade har vägrat att ställa upp för intervjuer. Där får jag dock göra en liten reservation, för jag hörde på radion att Birger Ellmér sade att han ville ha fram hela sanningen. Då förutsätter jag att han också är beredd att framträda offentligt, t.ex. inför KU. De tidigare hemligstämplade bilagorna till Ingvar Gullnäs, som vi ju fick loss i höstas, visar att också Ingvar Gullnäs slog huvudet i en mur av tystnad.

Jag är besviken och litet förvånad över regeringens, särskilt försvarsministerns, nonchalans när man behandlat denna anmälan. De promemorior som vi fått från försvarsdepartementet och statsrådsberedningen tillför inget nytt. Jag kan inte låta bli att göra tankeexperimentet, att om Anders Björck själv hade gjort en anmälan mot förra regeringen och fått så här intetsägande redovisningar så sent att det inte längre fanns tid att genomföra de utfrågningar och det utredningsarbete som skulle ha behövts, så skulle han säkerli-

gen ha domderat framför varje uppdykande TV-kamera, att döma åtminstone av de beskrivningar som jag har fått från andra som har varit längre än jag i det här huset. Jag kan inte heller låta bli att fråga mig om inte möjligen Anders Björck har ett och annat lik i en och annan garderob i denna fråga.

Jag har nyligen fått mycket säkra uppgifter om att förre ÖB Stig Synnergren på senare tid har talat med Anders Björck, Sten Andersson och Carl Bildt om en instruktion från 1961, där dåvarande ÖB Rapp skulle ha talat om hur man skulle gå till väga för att kartlägga kommunister som misstänktes syssla med industrispionage. Jag försökte i går få KU att begära fram denna handling. Det ville man inte. Den ligger tydligen i dag på Anders Björcks bord. Försvarsministern satt i kammaren tidigare under debatten, och jag hade hoppats kunna få rikta frågan direkt till honom varför han nödvändigtvis måste vänta med att släppa den. Ändå hyser jag ett visst hopp. Jag undrar om inte både Sten Andersson och nuvarande regeringen, när nu Synnergren uppenbarligen är så angelägen om att sanningen skall fram, ändå måste släppa handlingen.

Jag är övertygad om att också svensk arbetarrörelse har allt att vinna på att hela sanningen kommer fram så fort som möjligt. Varför har ni socialdemokrater så svårt att göra som Bertil Lewin, dvs. att erkänna vad som hänt och kanske försvara motiven? Jag anser att misstänksamheten på det stora hela taget mot kommunister för landsförrädisk verksamhet var obefogad. Om man ville spionera – och det gäller också industrispionage – på Sverige för östkommunistisk räkning, var man nog inte så korkad att man gick med i gamla spk eller vpk. Varken Wennerström eller Bergling tillhörde, såvitt jag vet, något politiskt parti. Tanken svindlar att de skulle ha ansökt om medlemskap i vpk.

Många kommunister hade engagerat sig i kampen för demokratin i Spanien i slutet av 30-talet. De dömdes till arbetsläger. Vi har under senare tid fått fram uppgifter om hur underrättelsetjänsten arbetade under andra världskriget, vilka det var som man ägnade det största intresset åt. Jag anser att gamla kommunistpartiet här i Sverige gjorde fruktansvärda politiska misstag. Man var oerhört naiv när det gäller synen på Stalin, på Stalin–Hitler-pakten och allt sådant.

Jag kan t.o.m. ha en viss förståelse för att man på den tiden var misstänksam också gentemot kommunister. Som sagt: IB och IB:s inblandning i dessa historier var en fråga om åsiktsregistrering med politiska förtecken, som i grunden handlade om konkurrensen mellan kommunister och socialdemokrater om ledningen inom fackföreningsrörelsen.

Inte heller den extrema tokvänstern – för det fanns en sådan i början av 70-talet; jag kände flera av medlemmarna – var någon risk för rikets säkerhet. Det vågar jag försäkra er. Det planerades inte några sabotage och annat i Göteborg, när sjukhusspionen var verksam i början av 70-talet. Det fanns en och annan litet tokig revolutionsromantiker som satte upp affischer, där vietnameser viftade med kulsprutepistoler, men de flesta av dem var i grunden snälla och hyggliga människor, som över huvud taget inte skulle våga utföra några våldshandlingar.

Jag tycker mig ha förstått att bl.a. Thage G. Peterson anser att detta borde sättas in i ett större sammanhang, att det handlar om underrättelsetjänsten

över huvud taget efter andra världskriget inkl. kommunismens roll. Jag välkomnar denna breddning av perspektivet. Jag vill fråga konstitutionsutskottets ordförande Thage G. Peterson om han är beredd att medverka till att Birger Ellmér, Ingvar Paues, Stig Synnergren och andra som har sysslat med detta nu träder fram och att vi tillsammans reder ut hela sanningen. Därmed skulle vi äntligen få den här frågan ur världen och förpassad till historieböckerna.

Anf. 52 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Det har naturligtvis framgått för alla att Johan Lönnroth i sin meningsyttring tar upp IB-frågan. Han ondgör sig över den PM som utskottet har fått från försvarsdepartementet. Han anser att den inte har tillfört ärendet någonting nytt.

Det kan finnas anledning att erinra om att underrättelse- och säkerhetsfrågorna vid flera tillfällen utifrån flera utgångspunkter har granskats av konstitutionsutskottet. I fjol togs frågan om regeringens kontroll av den militära underrättelse- och säkerhetstjänsten upp till granskning. Under riksmötet 1987/88 granskade konstitutionsutskottet reglerna om personkontroll. I samband därmed behandlades också informationsutbytet mellan säkerhetspolisen och den militära underrättelsetjänsten. År 1974 granskade konstitutionsutskottet IB-affären, som särskilt omnämns i Johan Lönnroths meningsyttring. KU hade den gången tillgång till den genomgång i sak, som försvarsutskottet hade gjort ett år tidigare.

Som framgår av en kanslipromemoria slog försvarsutskottet fast att underrättelsetjänsten inte hade bedrivits på ett sätt som stred mot Sveriges utrikespolitiska linje. Det fanns inte heller någon hemlig budget för underrättelsetjänsten. Den utredning som försvarsutskottet gjorde visade också, Johan Lönnroth, att registren hos rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning samt hos försvarsstabens säkerhetsavdelning och särskilda byrå, IB, inte hade karaktären av åsiktsregister.

Försvarsutskottet konstaterade vidare att påståendena om att regeringen eller närstående organ styrt verksamheten inom försvarsstabens särskilda byrå i partipolitiskt syfte saknade verklighetsunderlag.

Johan Lönnroth anser det vara uppseendeväckande att utskottet fick denna intetsägande redovisning från försvarsdepartementet först den 31 mars 1992. I detta sammanhang vill jag erinra om att utskottets ordförande vid ett par tillfällen har givit uttryck för utskottets irritation över att handlingar inte kommit utskottet till del inom rimlig tid.

Jag försvarar inte Anders Björck på något sätt – det var ju Johan Lönnroth som angrep honom. Samtidigt konstaterar jag att Johan Lönnroth tydligen har haft tillgång till denna handling i så pass god tid att han i sin meningsyttring kunnat förklara den vara intetsägande – ett omdöme som man kanske skulle kunna säga också gäller meningsyttringen såsom den är utformad.

Enligt uppgift pågår inom försvarsdepartementet ett arbete med att gå igenom gamla IB-dokument. Om denna genomgång leder fram till någonting nytt som kan vara av konstitutionellt intresse återstår att se. Om så är fallet, kan naturligtvis KU – precis som när det gällde krigsmaterielexporten – ta upp frågan till förnyad granskning. Innan utskottet gör det bör dock ärendet

som sådant ha tillförts någon ny substans som ger anledning för konstitutionsutskottet att göra denna prövning.

Anf. 53 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Jag tyckte att Kurt Ove Johansson i slutet av sitt anförande plötsligt började låta som en regeringsföreträdare. Jag såg ju att Kurt Ove Johansson i början av debatten i morse stod och talade med försvarsministern. Redan då for tanken genom huvudet på mig: Är det något slags förhandling som nu pågår om vad som skall släppas och om under vilka villkor det skall ske osv.?

Jag har, som sagt, mycket säkra uppgifter på att förre överbefälhavaren Stig Synnergren vid det här laget är ganska trött på att militären hela tiden har fått skulden för IB:s verksamhet. Nu vill han ha fram sanningen i dagen. Han har gått till såväl Sten Andersson – jag vet inte om också Kurt Ove Johansson har talat med honom – som Anders Björck och begärt att pappren nu skall läggas fram.

Jag vill bara komplettera mina frågor med just dessa: Är det något slags förhandling som pågår mellan Kurt Ove Johansson och hans partikamrater å ena sidan och Anders Björck å andra sidan om villkoren? Vad kräver ni av varandra för att alla papper som ni ju vet existerar skall läggas fram på bordet?

Anf. 54 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Det är precis sådant här tal från Johan Lönnroth, som jag tidigare här i dag i kammaren har reagerat emot. Att komma med sådana insinuationer för att jag har växlat några ord med Anders Björck här i kammaren medan han lyssnade på konstitutionsutskottets granskningsdebatt och påstå att vi skulle köpslå om t.ex. IB-affären! Jag tycker faktiskt att den här typen av oförskämdheter inte hör hemma i en seriös konstitutionell debatt.

Det far många tankar genom huvudet på Johan Lönnroth. Så uttryckte han det. Det är alldeles uppenbart att det gör det. Det hade kanske varit bättre om omsättningstakten hade varit litet lägre. Då hade han haft möjlighet att öka kvaliteten på de tankar som far runt i hans huvud. Det skulle säkert den här debatten tjäna på. Jag tycker att Johan Lönnroth för all framtid skall lägga den här typen av debatt på hyllan.

Jag har med stort intresse läst igenom den meningsyttring kring denna fråga som Johan Lönnroth står bakom. Jag måste säga att det är ett mycket märkligt aktstycke. Han konstaterar först frejdigt att den PM som upprättats inom försvarsdepartementet inte har tillfört någonting nytt. Tanken att det kanske inte finns något nytt att tillföra är naturligtvis fullständigt främmande för en man som Johan Lönnroth.

Dessutom är det så, Johan Lönnroth, att meningsyttringen är ett mästerstycke i fråga om att vara motsägelsefull, för – hör och häpna! – Johan Lönnroth inleder med att säga: Enligt utskottets mening är det ställt utom allt tvivel att svensk militär underrättelsetjänst genom IB har bedrivit åsiktsregistrering i stor skala.

Johan Lönnroth avslutar sin meningsyttring med att konstatera att han inte har genomfört det utredningsarbete som skulle ha behövts. Som grädde

på moset säger han sedan att han vill återkomma för att vinna klarhet. Men han inleder med att säga att det är ställt utom allt tvivel att det har skett en åsiktsregistrering i stor skala.

Johan Lönnroth är inte mannen som visste för mycket. Han är mannen som inte kan skriva tio rader utan att byta åsikt. Det måste vara snudd på världsrekord när det gäller att vara motsägelsefull. Nästa etapp blir Guinness rekordbok.

Johan Lönnroth har talat mycket engelska i dag. Jag säger: Congratulations, Mr. Lönnroth!

Anf. 55 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Först försäkrar jag, Kurt Ove Johansson, att det faktiskt finns en hel del tankar i mitt huvud som jag inte släpper ut i det fria.

När det gäller detta med att min meningsyttring skulle vara motsägelsefull vill jag säga följande. Om sanningen i själva sakfrågan – att det har bedrivits åsiktsregistrering i stor skala via IB – behöver jag inte veta mera. Jag vet att det är så, och också Kurt Ove Johansson vet att det är så. Men det är inte det som diskussionen gäller.

Vad det nu gäller är frågan: Hur gick det mera i detalj till, och vem gav instruktionerna? Det finns fortfarande ett antal intressanta papper i det här sammanhanget som handlar just om detaljerna, om bakgrunden, beträffande de här förhållandena.

Jag tycker att det är ett anständighetskrav att sanningen skrivs in i riksdagens protokoll och att vi allihopa gemensamt beslutar att vi nu vet, också officiellt, att så här låg det till. Sedan kan vi överlämna den här saken till historieböckerna.

Anf. 56 THAGE G. PETERSON (s):

Herr talman! Johan Lönnroth sade att han är trött. Men han är tydligen inte så trött att han inte orkade komma med en fråga från en felaktig utgångspunkt.

Jag brukar inte redogöra för de interna diskussioner som vi har i utskottet. Men Johan Lönnroth ställde en direkt fråga till mig baserad på en diskussion i KU. Därför får jag göra ett undantag. Det var nämligen Johan Lönnroth själv som i utskottet förklarade att han avsåg att ställa till med räfst och rättarting på den stundande Vänsterpartikongressen för att utröna vad kommunisterna planerade för eventuella förbrytelser i Sverige.

Det var vad jag tyckte var intressant med hänsyn till utvecklingen. Vi kan ju nu se bakom fasaderna i det forna Sovjetunionen och i dess lydstater. Vi har ju sett hemska bilder som visar förhållandena på barnhem. Vi har också sett bostadsnöden, miljöförstörelsen och mänsklig förnedring av fasansfullaste slag.

Den intressanta frågan har då kommit upp om man hade planer på att förvandla Sverige till ett Tjeckoslovakien eller ett Östtyskland. Jag har en motfråga till Johan Lönnroth, eftersom det var han som så att säga gjorde detta utspel i konstitutionsutskottet: Vad vet Johan Lönnroth i dag om kommunisternas planer för Sverige?

Jag undrar alltså: Hur många arbetsläger, hur många Gulagarkipelager,

planerades i Sverige? Hade dåtidens kommunister listor över socialdemokrater och fackföreningsmän färdiga, precis som var fallet i Tjeckoslovakien? Jag förmodar att det var detta som Johan Lönnroth tänkte på när han inför den kommande Vänsterpartikongressen planerade att ta reda på saker och ting.

Det är bra med den verksamhet som Johan Lönnroth planerar, därför att då plockar man kanske in IB-frågan i det rätta tidsperspektivet, i rätt sammanhang. Frågan är varför det var nödvändigt för Sverige att vidta åtgärder för att också vårt land skulle skydda sin frihet och sitt oberoende gentemot världskommunismen.

Anf. 57 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Thage G. Peterson refererar nu en debatt som vi hade i utskottet. Därför är jag tvungen att tala om vad som verkligen sades.

Jag använde inte begreppet räfst och rättarting på Vänsterpartikongressen. Det var Thage G. Peterson som gjorde ett utspel efter det att jag hade tagit upp IB-frågan och sagt de här sakerna i utskottet. Han sade att om jag envisades med det här, skulle utskottets ordförande minsann begära en granskning av vad de svenska kommunisterna ägnade sig åt efter andra världskriget och kalla in Hilding Hagberg, C-H Hermansson och Lars Werner till utfrågning i utskottet. Det var det som hände. Då försäkrade jag att jag tänkte att på vår kongress bl.a. på alla möjliga sätt bidra till att hela sanningen kom fram om vad kommunisterna gjorde.

Jag föreslog också att Thage G. Peterson och jag tillsammans skulle göra en breddad anmälan, som handlade både om IB och om vad kommunisterna gjorde. Jag är ganska lugn inför den här genomgången.

Det har talats mycket här i Sverige om hur bra det är att man nu släpper utgifter från Stasis register osv. Men jag önskar att det var lika öppet i vårt land, så att vi fick fram hela sanningen. Jag känner många av de gamla kommunisterna, också dem som utsattes för olika typer av förföljelse här i Sverige. Sådant förekom faktiskt. En och annan av dem hade ganska svårt att få jobb. De placerades i läger efter att ha varit i Spanien och slagits osv.

Men några arbetsläger eller något annat i den stilen för socialdemokrater planerades inte. Man intog ett antal naiva ståndpunkter och hade helt verklighetsfrämmande föreställningar om hur det verkligen stod till i Östeuropa. Det är en sanning som skall fram, och det är något som jag och mitt parti får ta ansvar för.

Kravet måste faktiskt ställas på Thage G. Peterson och hans parti att man verkligen bidrar till att hela sanningen kommer fram såväl om sin åsiktsregistrering som om vad det var kommunisterna i Sverige verkligen gjorde.

Nyemission i Nordbanken m.m.

Anf. 58 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Jag har redan sagt att den här frågan varit starkt överdimensionerad i KU:s granskningsarbete. Anmälan gjordes under valrörelsens

Granskning av regeringen

Nyemission i Nordbanken m.m.

slutspurt för att bidra till uppmärksamheten kring den socialdemokratiska regeringspolitiken och den statliga bankens problem.

När den nya borgerliga regeringen insåg att det inte fanns några alternativ kunde man för skams skull inte dra tillbaka anmälan. Socialdemokraterna valde då, naturligtvis, att vidga granskningen till att gälla också det som hände efter regeringsskiftet, och sedan var cirkusen i gång. Slutsatsen blir från konstitutionell synpunkt plus minus noll.

Efter denna inledning borde jag kanske "knipa käft" i frågan och gå och sätta mig. Men eftersom man i den politiska debatten – senast Ylva Annerstedt för en stund sedan i denna kammare – har använt affären och granskningsärendet för att göra uttalanden om statliga banker, tycker jag att det finns anledning att göra några historiska randanmärkningar.

Anne Wibble ville vid utfrågningen lägga en betydande del av ansvaret för krisen i Nordbanken på den ekonomiska politik som fördes i slutet av 80-talet, då kreditmarknaden avreglerades samtidigt som det fanns skattesystem som uppmuntrade till ett betydande låntagande. Man hade hög inflation och en kvardröjande valutareglering, sade Anne Wibble. Hon skyllde också på staten som ägare, eftersom det statliga ägandet kunde medverka till en något sämre kreditprövning jämfört med privata banker.

Jag tror att man kan göra en annan historieskrivning.

De orimligt stora utlåningarna i den statliga affärsbanken inleddes faktiskt med en privatisering, med försäljningen år 1984 av delar av den gamla PKbanken till Erik Penser och med köpet av Carnegie Fondkommission, varvid man så att säga knöt ihop sig med Gamlestaden, Nobel och de andra företag som senare skulle utlösa krisen. Därpå följde en alltför snabb och alltför tidig avreglering när den socialdemokratiska regeringen föll undan för den borgerliga hetskampanjen mot all statlig valuta- och kreditkontroll.

Postens Ulf Dahlsten sade vid utfrågningen att det fanns en sjuk och en frisk del i Nordbanken. Den friska delen skulle vara den del som gällde de privata småkunderna och som vette mot Posten. Den sjuka delen däremot var sådant som avsåg utlåning till de stora kunderna. Jag tror att man kan uttrycka det så här: I den gamla halvstatliga PKbanken var man litet byråkratisk, men man hade ändå kvar karaktären av folkbank med hederliga, om än något småskurna, banktjänstemän och småsparande statstjänare som huvudsakliga kunder.

Troligen var det just därför som det sena 80-talets klippare så totalt kunde så att säga lura skjortan just av den banken. Samma sak gällde i stort sett bankerna, tror jag. Bara på de stora privata bankerna hade man en viss vana när det gällde att umgås med s.k. yuppisar.

Skall man utkräva ansvar av regeringar från dessa aspekter, tror jag att det gäller just den ekonomiska politiken i stort. Det gäller även privatiseringen av gamla PKbanken.

Det huvusakliga ansvaret här måste utkrävas av ägarna. Det handlar alltså om ägaransvaret. Det borde ha varit möjligt att pressa ner aktiekurserna till nära noll, och ägarna borde snabbare ha ingripit mot de orimliga avgångsvederlagen till bankdirektörerna. Fortfarande finns det ju möjlighet att göra en hel del. Förhoppningsvis har vi lärt oss något. Säkerligen får vi fler tillfällen när det gäller att använda erfarenheterna av bankkrisen.

Anf. 59 LISBETH STAAF-IGELSTRÖM (s):

Herr talman! I KU:s betänkande nr 30 tas bl.a. granskningen av kommunikationsminister Mats Odells handläggning av frågan om återupptagande av persontrafiken på inlandsbanan upp.

Den 11 juli förra året förordnade den dåvarande socialdemokratiska regeringen f.d. landshövdingen Curt Boström att göra en kartläggning av förutsättningarna för framtida sommartrafik på inlandsbanan.

Den 24 oktober beslöt den nuvarande borgerliga fyrpartiregeringen att utvidga Curt Boströms uppdrag till att också gälla förberedandet av en trafikstart. I en bilaga till regeringsbeslutet sägs det: "I syfte att ge rådrum för att pröva framtiden för trafiken på Inlandsbanan har regeringen för avsikt att möjliggöra persontrafik på banan under en period av ett år. Detta kräver riksdagens godkännande."

I samma skrivelse sägs det också: "Uppdraget utvidgas därför till att förbereda en trafikstart så snart riksdagen behandlat frågan."

Vidare sägs det i skrivelsen: "Det är viktigt att trafiken planeras i samråd med trafikhuvudmännen så att en samordning kan ske med den busstrafik som bedrivs i området."

I bilagedelen beträffande regeringsbeslutet av den 24 oktober 1991 nämndes det alltså vid två tillfällen, att innan start sker krävs det ett godkännande av riksdagen. Vidare sägs det att ett samråd med trafikhuvudmännen skall ske – vilket ej skedde förrän i början av december, en månad efter det att trafiken hade startats.

Redan dagen därpå, den 25 oktober, redovisade Curt Boström tilläggsuppdraget muntligen för kommunikationsminister Mats Odell. I ett pressmeddelande från kommunikationsdepartementet av den 28 oktober meddelades att trafiken på inlandsbanan skulle starta igen fredag den 1 november 1991.

Jag citerar ur pressmeddelandet av den 28 oktober: "Statens Järnvägar kommer efter en uppgörelse mellan SJ:s generaldirektör Stig Larsson och kommunikationsminister Mats Odell att återuppta trafiken på Inlandsbanan redan nu på fredag den 1 november."

Ytterligare ett citat från samma pressmeddelande: "Som jag tidigare påpekat kräver ett nytt driftanslag till Inlandsbanan egentligen ett riksdagsbeslut."

Vidare sägs följande: "Trafiken kommer nu att startas av SJ redan innan riksdagen hunnit anslå de nya pengarna."

Av detta pressmeddelande kan man utläsa att kommunikationsministern vid två tillfällen nämner att riksdagsbeslut fordras innan trafiken startas på inlandsbanan. Vidare sägs det att en uppgörelse har träffats mellan Stig Larsson, SJ, och kommunikationsministern. Denna uppgörelse finns inte, enligt Mats Odells svar, med i den utfrågning av honom som skedde i KU den 9 april i år.

Enligt regeringsprotokoll av den 31 oktober 1991 beslutar regeringen att förelägga riksdagen proposition 1991/92:25 med bl.a. förslag om att persontrafiken på inlandsbanan skall återupptas enligt de riktlinjer som anförs i

Granskning av regeringen

Beslut om inlandsbanan

propositionen. Propositionen föreläggs riksdagen den 5 november. Trafiken har då pågått i fyra dagar!

Den 31 oktober sades det i ett nytt pressmeddelande från kommunikationsdepartementet att kommunikationsminister Mats Odell skulle vara med på premiärturen på inlandsbanan fredag den 1 november, vilket också skedde.

Den 5 december hemställde trafikutskottet att riksdagen med bifall till regeringens förslag skulle godkänna att persontrafiken återupptas på inlandsbanan. Riksdagen beslöt den 17 december 1991 att bifalla utskottets hemställan. Regeringen beslutade om medelstilldelning den 23 januari 1992.

Något formellt beslut om ett återupptagande av trafiken på inlandsbanan förelåg inte vid den tidpunkt då trafiken faktiskt återupptogs. Mot bakgrund härav anser vi att kommunikationsminister Mats Odell *inte* kan undgå kritik för sin handläggning av denna fråga.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 3 i KU:s betänkande nr 30.

Anf. 60 ROLAND LÉBEN (kds):

Herr talman! Granskningen av det här ärendet visar klart att grund för kritik från konstitutionell synpunkt saknas, och det vet Lisbeth Staaf-Igelström mycket väl. Det ingår i det partitaktiska spelet att fullfölja jakten på vissa ministrar som man siktat in sig på.

Det hade varit hedrande om man hade erkänt den brist på saklig grund för kritik som vår granskning har visat på.

Vi är alla överens om att ett par uttryck som kommunikationsministern använt är mindre väl valda. Om detta är t.o.m. kommunikationsminister Mats Odell överens med utskottet. Det hedrar honom. Han säger själv vid utfrågningen att han på grund av upprepade frågor vid ett flertal tillfällen beklagar pressmeddelandets formulering.

Vad mer kan begäras?

Att kommunikationsministern inte har inflytande över TT:s formuleringar är också väl känt för alla. Granskningen har klarlagt det förhållandet att trafiken på inlandsbanan återupptogs genom en uppgörelse mellan SJ och banverket. Därmed är det inte en riksdagsfråga.

Om regeringen, Lisbeth Staaf-Igelström, hade hindrat SJ att efter uppgörelse med banverket återuppta trafiken på inlandsbanan, skulle vi ha haft anledning att här tala om ministerstyre utifrån ett mera glasklart underlag.

Naturligtvis är det uppenbart för alla att SJ och banverket hade tilltro till regeringen – man trodde att regeringen skulle fullfölja regeringsdeklarationen vad gäller inlandsbanan. Man litade också på att riksdagen skulle fatta beslut om att trafiken skulle återupptas. Men SJ som affärsdrivande verk tog risken att förlora pengar i händelse av ett negativt beslut i frågan.

Det är inte en uppgift för KU att kritisera regeringen eller statsråd för att ett statligt affärsdrivande verk tror på landets regering. Hade förhållandet varit det motsatta, hade det funnits större anledning för oss att fundera över orsakerna till den bristande tilltron.

Garvade och erfarna statsråd ramlar inte över oss ur intet. Vi har all anledning att känna tillfredsställelse över att vi har en handlingskraftig kommuni-

kationsminister, som därtill ändå offentligt tillstår att han kunde ha formulerat sig på ett klokare sätt. Det är vi faktiskt inte vana vid.

Anf. 61 LISBETH STAAF-IGELSTRÖM (s):

Herr talman! Vi socialdemokrater anser att Mats Odell var medveten om att det egentligen krävdes ett riksdagsbeslut innan trafiken startades på inlandsbanan. Han räknade med att det fanns en betryggande riksdagsmajoritet för att kunna genomföra detta utan att riksdagen hade gett sitt tillstånd. Vi menar att kommunikationsministern i den frågan har åsidosatt riksdagen.

I pressmeddelandet från den 28 oktober, som jag refererade till i mitt första inlägg, nämns inget om att SJ hade tagit på sig den ekonomiska risken. Inte heller i proposition 1991/92:25 som avlämnades till riksdagen den 31 oktober står det något om SJ:s risktagande. Varför har inte uppgörelsen vid det tillfället offentliggjorts?

Banverket avlämnade ett skriftligt svar till trafikutskottet den 15 november 1991. Där framkom att verket erhållit uppgift från ledningen för kommunikationsdepartementet att medel överförts till verket för uppkomna kostnader genom att SJ hade garanterat 3 milj.kr. för banunderhållet.

Detta var ett svar på frågan hur det var tänkt att finansieringen skulle klaras ut till dess att statliga pengar kunde garanteras.

När fattades det beslutet? Varför kom beslutet från ledningen för kommunikationsdepartementet och inte från SJ? Jag anser att det finns många frågor i ärendet, och jag anser att Mats Odell inte kan undgå kritik med anledning av handläggningen av ärendet.

Anf. 62 ROLAND LÉBEN (kds):

Herr talman! Naturligtvis var Mats Odell medveten om behovet av ett riksdagsbeslut. Men det ankommer inte på kommunikationsministern att stoppa SJ:s uppgörelse om att återuppta trafiken.

Lisbeth Staaf-Igelström ställde nu ett antal ytterligare frågor, som jag anser skulle ha ställts i samband med utfrågningen av Mats Odell. Jag har inte suttit med vid regeringssammanträdena. Jag upprepar att granskningen har visat att det inte finns grund för formell kritik. Men ordvalen i pressmeddelandena kunde ha varit klokare. Det finns säkert många som har dragit nyttiga lärdomar av den saken.

Anf. 63 LISBETH STAAF-IGELSTRÖM (s):

Herr talman! Roland Lében är talesman för utskottsmajoriteten. Då skall han kunna svara på vissa frågor i ärendet.

Jag upprepar det jag har sagt tidigare. Den 24 oktober nämndes det vid två tillfällen att riksdagens godkännande behövdes. Det var likadant i pressmeddelandet den 28 oktober. Det framkom att man visste att riksdagens beslut fordrades för att få starta trafiken på inlandsbanan igen.

Den uppgörelse som nämndes i pressmeddelandet mellan Stig Larsson, SJ, och kommunikationsministern finns inte. Det har också Mats Odell sagt vid utfrågningen i KU.

Varför offentliggjordes inte de olika delarna i uppgörelsen tidigare än vad som skedde?

Anf. 64 ROLAND LÉBEN (kds):

Herr talman! Jag upprepar att dessa nya frågor skulle ha ställts vid utfrågningen. Därmed har jag ingen ytterligare kommentar i det här ärendet.

Anf. 65 LISBETH STAAF-IGELSTRÖM (s):

Herr talman! Som utskottsmajoritetens talesman borde Roland Lében kunna svara på sådana frågor.

Vissa anslagsfrågor

Anf. 66 HARRIET COLLIANDER (nyd):

Herr talman! Rubriken på mitt anförande lyder Bistånd skall gå till bistånd.

Ambassadbyggena i Lusaka i Zambia och i Maputo i Moçambique har till stor del bekostats med medel från s.k. ointecknade reservationer från anslaget Utvecklingsarbete genom SIDA. Det är närmare bestämt 31 milj.kr. som använts för dessa byggen.

Riksdagens revisorer har ifrågasatt om regeringen har använt pengarna på rätt sätt. I 9 kap. 2 § regeringsformen föreskrivs nämligen att statens medel inte får användas på annat sätt än såsom riksdagen har bestämt. Riksdagen har inte explicit bestämt att 31 milj.kr. skall användas för dessa ambassadbyggen.

Sverige har ambassader i Zambia och Moçambique därför att Sverige ger bistånd till dessa länder – inte av någon annan anledning. Ambassaderna är påkostade byggnader. Svenska SIDA-arbetare anser att ambassaden i Maputo i jämförelse med andra ambassader där är den elegantaste. När jag i utskottet ifrågasatte lyxigheten fick jag från ett håll svaret att regimerna har krav på hög standard. Jag har senare i andra sammanhang mött samma argument.

Men de svenska skattebetalarna har svårt att förstå att deras pengar skall gå till skrytbyggen för att tillfredsställa en maktelit.

De ointecknade reservationerna är pengar som SIDA inte har lyckats göra av med inom enprocentsramen. Då har det i stället blivit legitimt att använda pengarna till annat än bistånd. Det är att vilseföra svenska folket.

Det självklara för regeringen i fråga hade varit att vända sig till de folkvalda och fråga om lov i enlighet med regeringsformen. Att inte sätta likhetstecken mellan statens medel och skattebetalarnas pengar anser vi vara konstitutionellt felaktigt.

Herr talman! Vi i Ny demokrati anser att den förra regeringen bör kritiseras för detta, och jag yrkar därför bifall till reservation 4.

Anf. 67 BIRGER HAGÅRD (m):

Herr talman! Det här ärendet sönderfaller egentligen i tre delar.

Den första delen gäller rollfördelningen mellan UD och SIDA, som bl.a. har tagits upp av riksdagens revisorer. Regeringen har i den senaste budgetpropositionen angivit att det finns ett klart behov av en striktare rollfördelning. Vid utfrågningen meddelade biståndsminister Alf Svensson att en sär-

skild arbetsgrupp har tillsatts inom UD för att klara upp dessa förhållanden. Det sker alltså en förbättring i det hänseendet.

Den andra delfrågan gäller kravet på öppenhet när det gäller fördelningen av biståndsmedlen. Också detta är en fråga som har tagits upp av revisorerna. Denna fråga gäller särskilt södra Afrika. Det här är egentligen inte det rätta tillfället att kritisera den politik som förs där. Men för att erinra om hur stora pengar det rör sig om, går 120 milj.kr. ensidigt till en part i Sydafrika, nämligen ANC. 190 milj.kr. går till övrigt humanitärt bistånd. Det är bl.a. den delvis beryktade beredningen för humanitärt bistånd som har att fördela dessa pengar. Vi vet också att en del pengar har gått till att ge hjälp i rena kriminalrättegångar. Jag tänker naturligtvis på fallet Winnie Mandela. Det här rör saker som öppet bör redovisas, och det har också sagts klart ut av biståndsministern.

Sedan kommer vi till den tredje delfrågan. Det är den frågan som Ny demokrati och Harriet Colliander har tagit upp. Frågan rör utnyttjandet av ointecknade biståndsmedel för att bygga ambassadkanslier.

Det hade naturligtvis gått att i stället bygga s.k. biståndskontor. Det är möjligt att det hade varit bättre. Men likafullt anser vi i majoriteten att det inte är regeringen som direkt skall klandras utan snarare hur medlen har hanterats inom UD. Det finns ett likartat ärende som gäller försvarsdepartementet, och man försöker där åstadkomma bot och bättring.

Utskottet har ju då uttalat att det är angeläget att riktlinjerna är sådana att det klart framgår för vilka ändamål ointecknade biståndsmedel kan användas eller har använts – detta inte minst med tanke på konstitutionsutskottets granskning. Vi har i det här fallet tyckt att det möjligtvis kan räcka med detta, när det nu trots allt är så pass mycket rättelser på gång.

Ersättning till en enskild företagare

Anf. 68 TORGNY LARSSON (s):

Herr talman! Bland de ärenden konstitutionsutskottet tagit upp till granskning hör också regeringens beredning av det ärende som gäller ersättning till Halvar Alvgard. Alvgard, som var företagare i Vimmerby, blev i början av 1980-talet föremål för revision av skattemyndigheten. Eftersom denna trots upprepade kontakter med Alvgard inte fick det material och de svar den behövde för att kunna fortsätta revisionen, beslutades om åtalsanmälan. Denna åtalsanmälan ledde till att länsåklagaren inledde en förundersökning rörande eventuellt skattebrott.

I mars 1981 hämtades Alvgard av polisen till förhör och delgavs misstanke om grovt skattebedrägeri. Han blev samma dag anhållen med hänsyn till risken för att han annars skulle försvåra utredningen. Efter husrannsakan blev Alvgard försatt på fri fot.

Som ett resultat av den revision skattemyndigheten vidtagit blev Alvgard sedermera upptaxerad. Revisorerna hade hittat en rad fel i bokföringen. De hade också funnit skenkontrakt som gjorts för att företaget skulle kunna låna i bank och betala sina räkningar.

På grund av motioner i riksdagen blev detta ärende vid 1990/91 års riks-

Granskning av regeringen

Ersättning till en enskild företagare

möte föremål för behandling. Som en följd härav uttalade lagutskottet i sitt betänkande att det i princip ställer sig avvisande till att frågor rörande ersättning ex gratia skall tas upp till närmare övervägande i riksdagen i andra sammanhang än då särskilda medel behöver anslås för ändamålet.

Då det gällde fallet Halvar Alvgard uttalade utskottet dock att en särskild prövning borde göras. En sådan ansåg sig inte utskottet självt kunna göra, utan den borde regeringen göra. Eftersom utskottet inte hade underlag för att kunna göra några uttalanden i ersättningsfrågan, måste det ankomma på regeringen att bedöma, som det heter, huruvida och med vilket belopp ersättning borde utges.

Eftersom riksdagen fattade beslut i enlighet med lagutskottets förslag, ankom det på regeringen att företa den begärda prövningen av eventuell ersättning. Som en följd av riksdagens beslut tillsatte den dåvarande regeringen i juni 1991 en särskild utredningsman, som skulle göra en bedömning av om ersättning skulle utbetalas och i så fall med hur mycket.

När det sedan blev regeringsskifte efter valet 1990/91 hände det anmärkningsvärda saker. Den utredningsman som påbörjat sitt arbete fick inte fortsätta sitt uppdrag. Han som skulle skaffa fram ett underlag för ett kommande regeringsbeslut fick plötsligt inse att hans arbete var slut, fastän han inte var färdig med uppgiften. Trots att riksdagen gett regeringen i uppdrag att bedöma huruvida och med vilket belopp ersättning borde utges, ansåg den nya regeringen att någon sådan utredning inte behövdes. Utredningsmannen kunde lägga av. Hans dittills gjorda arbete ansågs vara onödigt. Något särskilt underlag behövdes inte, ansåg man i regeringen.

I stället bestämde sig regeringen snabbt för att ge Alvgard en miljon kronor. Hur man kom fram till detta belopp har inte gått att utröna. Det enda skälet var väl att beloppet var lagom stort. Det föreföll som om man höftade till en summa utan att närmare kunna motivera beloppets storlek eller anföra ytterligare motiv.

Den utredningsman som den tidigare regeringen tillsatt borde ha fått fortsätta, anser vi som reserverat oss mot utskottets skrivning. Han hade, om han fått fortsätta, ju ändå blivit färdig inom några månader. Det tillhör god svensk tradition att beslut fattas först efter det att ett gott underlag framlagts. Här fanns ju möjligheten att få fram ett sådant underlag. Men regeringen valde att föregripa utredningsresultatet och höftade till ett belopp. För detta bör regeringen klandras, menar jag.

Utskottets majoritet har inte funnit skäl till kritik mot regeringen. Jag delar inte den uppfattningen. I stället borde utskottet uttala att det är anmärkningsvärt att utredningsmannen, justitierådet Hans-Gunnar Solerud, inte fick möjlighet att slutföra sin utredning innan regeringen tog ställning till frågan om ersättning till Halvar Alvgard.

Herr talman! Mot bakgrund av vad jag nu har sagt yrkar jag bifall till reservation 5.

Anf. 69 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Vi har tidigare diskuterat uttalanden av statsråd, och jag tror att vi är ganska överens om att det skall vara högt i tak. Jag tycker för min del att statsminister Bildts uttalande på presskonferensen med Halvar Alv-

gard, om att skattemyndigheterna hade chikanerat Alvgard, kanske är det uttalande, av alla dem som förekommer i vår granskning, som är mest klandervärt.

När jag frågade statsministern om detta vid utfrågningen, hävdade Carl Bildt att de lagar och förordningar som har tillämpats mot Alvgard inte var tillfredsställande i alla delar, samt att Alvgard-fallet lett till konkreta lagändringar och att en ny utredning om rättssäkerhet och beskattning är tillsatt. Men fel på lagarna kan man ju inte lasta myndigheterna för.

Nu sade Carl Bildt också att kvarnarna mal långsamt, och att det inte var tillfredsställande att en enskild människa under nära ett decennium svävat i oklarhet. Ja, det kan vi ju gemensamt beklaga. Men det har inte heller någonting med chikanering av Alvgard att göra.

Slutligen lyckades statsministern komma med en konkret anmärkning mot myndigheten i fråga: Han hade svårt att förstå den presskonferens som anordnades samma dag som tillslaget mot Alvgard gjordes. Slutsatsen av detta måste ju då bli att ordet "chikanera" betyder ungefär "svårt att förstå" på Carl Bildt-språk. Men sedan säger han faktiskt också "chikanerats under lång tid", och en presskonferens pågår väl rimligtvis inte så länge.

Statsminister Bildt ställde också en rad retoriska frågor till sig själv. "Skall sådant som här har inträffat få förekomma?" Och Carl Bildt tyckte inte att det här var tillfredsställande. Då utgick han från att han hade "en mycket stark känsla för den enskildes rätt också gentemot myndigheterna".

Men även vi andra, som säkert inte har samma höga och rena känsla för den enskildes rätt, kan ju tycka att hela fallet Alvgard i alla dess aspekter är otillfredsställande. Men frågan är ju vem det är som är ansvarig.

De anklagade myndigheterna, och närmast de två inblandade skatterevisorerna, har skrivit brev till Carl Bildt och till andra borgerliga politiker i denna fråga och begärt att få reda på vad de har gjort för fel. De har fått svar från Birgit Friggebo – och hon skall ha beröm för att hon svarade på brevet – men Carl Bildt har inte svarat. Det är han som har gjort dessa uttalanden om att myndigheterna har chikanerat Alvgard.

Länsskattedirektören i Kalmar har förbjudits att lägga fram en vitbok i frågan. De två närmast berörda revisorerna har förbjudits att lägga fram sin sak i riksskatteverkets interna tidning. Jag kan inte låta bli att tänka att Carl Bildts uttalande om chikanering och andra uttalanden som har gjorts av statsråd i denna fråga har påverkat dessa beslut, så att sanningen i denna fråga inte till alla delar får släppas fram. Jag tycker att det är en viktig konstitutionell synpunkt som skall fram i detta ärende.

Med detta vill jag yrka bifall till meningsyttringen i denna del.

Anf. 70 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Det är varken Halvar Alvgards eget agerande eller behandlingen av honom från polisens sida som KU har haft anledning att granska. Det är regeringens handläggning av ärendet med anledning av riksdagens beslut som granskningen gäller.

Dessa självklarheter till trots tillåter jag mig likväl att åter understryka betydelsen av den skada som Halvar Alvgard åsamkades genom den behandling han utsattes för. Ofrånkomligt är att han fick schavottera som en kvalifi-

cerad ekonomisk brottsling, nogsamt markerat på en särskild presskonferens. Han utsattes för diverse ingrepp både till person och vad gällde hans företag. Han blev slutligen helt frikänd. Men då var skadan redan gjord.

Lagutskottets majoritet uttalade i betänkande 1990/91:LU27 att det var rimligt att ekonomisk gottgörelse skulle utgå, men tillade att det måste ankomma på regeringen att bedöma huruvida och med vilket belopp ersättning borde utges. Om så var erforderligt skulle regeringen återkomma till riksdagen med förslag till medelsanvisning.

Utskottets borgerliga minoritet uttalade kategoriskt i en reservation, att gottgörelse skulle utgå och att regeringen skulle bedöma beloppets storlek.

Riksdagens beslut föranledde den dåvarande socialdemokratiska regeringen att tillsätta en särskild utredare, justitierådet Hans-Gunnar Solerud. Han blev emellertid inte klar med sin utredning före regimskiftet efter 1991 års val, vilket han har redovisat i en särskild skrivelse. Han fortsatte således med sitt arbete även sedan den nya regeringen tillträtt.

För den borgerliga regeringen kunde innebörden av majoritetsbeslutet i riksdagen rimligen bara vara ett – gottgörelse skulle utgå. Borgerlighetens ställningstagande var kristallklart – gottgörelse skulle utgå. Mot den bakgrunden fanns det inte någon anledning att ytterligare dra ärendet i långbänk. Halvar Alvgard hade redan fått lida under en mycket lång tid. Det var angeläget att få ett slut på detta.

Det gällde nu att komma till en rättvis och riktig gottgörelse. Som framgår av handlingarna träffades en överenskommelse med Halvar Alvgard via hans advokat om en ersättning på 1 milj.kr.

Det förelåg ingen skyldighet för den nya regeringen att invänta Hans-Gunnar Soleruds utredning. Regeringen hade full rätt att handlägga ärendet på sätt som skett. Regeringen hade kompetens att göra sin bedömning. Någon anledning till kritik föreligger således inte.

Tilläggas bör att Hans-Gunnar Solerud inför utskottet uttalat att han kommit fram till, att någon ersättning borde utgå, även om han inte ville precisera ett belopp.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag på godkännande av utskottets anmälan.

Anf. 71 TORGNY LARSSON (s):

Herr talman! Det är som vanligt med stort intresse som jag lyssnar till Hans Nyhage. Då han denna gång uppträder i kammarens talarstol gör han det för att försvara den regering han stöder. Jag kan naturligtvis ha förståelse och sympati för Hans Nyhage när han gör detta. Den justitieminister han försvarar tillhör ju samma parti som han själv. Jag kan alltså förstå hans goda vilja, men jag förstår inte riktigt hans argumentation. Jag kan i varje fall inte följa honom på dessa punkter

Det var av riksdagen som regeringen fick i uppdrag att göra en bedömning om och i så fall med vilket belopp ersättning borde utges. Det tog den gamla regeringen fasta på. Det var därför som det tillsattes en utredningsman som började sitt arbete. Men denne fick som sagt inte fortsätta. Det är ju detta som är det anmärkningsvärda, nämligen att den nya regeringen höftade till

ett belopp. Man kan fråga sig varför det skulle utgå just 1 milj.kr. Det råkade bli exakt samma belopp som framfördes som förslag från Alvgards advokat.

Jag vill på nytt ställa en fråga till Hans Nyhage. Det har i samband med utfrågningen av utredningsmannen Solerud framkommit att han inte var färdig. Hade det då inte varit rimligt att låta honom bli färdig så att det funnits ett bättre underlag? Det hade varit en styrka för den nya regeringen om den kunnat vänta någon månad och på det sättet få ett bättre underlag för sitt beslut.

Anf. 72 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Jag kan naturligtvis inte förmena Torgny Larsson rätten att tycka att Hans-Gunnar Solerud borde ha fått bli färdig med sin utredning. Men det har inte ett dugg med det konstitutionella att göra. Konstitutionellt är frågan: Hade regeringen rätt och kompetens att agera på det sätt som regeringen gjorde? Svaret är otvivelaktigt ja.

Det finns inte någonting konstitutionellt att anmärka på regeringens agerande. Regeringen hade kompetensen att bedöma och gjorde sin bedömning. Den uppfyllde precis de krav som riksdagsbeslutet innebar. Intentionerna bakom majoritetsbeslutet var att ersättning skulle utgå, och minoritetens yttrande var kategoriskt: ersättning skulle utgå. Mot denna bakgrund, herr talman, var det inte alls anmärkningsvärt att regeringen med snabbhet handlade ärendet för att få ett slut på det som varit ett elände för Halvar Alvgard.

Anf. 73 TORGNY LARSSON (s):

Herr talman! Det är mycket intressant att Hans Nyhage åberopar den borgerliga minoriteten i dåvarande lagutskottet. Han hävdar att det är vad dåvarande minoriteten framförde som skall vara något slags norm för hur regeringen skall handla. Liknande tankegångar framförde statsministern då han var hos utskottet för utfrågning.

Oavsett vad man har för personlig åsikt är det enligt min mening vad lagutskottets majoritet och därmed utskottet som sådant kom fram till som utgjorde det uppdrag som regeringen hade att fullfölja. Den nya regeringen har inte fullföljt detta uppdrag på ett tillfredsställande sätt. Det är därför som det finns anledning att rikta kritik mot regeringen.

Anf. 74 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Det är naturligtvis oerhört angeläget att kunna markera att utskottet icke var enhälligt i sitt ställningstagande. Det fanns en mycket stark minoritet som hade en annan uppfattning. Den minoriteten var borgerlig. Därför tillåter jag mig att markera att borgerligheten utgjorde minoriteten och var kategorisk i sitt ställningstagande. Det är inte alldeles ointressant att det fanns en borgerlig minoritet den gången, när vi nu har en borgerlig majoritet. Jag tycker att det är mycket viktigt att understryka det.

Herr talman! Jag upprepar att det inte förelåg den minsta skyldighet för regeringen att invänta Hans-Gunnar Soleruds utredning. Jag kan t.o.m. dra det så långt att det inte ens förelåg skyldighet för den socialdemokratiska regeringen att tillsätta Hans-Gunnar Solerud. Detta har inte ett dugg med

konstitutionen att göra, icke det bittersta. Den borgerliga regeringen fastslog att den hade kompetens och tillräckligt underlag för att göra detta ställningstagande. Det fanns ingen anledning att långdra ärendet längre, därför handlade man. Man har handlat fullt i enlighet med de konstitutionella bestämmelserna.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Tredje vice talmannen meddelade att propositioner först skulle ställas beträffande envar av de frågor som berördes i de reservationer och den meningsyttring som fogats till betänkandet och därefter i ett sammanhang på övriga frågor.

Oljebistånd till Estland m.m.

Beslöts med 170 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 118 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 1 av Thage G. Peterson m.fl. 4 ledamöter avstod från att rösta.

Sanktionerna mot Irak

Beslöts med 281 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 12 röster avgavs för godkännande av anmälan i meningsyttringen av Johan Lönnroth i motsvarande del. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Export av krigsmateriel från FFV

Först biträddes reservation 2 av Ingela Mårtensson – som ställdes mot meningsyttringen av Johan Lönnroth i motsvarande del – med acklamation.

Härefter avgavs 248 röster för godkännande av utskottets anmälan i förevarande del och 37 röster för godkännande av anmälan i reservation 2 av Ingela Mårtensson. 10 ledamöter avstod från att rösta.

Ingrid Näslund (kds) anmälde att hon avsett att rösta ja men markerats ha avstått från att rösta.

Vissa underrättelse- och säkerhetsfrågor

Beslöts med 282 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 13 röster avgavs för godkännande av anmälan i meningsyttringen av Johan Lönnroth i motsvarande del. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Beslut om inlandsbanan

Beslöts med 178 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 113 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 3 av Thage G. Peterson m.fl. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Elvy Söderström (s) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats som frånvarande.

U-landsbistånd m.m.

Beslöts med 270 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 22 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 4 av Harriet Colliander. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Ersättningen till en enskild företagare

Först biträddes reservation 5 av Thage G. Peterson m.fl. – som ställdes mot meningsyttringen av Johan Lönnroth i motsvarande del – med acklamation.

Härefter avgavs 167 röster för godkännande av utskottets anmälan i förevarande del och 128 röster för godkännande av anmälan i reservation 5 av Thage G. Peterson. m.fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga i betänkandet upptagna frågor

Utskottets anmälan godkändes.

Utskottets genom de nu fattade besluten godkända anmälan lades till handlingarna.

Kompletterande meddelande om frågestunden den 21 maj

Anf. 75 TREDJE VICE TALMANNEN:

Vid frågestunden torsdagen den 21 maj kl. 14.30 kommer, utöver de tidigare anmälda statsråden, även utrikesminister Margaretha af Ugglas (m) att närvara.

Följande statsråd kommer alltså att vara närvarande:

Statsminister Carl Bildt (m), arbetsmarknadsminister Börje Hörnlund (c), statsrådet Alf Svensson (kds), utrikesminister Margaretha af Ugglas (m) och statsrådet Bo Lundgren (m).

Statsministern besvarar övergripande och allmänpolitiska frågor. Frågorna till övriga statsråd förutsätts beröra deras ansvarsområden inom regeringen.

Beslut om samlad votering

Beträffande de på föredragningslistan närmast upptagna ärendena, finansutskottets betänkanden FiU24 och FiU25 samt trafikutskottets betänkanden TU18 och TU19, beslöt kammaren på förslag av tredje vice talmannen att de fick företas till avgörande i ett sammanhang sedan debatten i dessa ärenden avslutats.

6 § Tilläggsbudget II inom finansdepartementets område, m.m.

Föredrogs
finansutskottets betänkande
1991/92:FiU24 Tilläggsbudget II inom finansdepartementets område, m.m. (prop. 1991/92:125 delvis).

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades efter 9 §.)

7 § Tilläggsbudget II inom civildepartementets område

Föredrogs
finansutskottets betänkande
1991/92:FiU25 Tilläggsbudget II inom civildepartementets område (prop. 1991/92:125 delvis).

Tredje vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades efter 9 §.)

8 § Postväsende

Föredrogs
trafikutskottets betänkande
1991/92:TU18 Postväsende (prop. 1991/92:100 delvis).

Anf. 76 INES UUSMANN (s):

Herr talman! För att hela Sverige skall leva krävs att infrastrukturen är väl utbyggd också i glesbygdsområden. En väl fungerande postverksamhet är en mycket väsentlig del av denna infrastruktur. I Sverige är vi med rätta stolta över att vi har världens bästa och mest jämlika postservice.

Posten når oss oavsett var vi bor i vårt avlånga land. Den gör det i de flesta fall varenda vardag. Ett brev som jag skickar från Stockholm en onsdagseftermiddag når adressaten nästa förmiddag, oavsett om hon bor i Täby eller i Halland. Det är t.o.m. ibland större chans att brevet kommer fram till Halland än till Täby nästa dag.

Det finns många skäl till att vi har en så effektiv och heltäckande postservice i Sverige. Mycket beror på att vi politiskt har varit övertygade om, och de flesta av oss är det fortfarande, att posten skall finnas överallt, till människors nytta och till rimliga taxor för privatpersoner och företag. Men det beror också på att personalen inom posten hör till de yrkesgrupper i Sverige som har en mycket stark yrkeskänsla.

Nu är posten inne i en process av mycket stark förändring och rationalisering. Det är naturligt nog mycket plågsamt för de anställda, som tidigare kanske har levt i något av en skyddad värld. Posten har tidigare alltid expanderat, ända från 1636 fram till nu. Inte minst är det jobbigt när dessa struk-

turrationaliseringar sammanfaller med en lågkonjunktur och en svag arbetsmarknad rent allmänt.

I dagens betänkande behandlar vi framför allt två viktiga framtidsfrågor för posten: Skall postens monopol avskaffas nu? Skall posten gå över från att vara ett affärsverk till ett aktiebolag nu? Utan att djupare analysera konsekvenserna på särskilt det regionalpolitiska och sociala området, svarar regeringen och utskottets majoritet ja på båda frågorna. Visserligen säger man att det bör finnas instrument i form av lagstiftning som skall ge staten en försäkring att det regionala och sociala ansvaret finns kvar. Men hur detta skall gå till vet vi inget om. Det har man inte utrett färdigt ännu.

Vi socialdemokrater i trafikutskottet är mycket kritiska till detta handlingssätt. Visst skall vi vara med och initiera förändringar i den offentliga sektorn. Vi skall inte inbilla oss att alla organisationsmodeller är för evigt givna. Men när beslut om förändringar skall fattas mera av ideologiska skäl än av rationella och sakliga skäl, på ett hafsigt och slarvigt beslutsunderlag, då kan inte regeringen eller majoriteten i utskottet räkna med att få stöd från oss socialdemokrater.

För de flesta människor i Sverige har en fullgod postservice även i glesbygd och på småorter betraktats mer som en mänsklig rättighet än som en tjänst som man köper och säljer på marknaden, som prissätts efter traditionella marknadsregler, ungefär som när man köper cocacola eller godis. Det finns uppenbara risker att postens hantering av landsbygdsservicen och servicen över huvud taget utanför storstadsområdena kan komma i kläm i ett marknadsstyrt system. Det finns risk för att posten handlar mer som en traditionell marknadsaktör än som en viktig del av samhällets sociala och infrastrukturella service. Därför menar vi att det är fel att nu avskaffa brevmonopolet rakt av och att nu fatta beslut om att posten den 1 januari 1993 skall bli aktiebolag, vad som än händer. Detta är oåterkalleliga beslut. Om de fattas på dåliga grunder, får de stora konsekvenser för hela Sverige – för privatpersoner, för näringsliv, för hela samhället.

Vad skall man då göra i stället? Vi socialdemokrater menar att man bör utreda vilka förutsättningar det finns för en modern monopollagstiftning. Det finns tankar om detta i EG-kommissionen. Regeringen brukar i andra sammanhang gärna lyssna till vad som kommer från EG-kommissionen. Alternativt bör man utreda möjligheterna till en koncessionslagstiftning, som gör det möjligt att behålla den solidariska finansieringen av de regionala och sociala kostnaderna. Först därefter kan regeringen komma igen med förslag om aktiebolagsbildning. Då skall vi ta upp det i riksdagen igen, tycker vi.

Till slut vill jag säga ett par ord om bank- och kassadelen i posten. I politiska tal och i andra sammanhang brukar åtminstone ett av regeringspartierna tala om att det är viktigt att undvika rundgång i samhällets utgifter. Nu har man lämnat den tesen för ett annat politiskt mål, som har företräde. Här gäller det att gynna allt som är privatägt och missgynna allt det gemensamt ägda. Jag tänker på postgirot och de statliga betalningarna. Medel som postgirot tidigare kunde föra över genom den s.k. floaten och float-inkomsterna för att hålla service i glesbygd och mindre tätorter skall nu tas bort. I stället kommer dessa kostnader att belasta statsbudgeten. Visserligen blir det mera synligt vad det kostar skattebetalarna i Stockholm att ha ett post-

kontor öppet i Torsby, men det ger inte en enda krona mer till samhällets service i stort. Detta är ett trixande mellan olika konton i samhället, som varken är samhällsekonomiskt motiverat eller politiskt pedagogiskt motiverat. Det är precis vad det är.

Herr talman! Jag står naturligtvis bakom samtliga socialdemokratiska reservationer i betänkandet, men jag vill särskilt yrka bifall till reservation 1 och 2.

Anf. 77 BENGT HURTIG (v):

Herr talman! I den treårsplan som vi nu skall godkänna skriver postverket: Verket skall över hela landet och internationellt förmedla meddelanden, lättgods och pengar samt erbjuda finansiella tjänster så att alla kan nå alla och så att kundernas affärer stöds. Verket skall kännetecknas av att verksamheten är säker, nära och offensiv. Strategin skall vara kundorientering, kvalitet, kostnadseffektivitet och kompetens. Dessutom skall antalet nöjda kunder öka och breven skall komma fram i tid. Väntetiderna på postkontoren skall begränsas, den rikstäckande kassaservicen skall behållas och personalen skall trivas.

Det är ju ganska lätt att ställa upp bakom de här vackra orden. Under de senaste månaderna har vi emellertid mötts av en annan bild i massmedia, särskilt i glesbygden. Postkontoren i östra Norrbotten skall bort, står det i en tidningsrubrik den 17 mars. 106 postkontor skall ersättas med 15, står det i en annan. Postanställda hoppar av regionalstyrelserna i protest mot postens personalpolitik och centralstyrning, säger en tredje. De postanställda i Ånge går ut i strejk, är också en rubrik.

Postanställda upplever att det inte längre är fråga om förhandlingar när det gäller stora förändringar. Det är Svenska arbetsgivareföreningens syn på facket som präglar postens ledning, säger en facklig förtroendeman. Av nyhetsförmedlingen att döma förefaller det därför, herr talman, som om det är en god bit kvar tills man har uppnått målet att personalen skall trivas på sitt jobb. Att personalen trivs på sitt jobb är en grundläggande förutsättning för en effektiv verksamhet i framtiden. Därför har postverkets ledning ett stort ansvar när det gäller att hantera personalpolitiken. Vi har inte råd att låta ett av världens bästa postverk eroderas av långdragna konflikter.

Självfallet är det så att rationaliseringar behövs, inte minst på grund av den tekniska utvecklingen. På grund av tillkomsten av betalkort och uttagsautomater minskade behovet av penningtransaktioner på postkontoren kraftigt under 1980-talet. Företagspaket har i ökad utsträckning gått från dörr till dörr med andra förmedlare än posten. Ökningen av fax och elektronisk post gör också att brevvolymen minskar. Dessutom finns ett nytt privat postföretag som försöker plocka russinen ur kakan.

EG-anpassningen medför också att postens verksamhet skall bedrivas som om den vore utsatt för konkurrens även på de områden där posten har sin verksamhet främst av sociala och regionalpolitiska skäl.

Allt detta hotar naturligtvis den traditionella verksamheten hos postverket. Rationaliseringar blir nödvändiga. I den situationen, menar vi, är det absolut nödvändigt att riksdag och regering ger postverket ett stöd så att mo-

derniseringen kan genomföras samtidigt som de övergripande mål som jag talade om inledningsvis också uppnås i praktiken.

Om ensamrätten till brevbefordran avskaffas och andra företag plockar ut de lönsamma bitarna – först och främst postutbäringen i storstäderna – kommer givetvis statens kostnader för regionalpolitisk postutbäring att öka. Hela Sverige skall leva, heter det i regeringsdeklarationen.

Från EG finns inget krav på att brevmonopolet skall avskaffas. Enligt departementspromemorian om postens konkurrensförutsättningar har alla EG-länder i dag brevmonopol – i vissa fall även paketmonopol. Vad jag förstår är också EG-kommissionens uppfattning den att det är viktigt att skapa likvärdiga konkurrensförutsättningar i hela EG-området; postservicen skall vara lika i olika delar av länderna. Dessa principer bör väl rimligen också gälla EES-området.

En annan sak är att kostnaderna för de regionala och sociala uppdragen kanske bör särredovisas. Om småföretagare och enskilda på landsbygden måste köra bil 5–10 mil för att klara bankärenden, om företag i t.ex. hela Norrbottens län får posten utdelad senare och drabbas av att postlådorna töms tidigare än på andra håll är, enligt min mening, servicen inte likvärdig i hela landet. Då undergrävs också principen att hela Sverige skall leva. Det senare kan inträffa om t.ex. postterminalen i Luleå flyttas till Umeå.

Människor utan bil får givetvis svårare att uträtta bankärenden om det blir till ICA-butiker, Konsum och bibliotek som postservicen förläggs. Man kan heller inte vänta sig att privata entreprenörer skall marknadsföra postens tjänster på samma sätt som postens egen personal. Vi borde ha råd med att behålla en hel del fler vanliga postkontor än vad som nu verkar bli fallet.

Förutom att brevmonopolet bör bibehållas borde också postens ensamrätt till förmedling av statliga betalningar bibehållits. Nu är det avskaffat i och med finansutskottets behandling och riksdagens tidigare beslut. Därför måste posten få ersättning för de förluster som annars kommer att göras. Denna ersättning kan enligt min mening lika gärna ske genom att avkastningskravet reduceras med de kostnader som posten kan redovisa för att upprätthålla en godtagbar kassa- och bankservice i hela landet. Rundgång av pengar är inte nödvändig.

Avskaffandet av prismålet för fack- och konsumentpress kommer troligen att leda till stora svårigheter för tidskrifter som måste bedömas angelägna ur folkbildnings- och konsumentsynpunkt. Förslaget om avskaffandet av prismålet för dessa tidskrifter måste avvisas. Det går inte att marknadsstyra allt här i världen.

Bifall till meningsyttringen i mom. 7.

Anf. 78 KENTH SKÅRVIK (fp):

Herr talman! Postens verksamhet har haft och har en stor betydelse för hela svenska folket, såväl för privatpersoner som för näringsliv.

Det är med stor glädje enskilda personer går till posten för att hämta sitt paket, öppnar sitt brev som kommer i brevlådan eller ser lantbrevbäraren komma på besök. Det gäller också näringsliv och likställda, som är i behov av postens verksamhet.

Men mycket händer i dagens samhälle. Det gäller även dem som har med

postens verksamhet att göra. Det är bara att konstatera att det går väldigt fort också i detta förändringsskede. Kanske ibland något för fort, skulle jag vilja säga.

Bakgrunden till postens verksamhet behöver vi inte beröra alltför mycket här i dag. Mycket av postens grundförutsättningar i verksamheten finns fortfarande kvar, men även posten har under årens lopp försökt att förändra och anpassa sin verksamhet till verkligheten i vårt samhälle.

I vårt betänkande kan vi, under rubriken Bakgrund, läsa om åren som gått, och vi kan under rubriken Riksdagens krav på posten under treårsperioden 1992–1994 läsa hur vi i kammaren förut tagit beslut om postens verksamhet. Regeringen har också ställt sig bakom postens nya treårsplan och föreslår att riksdagen skall göra detsamma.

Utskottets majoritet har ställt sig bakom även departementschefens förslag att ensamrätten till brevbefordran avskaffas, men säger också att ensamrätten inte bör avskaffas förrän det finns instrument i form av lagstiftning varigenom staten kan försäkra sig om att den regionala och sociala servicen fungerar.

Departementschefen skall också tillkalla en utredning för att se över förutsättningarna för att dessa krav skall kunna vidmakthållas i fortsättningen. Både departementschefen och utskottet anser det angeläget att det finns en bra postservice där alla kan nå alla, samtidigt som det är av stor betydelse att verksamhet som drivs på affärsmässiga grunder också konkurrensutsätts så att kundernas efterfrågan blir styrande.

På sikt bör dock postverkets monopol avskaffas och man bör arbeta på marknadens villkor. Postverket bör övergå till aktiebolagsform för att kunna utvecklas i samma takt som de bästa konkurrenterna.

Jag utgår ifrån att vi alla i riksdagen vill slå vakt om de mål i fråga om regional och social service som gäller för posten, och att dessa skall gälla även i fortsättningen.

Departementschefen säger också i propositionen att det är angeläget att sådana uppgifter som inte är affärsmässigt motiverade men angelägna ur ett samhällsperspektiv i princip ersätts av staten. Detta har utskottet inte något att erinra mot och inte heller mot att detta utreds ytterligare.

Frågan om riksdagens revisorers syn på eventuellt ändrade associationsformer för affärsverken kommer att behandlas senare i ett annat betänkande. Men det är givet att dessa former noga bör studeras och ses över för att man skall kunna säkra den sociala servicen där det behövs.

Beträffande postavgifter för föreningsbrev säger utskottet att man förutsätter att postverket beaktar de kritiserade olägenheterna för föreningslivet, men att man från utskottet bör avvakta och låta posten själv rätta till de felaktigheter och svårigheter som man orsakat föreningslivet.

Till slut vill jag, herr talman, hänvisa till s. 19, punkt 4 i vårt betänkande och de uppräknade preciseringarna av uppdrag, mål och resultatkrav för postverket, som väl täcker in vad jag tror att vi alla kan ställa oss bakom både från regering, riksdag och utskott.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till hemställan i detta betänkande och yrka avslag på de reservationer som avgivits av Socialdemokraterna och meningsyttringarna från Vänsterpartiet.

Anf. 79 INES UUSMANN (s) replik:

Herr talman! När man lyssnar till utskottsmajoritetens företrädare finner man att det låter välvilligt och bra. Det är angeläget att vi skall behålla de regionala och sociala målen. Det är också angeläget att vi får en associationsform som gör detta möjligt. Hur skall detta gå till? Det vet vi ännu i dag ingenting om. Ändå skall vi fatta definitiva beslut om att avskaffa monopolet och bilda aktiebolag den 1 januari 1993. Detta är ett oansvarigt ställningstagande, som jag inte tycker att riksdagen skall ägna sig åt.

Herr talman! För att det inte skall uppstå några komplikationer vid voteringen vill jag yrka bifall till reservation 3, om jag förstod saken rätt när Bengt Hurtig hade ordet.

Anf. 80 KENTH SKÅRVIK (fp) replik:

Herr talman! Det var vad jag sade. Det är helt riktigt att det på sikt kommer att gå över till aktiebolagsform. Men vi vill verkligen se över och utreda om detta kan uppfylla de krav som vi vill ställa på postverkets service framöver. Därför har vi också sagt att vi skall göra detta på sikt. 1993 har nämnts, och det står så i betänkandet. Men det står också att man utgår ifrån att man skall kunna verkställa detta fr.o.m. årskiftet 1992/93.

Anf. 81 INES UUSMANN (s) replik:

Herr talman! Jag tycker att det låter som om Kenth Skårvik är litet orolig för vad det här skall kunna leda till. Jag kan inte låta bli att tolka det som ett halvt steg tillbaka i de mycket bestämda uppfattningar som har framförts åtminstone från regeringens sida. Det är positivt om det är så man skall tolka majoriteten i trafikutskottet.

Anf. 82 KENTH SKÅRVIK (fp) replik:

Herr talman! Visst är man orolig för att vi inte skall kunna uppfylla de krav som jag tycker att folk i allmänhet har skäl att ställa på postverket i framtiden när det gäller service.

Ines Uusmann vet att man redan under den förra regeringens tid lade ner en del postkontor ute i landet, bl.a. i norra Bohuslän. Detta har pågått och har med omvandlingen i vårt samhälle att göra. Därför tycker jag att det är angeläget att alla partier i denna riksdag trycker på för att man verkligen skall fullfölja de krav och den syn vi har på postverket. Jag tycker att den utredning som departementschefen vill tillsätta verkligen skall få utröna detta ordentligt och komma tillbaka till riksdagen. Vi har alla möjligheter att se över detta något senare.

Anf. 83 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! Det låter bra att man skall slå vakt om postens regionala och sociala mål. Om man koncentrerar antalet postsorteringsterminaler till färre orter i Sverige kommer de som bor i utkanten av de områden som terminalerna betjänar att få posten utdelad senare och postlådorna tömda tidigare. Man får den effekten på grund av det här sättet att organisera det hela. I Norrbotten kommer man egentligen att få sämre postservice.

Jag kan ta ytterligare ett exempel. Om man lägger ett brev i en postlåda

får man betala 2:80 kr. Om man inte är handikappad, har bil och själv kan ta sig till postkontoret får man skicka brevet för 2:50 kr. Det här skapar en typ av ojämlikhet mellan människor, som tidigare inte har varit accentuerad på det här sättet.

Anser Kenth Skårvik att de två exemplen jag har tagit är i enlighet med de regionalpolitiska mål och det sociala ansvar som posten har?

Anf. 84 KENTH SKÅRVIK (fp) replik:

Herr talman! Det sista som Bengt Hurtig tog upp har absolut med den sociala sidan att göra när det gäller vilka uppgifter postverket skall sköta framöver. Det kan vara svårt att lösa problemet med de personer som kanske är handikappade och har svårt att ta sig till posten och därmed får betala ett dyrare porto. Det är angeläget att man ser över detta och löser det på något sätt.

Vi har aldrig kunnat säga att det alltid skall finnas ett postkontor i närheten av bostaden. Men någon form av postservice tycker jag är mycket angelägen. Jag har talat med ett antal människor som bor ganska nära en storstad i Halland. De har tidigare haft ett postkontor, som nu har lagts ner. De har nu fått en lantbrevbärare. Detta har upplevts som oerhört positivt med den service man kan få ända hem till sin dörr. Det finns nackdelar med det också. Jag tror därför att vi bör avvakta vad man kommer fram till i den utredning som departementschefen vill tillsätta om den sociala sidan. Jag tror att det kommer att kunna lösas på något sätt.

Anf. 85 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! Jag kan notera att det finns en öppenhet hos Kenth Skårvik att diskutera dessa frågor. Det kan naturligtvis finnas fördelar med att gå till en butik eller att få lantbrevbäring. Men i stort blir det trots allt så att de avancerade banktjänster som man har kunnat utföra i glesbygd försvinner. Man har t.ex. kunnat sätta in och ta ut pengar på en vanlig bankbok och ta ett litet lån. Många – t.ex. folk utan bil och äldre människor – kan bli tvungna att resa 5–10 mil för att få så enkel service. Det är enligt min mening inte godtagbart.

Anf. 86 KENNETH ATTEFORS (nyd):

Herr talman! Vad beträffar postbetänkandet TU18 har vi nydemokrater inte mycket att tillägga. Vi kunde inte hitta en enda anledning att reservera oss.

I postbetänkandet framgår en klar skiljelinje mellan ett socialistiskt synsätt och ett icke-sådant. Socialdemokraterna har skrivit många bra motioner som vi nydemokrater har tillstyrkt. Men motionerna från socialdemokraterna i postbetänkandet har endast till syfte att tillfredsställa Statsanställdas förbund och inte den breda allmänheten.

Jag tycker att regeringen i det här fallet klart bekräftar att den skall beakta alla eventuella sociala konsekvenser som de fria marknadskrafterna ibland kanske inte bevakar. Jag yrkar därför bifall till hemställan i trafikutskottets betänkande TU18 och avslag på samtliga reservationer.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 9 §.)

Föredrogs
trafikutskottets betänkande
1991/92:TU19 Järnvägar (prop. 1991/92:100 delvis).

Anf. 87 JARL LANDER (s):

Herr talman! Trafikutskottets betänkande nr 19, som vi nu skall behandla, gäller budgetpropositionens bilaga från kommunikationsdepartementet och de förslag regeringen har framlagt med anledning av denna bilaga. Det kan därför, herr talman, vara på sin plats att redan inledningsvis påpeka att vi här i kammaren återkommer till dessa frågeställningar ganska snart. Vi kommer alltså att få fler tillfällen att diskutera våra kommunikationer på räls och hur dessa skall kunna utvecklas. Förslag om betydande satsningar på dessa områden finns nämligen i kompletteringspropositionen och i alla de motioner som väckts med anledning av denna. Jag skall därför inte nu tala om de socialdemokratiska förslag som betyder ytterligare satsningar på järnvägstrafikens område, förslag som, om de genomfördes, skulle få en mycket positiv inverkan på den dystra arbetsmarknad som vi i dag har. Dessa frågor får vi som sagt debattera senare här i kammaren.

I det nu föreliggande utskottsbetänkandet om järnvägstrafiken framhåller vi socialdemokrater att vi vill fortsätta och utveckla trafikpolitiken, så att vi kan förverkliga de strategiska mål som lades fast i 1988 års trafikpolitiska proposition. För detta krävs att det arbete som inleddes av den socialdemokratiska regeringen fullföljs. Enligt vår uppfattning saknar den nuvarande regeringen en sådan trafikpolitisk vision.

Förmågan att på ett effektivt sätt organisera transporter och kommunikationer får alltså en avgörande betydelse för utvecklingen av välfärd, samhällsekonomi och miljö. För att uppnå detta krävs att vi fullföljer förslagen i 1988 års trafikpolitiska proposition.

Under den förutvarande socialdemokratiska regeringens ledning inleddes en ny era inom trafikpolitiken. Strukturella förändringar tillsammans med de stora ekonomiska insatser vi föreslagit i andra sammanhang gör att hela landet kan komma att stå väl rustat för framtiden, om bara majoriteten i denna kammare stöder våra förslag.

Vi Socialdemokrater är beredda att medverka till dessa förändringar. En stor del av den framtida politiken måste inriktas på att i samarbete med övriga europeiska länder utveckla gemensamma lösningar som tillgodoser transportbehoven och minskar trafikens påverkan på miljön.

Företagsekonomiska kalkyler ger ingen information om de politiska värderingar beträffande långsiktig samhällsekonomisk utveckling, regional balans och social rättvisa som måste ligga till grund för trafikpolitikens utveckling och infrastrukturens utbyggnad. Denna dimension saknas enligt vår uppfattning i regeringens marknadsanpassningspolitik. Det är en historisk erfarenhet att beslut som pekar ut färdriktningen måste ha samhällelig styrning och fattas av politiska organ.

Vägar och järnvägar är gemensamma tillgångar, uppbyggda som en del av folkhushållet. Det är genom en fortsatt gemensam förvaltning och utveck-

ling av dessa tillgångar som vi Socialdemokrater vill bygga vidare. Vi känner ett ansvar att föra detta demokratiska uppdrag vidare som en motvikt mot de kortsiktiga kapitalintressena på marknaden. Det är därför, herr talman, som vi säger ja till att utveckla järnvägstrafiken men nej till de rent dogmatiska lösningar som nu föreslås.

Nu gäller det att finna former som stimulerar och utvecklar en effektiv trafik. Inom kommunikationsdepartementet inleddes under våren 1991 ett arbete med att finna former för att få ytterligare trafikföretag att utnyttja järnvägsnätet. Syftet var att belysa för- och nackdelar med olika trafikutövare på järnvägsnätet.

Regeringen aviserar en avreglering av järnvägstrafiken på stomnätet senast den 1 januari 1995. Bakom detta principuttalande finns ingen av regeringen genomförd analys av konsekvenserna av en sådan åtgärd. Huvudargumentet kan sammanfattas så: Konkurrens är bra för att den är bra!

Såväl SJ som banverket är för närvarande inblandade i stora förändringar. I samband med 1988 års trafikpolitiska beslut om bl.a. en uppdelning av SJ i en trafikdel och banverket klargjordes att en utvärdering skulle ske efter 1992. Flera centrala frågor kräver både diskussion och ställningstaganden, innan denna utvärdering kan göras.

Vi finner det angeläget att diskussionen om järnvägens framtid fortsätter i strukturerade former. Mot bakgrund av de stora värden som är inblandade finns det inget utrymme för förhastade slutsatser grundade på en nästintill religiös tro på konkurrensen som det allena saliggörande medlet i trafikpolitiken.

Därför motsätter vi oss att man, som regeringen på dogmatiska grunder föreslår, fastslår ett datum då konkurrens på stomnätet skall vara infört, liksom att hela SJ skall bolagiseras. Vi menar att åtgärder av så stor principiell betydelse kräver en saklig genomgång av både för- och nackdelar. En sådan genomgång saknas helt i regeringens proposition. Vi anser att det är rimligt att avvakta den utvärdering som skall ske redan våren 1993, innan vi gör ett ställningstagande i denna fråga.

Dessa synpunkter har vi, herr talman, utvecklat i reservation nr 3 till betänkandet, vilken jag härmed yrkar bifall till. Naturligtvis står vi också fast vid vad vi har skrivit i reservation nr 4, men för att spara på kammarens tid avstår jag från att yrka bifall till den reservationen.

Herr talman! Avslutningsvis vill jag säga att hela utskottet i princip är överens i de frågor inom järnvägstrafiken som vi nu behandlar. Vi är överens om hur planeringsprocesserna skall hanteras. Då är det märkvärdigt att finna att utskottsmajoriteten i denna debatt skall företrädas av fyra talare. Det kanske tyder på att man inte är överens inom utskottsmajoriteten. Vi får väl avvakta och se.

Anf. 88 KENNETH ATTEFORS (nyd):

Herr talman! Egentligen skulle jag kunna avstå från mitt anförande för att visa att vi verkligen är överens. Jag hade emellertid tänkt tala litet om snabbtåg, och i den frågan hoppas jag att vi är överens.

Vi nydemokrater förespråkar en snabb utbyggnad av snabbtågstrafiken i

Sverige. De hittills fattade besluten innebär att järnvägsprojekt för ca 8 miljarder kommer att genomföras under resterande delen av 1900-talet.

Utbyggnad och modernisering av infrastrukturen är en grundbult i en strategi för tillväxt och produktivitet inför 2000-talet. Bakom denna övertygelse ligger tre faktorer: den ekonomiska integrationen, den ökade betydelsen av just-in-time-produktion samt behovet av att underlätta människors rörlighet.

Med anledning av detta tycker vi att snabbtågstrafiken kan och bör högprioriteras vid infrastrukturinvesteringar tillsammans med övriga nödvändiga transportslag.

Hur positiv samhällseffekten kan bli vid en snabbtågsutbyggnad visar följande exempel.

Ombyggnad och anpassning av södra stambanan kostar ca 2,6 miljarder kronor och innebär riktiga arbeten på banverket för minst 2 500 människor. För att trafikera sträckan Stockholm–Malmö åtgår ca 15 tågsätt till en kostnad av ca 1 miljard kronor. Tillverkningen av dessa tågsätt innebär ca 2 000 arbetstillfällen på ABB med underleverantörer, om man nu får denna order, vilket vi hoppas.

När snabbtågstrafiken på sträckan Stockholm–Malmö invigs kommer förmodligen hälften av dagens 500 000 flygresenärer på sträckan att föredra snabbtåg. Rolf Clarkson blir förmodligen en av dessa, eftersom jag vet att han gillar att åka tåg. Tågpriserna kommer nämligen att ligga på drygt hälften av dagens flygpriser. Restiden city–city med tåg kommer att vara jämförbar med tiden det tar att flyga samma sträcka.

Fördelen med att människor åker tåg i stället för att flyga är att drygt hälften av kostnaderna för flyg utgörs av inköp av flygbränsle och flygplan från utlandet, medan järnvägar och snabbtåg förhoppningsvis tillverkas i Sverige. En halvering av flygandet mellan Stockholm och Malmö skulle förbättra handelsbalansen med 500–700 milj.kr. per år. Snabbtågen kan även utgöra ett snabbare och bekvämare alternativ för de 600 000 personer som i dag åker sträckan med bil. Även miljöskälen talar för eldrivna snabbtåg. Ett flygplan ger på denna sträcka ett utsläpp på 70 kg kväveoxider och 15 ton koldioxid. Tåget ger inga utsläpp och förbrukar bara en niondel av den energi ett flygplan behöver.

Vi anser sålunda att snabbtågsutbyggandet bör påskyndas. Nationalekonomiskt kommer det knappast att kunna byggas infrastruktur billigare än just nu. Att arbetet görs nu innebär att vi delvis använder arbetskraft för vilken staten eljest hade betalat arbetslöshetsersättning.

Herr talman! Tyvärr finns det i snabbtågsprojektet en flaskhals som jag vill göra kammarens ledamöter uppmärksamma på, nämligen bristen på signaltekniker. Dessa signaltekniker är nödvändiga för moderniseringen av banverkets signalanläggningar. Naturligtvis tog inte utskottet intryck av vår motion utan avstyrkte densamma, men nu har vi åtminstone varnat och kan säga: Vad var det vi sade!

Herr talman! Ostkustbanan Stockholm–Sundsvall bör snarast byggas ut, allt enligt den motion Ny demokrati har väckt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 2 och 5 till trafikutskottets betänkande nr 19.

Anf. 89 BENGT HURTIG (v):

Herr talman! Jag kan instämma i mycket av det Kenneth Attefors sade om snabbtågen. Det jag tänkte tala om handlar mer om godstrafiken.

1988 års trafikpolitiska beslut innebar att godstrafiken skulle styras över från landsvägstransporter till järnvägar, men fortfarande ökar landsvägstransporternas andel av godstrafiken på bekostnad av järnvägen. Några riktigt kraftfulla initiativ för att uppfylla 1988 års beslut ser vi tyvärr inte.

Med den s.k. infrastrukturpropositionen som grund beslutade den förra regeringen om extra satsningar under 90-talet på knappt 8 miljarder till järnvägsinvesteringar. I november fattades beslut om att 263 miljoner skulle satsas på södra stambanan för att påskynda utbyggnaden till snabbtågsstandard. Av de omdisponeringar och tidigareläggningar omfattande 4 miljarder som regeringen föreslog i mars skall också en del gå till järnvägsinvesteringar. En del av de 2,2 miljarder som anslås i kompletteringspropositionen kan möjligen komma reinvesteringar till del, men det mesta torde gå till underhåll, som ju är eftersatt.

När det gäller de ordinarie anslagen för investeringar i stomjärnvägar begärde banverket 4 miljarder för 1992/93, men man fick 1,4 miljarder. Satsningarna tar alltså i stort sett ut varandra.

För underhåll begärde banverket 3,5 miljarder men fick knappt 3 miljarder. Vi får hoppas att banverkets önskemål blir någorlunda tillfredsställda genom den påfyllning som nu sker i och med kompletteringspropositionen.

Naturligtvis har denna återhållsamma politik för att öka järnvägens möjligheter att konkurrera sin förklaring. Företrädarna för den mer energislösande och miljöförstörande långtradartrafiken består av framgångsrika lobbyister, inte bara i vårt land utan i hela Europa. Det är representanter för oljebolag, som vill sälja så mycket bensin och diesel som möjligt. Det är naturligtvis lastbilstillverkare, vägbyggnadsindustri, asfaltproducenter, osv. Dessa intressen verkar nu för en motorvägsutbyggnad i Centraleuropa för runt 4 600 miljarder kronor under de närmaste 20 åren. Frågan är vad som blir över till järnvägsinvesteringar, som ju också planeras inom EG-området. Svårigheter för de olika järnvägsbolagen att samarbeta om tekniska frågor medför också att det går trögt. Järnvägsmaterieltillverkare är måhända inte heller lika effektiva lobbyister.

I november 1989 publicerades en stor rapport om tillväxtens effekter inom EG-området. I rapporten utgår man ifrån att lastbilstrafiken ökar med mellan 30 och 50 % fram till år 2010. Nu har EG:s egen kommissionär van Miart sagt att ökningen blir 50 %. Enligt miljörapporten från 1989 skulle svaveldioxidutsläppen öka med 8–9 % och kväveoxidutsläppen med 12–14 %. Till detta kommer alla andra utsläppsökningar. Detta sker i ett område som redan anses utsättas för en för stor miljöbelastning, inte minst av försurande ämnen. Om detta vittnar ju också skogsdöden. Därtill kommer de trängseleffekter och energiförluster som Västeuropas bilköer anses medföra. Förlusterna i dessa köer uppskattas kosta 700 miljarder kronor per år.

Givetvis påverkar den här ohämmade satsningen på vägtransporter också vårt land, när vi nu skall anpassa oss till EG:s transportpolitik. Vi skulle kraftfullt behöva driva på de intressen i Europa som inser att transporter måste styras över till järnväg och sjöfart. Då skulle t.ex. Sverige och Dan-

mark kunna ställa som villkor att man vill ha en kraftfull satsning på kombitrafik, heltåg och systemtåg i förbindelserna med Skandinavien, och man kunde ha beslutat bygga en järnvägstunnel under Öresund i stället för en bro.

Förmodligen är den överdrivna tron på vägtransporter inom EG ett av de problem som på litet längre sikt kommer att leda till att utvecklingen inom EG hämmas. När vi nu genom EES-avtalet kommer att släppa Europas långtradartrafik fri också i Skandinavien, blir frågan om järnvägen över huvud taget kommer att kunna konkurrera kraftfullt under de närmaste åren. Godstågens genomsnittshastighet i Sverige är ca 50 km i timmen, men i Tyskland är den 7 km i timmen på grund av alla omrangeringar man där tillämpar. Svenska lok kan ännu inte ens köras på danska järnvägar på grund av de tekniska hindren. Tillstånd till allt högre axel- och boggietryck och totalvikt på fordonen samt slopad kilometerskatt leder också till att SJ:s godstransporter får svårare att konkurrera. Standardiseringen av flak och containrar har ännu inte genomförts, vilket är nödvändigt för att samordningen mellan tåg- och lastbilstrafik skall gå lätt att genomföra i kombitrafik.

Herr talman! Mycket talar tyvärr för att 1988 års trafikpolitiska beslut om godstrafiken i praktiken inte kommer att kunna verkställas förrän på mycket lång sikt. Detta är djupt beklagligt. Framtida generationer kommer att få betala priset för politikers oförmåga. Optimalt borde i vårt land i storleksordningen 100 miljarder satsas på investeringar och reinvesteringar i järnvägssystemet. Nu ser det ut att kunna bli ca 30 miljarder, eller i snitt 3 miljarder per år.

Under tiden får vi försöka glädja oss åt att antalet ton i godstransporter ändå tycks öka. Järnvägen i Sverige har fortfarande en större andel av godstransporterna än järnvägen i övriga Europa, mycket tack vare våra malmtransporter och tunga skogsindustritransporter.

Jag vill slutligen, herr talman, säga några ord om järnvägstrafiken österut. Även österut finns det i vårt lands omedelbara närhet stora befolkningskoncentrationer, främst i S:t Petersburgområdet och på Kolahalvön. Redan nu genomförs också transporter för svensk industri på den transsibiriska järnvägen. Finland och Ryssland gör ansträngningar att knyta ihop och förbättra förbindelserna mellan sina järnvägssystem på flera ställen, främst vid Kostamus och Salla. Detta betyder att norra Sverige inom en relativt snar framtid kan få nära förbindelser med hela det ryska järnvägssystemet och hamnen i Arkhangelsk, som kan ha viss sjöfart riktad mot Japan.

Denna utveckling ökar ytterligare behovet av att vi tar itu med problemet att få till stånd en omaxlingsstation i Haparanda och att bangårdarna där rustas upp. Dessutom ökar också antalet argument för att förverkliga Bothniabanan och Nordbothniabanan. Över huvud taget borde de framtida möjligheterna till en utbyggd tågtrafik på Nordkalotten ytterligare kartläggas, t.ex. på vilket sätt Murmanskregionen skall kunna knytas till det nordiska järnvägssystemet.

I den inriktning på järnvägsinvesteringar som vi har betonat, vill vi sätta västkustbanan och ostkustbanan främst, men också godsstråket genom Bergslagen, Norge–Väner-länken, Bohusbanan, banan Borås–Herrljunga–Uddevalla, Norra stambanan och Bothniabanan bör föras fram. I första

hand bör naturligtvis Bothniabanan upp till Umeå prioriteras, men också en förlängning till Luleå planeras.

Planeringsramen för den kommande tioårsperioden borde vara 65 miljarder, och ett sådant beslut borde slås fast. För kommande budgetår har vi velat höja anslagen till investeringar i stomjärnvägar med 0,5 miljarder och till drift av statliga järnvägar med 0,7 miljarder.

Jag yrkar bifall till meningsyttringen i mom. 1, 3 och 25.

Anf. 90 KENNETH ATTEFORS (nyd) replik:

Herr talman! Jag får tacka Bengt Hurtig för att han ställer upp för snabbtåget. För 14 dagar sedan var det jag som ställde mig bakom ett förslag om sjöfarten. Det är synd att Bengt Hurtig och jag inte har större röstunderlag i kammaren, för i så fall hade vi kunnat genomföra våra åsikter när det gäller både sjöfart och snabbtåg.

Anf. 91 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! I vissa avseenden kan även de mest olika partier hamna på samma spår. Det är opinionsbildningen som får avgöra om de andra partierna kommer att bli mer aktiva i dessa frågor.

Anf. 92 ROLF CLARKSON (m):

Herr talman! Det senaste replikskiftet är ett gott exempel på hur ytterligheterna kan beröra varandra. Vad månde bliva av denna nyfödda koalition i Sveriges riksdag?

Jarl Lander har nu övertagit Socialdemokraternas talan i järnvägsfrågor. Det är en nog så väsentlig och betydelsefull uppgift, som han – även om allting är relativt – tycks sköta med den äran. Men han avslutade sitt inlägg med att ironisera över att regeringskoalitionens företrädare manstarkt bjuder upp med var sitt anförande på tio minuter, och han undrade vem som för regeringsgruppens talan.

Som en upplysning till Jarl Lander får jag säga att vi som i utskottet är företrädare, ordinarie och suppleanter, för regeringspartierna har en beredningss- och arbetsgrupp som vi samlas i, utan förutfattade meningar och med allt mindre känsla av att vi företräder fyra olika partier. Där gör vi upp vem som i ärende efter ärende skall försvara den rättrådiga regeringens propositioner här i riksdagen. Det har denna gång blivit jag, liksom det i förra ärendet om posten var Kenth Skårvik.

Vi bedömer, Jarl Lander, att järnvägssektorn, med allt vad den betyder inom kommunikationsvärlden i Sverige, med den tyngd som den på olika sätt har där, är så viktig att var och en bör kunna framträda för sitt parti och deklarera vad det partiet tycker är gemensamt men också specifikt för dess egen åsiktsbildning. Det gör naturligtvis att Jarl Lander efter ett replikskifte med mig kan attackera mina kolleger från Folkpartiet, Centern och kds, i den mån han så vill.

Fram till 1988 var järnvägsdebatterna i Sveriges riksdag långt utdragna. De berörde alltid samma tråkiga situation, nämligen att statens järnvägar gick med förlust. Dessa förluster skulle täckas, och de anslag som riksdagen gav åt statens järnvägar var alltid för små. Det kanske de fortfarande är, men

då var de i verklig grad för små. Det berodde naturligtvis på att benägenheten var obetydlig när det gällde att förse ett förlustbringande företag med ytterligare kapitalförstärkningar. Det var i och för sig en djävulscirkel för statens järnvägar; ju sämre det gick, desto mindre anslag fick man, och ju mindre anslag man fick, desto sämre gick det.

Det var 1988 som dåvarande kommunikationsministern, på initiativ av SJ:s egen koncernstyrelse, kallade en parlamentarisk arbetsgrupp att komma fram till en ny järnvägspolitik, som en del av en ny trafikpolitik.

Det var med en väldigt stor majoritet i kammaren som vi antog 1988 års trafikpolitiska beslut. Man använder ibland starka uttryck, som historiska beslut osv., och jag tycker att man kan sätta det betyget på 1988 års trafikpolitiska beslut vad det gäller järnvägspolitiken. Vi skilde ut infrastrukturen från statens järnvägar, befriade dem från den tunga investeringsbörda som den kräver, och inrättade banverket.

Det skall också betygas att man med den uppdelningen någonstans såg, i en inte alltför avlägsen framtid, att åkeriföretaget statens järnvägar skulle bli utsatt för konkurrens, på ett eller flera sätt, i spårverksamheten och övriga verksamheter.

Jag sade att det var ständiga förluster i statens järnvägar, och det förde naturligtvis också med sig en tryckt stämning i den stora personalsamling som statens järnvägar utgjorde och utgör. Det är inte roligt att vara verksam i ett företag som ses över axeln på grund av att det visar dålig effektivitet och dåligt ekonomiskt resultat.

Jag kan i detta sammanhang, snart fem år efter vårt järnvägspolitiska beslut 1988 – då riksdagen dessutom sade att den, under den omstruktureringstid som statens järnvägar som åkeriföretag nu fick, inte skulle blanda sig i dess omstruktureringsmanöver, vilket riksdagen inte heller har gjort – ge en eloge till den nya besättningen, från generaldirektören längst upp och till frontfolket på tåg, expeditioner osv. inom statens järnvägar, för att de har lyckats genomföra en metamorfos. Det är en helt annan anda i statens järnvägar i dag än det var för fem år sedan. Det skall de ha beröm för.

Det innebär också att vi har möjlighet och rättighet att ställa större anspråk på företaget, på ledningen och hela personalhierarkin, att anspänna sig och svara mot de krav och de förhoppningar som Sveriges riksdag som ägare ställer på dem. Vi vill att de skall vara skickade att utstå konkurrens, och det gör vi genom dessa stegvisa åtgärder.

När jag ser reservationerna av Socialdemokraterna och Ny demokrati och meningsyttringen av Vänsterpartiet som har fogats till detta betänkande, tycker jag att de egentligen bara gjorts för reserverandets egen skull. Grundsynen är ju densamma som majoriteten i utskottet har.

Som exempel kan jag ta Kenneth Attefors första reservation, där han vill att SJ skall få en accelererad mängd pengar för att öka snabbtågssatsningen. Ja, det vill vi också, och vi har egentligen gjort det. Vi har gett ökade anslag till banverket för att följa upp SJ:s krav. Men det är också, Kenneth Attefors, SJ:s egen investeringsinriktning som skall vara bestämmande. Det har riksdagen uttryckligen sagt i 1988 års trafikpolitiska beslut: Nu är det ni som får bestämma! Sedan vi har fördelat pengarna får ni använda dem efter eget skön. Sådana satsningar som rullande materiel, som har direkt med företa-

gets egen investeringsverksamhet att göra, skall SJ själv klara på sina egna inkomster. Och banverket skall följa upp de krav som SJ-åkeriet ställer.

Vi har alltså ökat anslagen väldigt mycket. Här kan både det ena och det andra partiet ta på sig förtjänsten av att vi i dag anslår nästan dubbelt så mycket till investeringar i infrastrukturen via banverket som vi gjorde bara för tre fyra år sedan.

Sedan säger Kenneth Attefors i reservation nr 2 att man bör omdisponera medlen så att de kan användas till snabbtågstrafik på ostkustbanan. Det vore trevligt och framför allt mycket välgörande om Kenneth Attefors ville tala om hur de skall omdisponeras och vilka andra banor som skall berövas investeringar. Vilka indragningar skall man göra för att just ostkustbanan skall få snabbtåg?

Jag övergår nu till Socialdemokraternas reservationer med Sven-Gösta Signell som första namn. Han är skeptisk till att man skall bolagisera SJ – helt eller delvis – innan man har utvärderat den omstruktureringsperiod som jag har beskrivit. Det ligger mycket i det.

Men vi vet redan så mycket – vi har följt SJ:s utveckling så noga – att vi inte väntar oss några sensationella slutsatser av den utvärdering som kommer. Men redan departementschefen säger ju att man skall vara försiktig här och avvakta. Det han i dag begär är att SJ självt och på egen begäran skall få bolagisera sin kombitrafik för att på det viset kunna bli mer konkurrenskraftig, och det säger majoriteten i utskottet alltså ja till.

Så kommer vi till trafikeringsrätten. Där har Socialdemokraterna ungefär samma argumentation: Man får inte skynda för fort, man skall ta det litet långsammare. Det är också kloka ord. Vi tror att man även här skall sätta fart på den skickliga ledning som SJ har och utsätta den för den konkurrens som det kan innebära. – Därmed lämnar jag den reservationen att vila i den relativa glömska den är förtjänt av.

Sedan har vi, som den sista av Ny demokratis reservationer, reservation nr 5, enligt vilken man vill utbilda signaltekniker. Det är säkert såväl vänligt som hyggligt och omtänksamt av Kenneth Attefors att föra fram detta. Tidigare försök att öka utbildningen av signaltekniker har misslyckats. Men det är också så, som utskottets majoritet säger: Nu växer det, nu blir det fart i järnvägsbyggandet.

Det är alldeles riktigt, som Kenneth Attefors säger, att det råder brist på signaltekniker. Men vi tror att det löser sig självt. Man kan genom information och olika stimulansåtgärder öka intresset. Redan genom att påvisa att det här finns en brist kommer man säkerligen att med befintliga resurser kunna utbilda fler signaltekniker, så jag tror inte att vi skall vara alltför oroliga på den punkten.

Så kommer vi till Bengt Hurtig från Vänsterpartiet. Jag tycker att Bengt Hurtigs inlägg var mycket intressant och egentligen värt en debatt i sig självt. Det var av större värde och innehåll än den meningsyttring som han har låtit foga till betänkandet. Jag räknar med att vi en annan gång skall kunna ta upp det till övergripande diskussion eller debatt, Bengt Hurtig. Men nu, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan i dess helhet och avslag på samtliga reservationer som är fogade till betänkandet.

Anf. 93 KENNETH ATTEFORS (nyd) replik:

Herr talman! När det gäller de ärenden som behandlas i betänkandet TU19 är Ny demokrati så gott som enigt med regeringen. Vad vi vill göra är att påpeka hur viktigt det är att speciellt i en lågkonjunktur satsa på den typ av infrastrukturinvesteringar som snabbtåg utgör.

Beträffande Ny demokratis och Vänsterpartiets samsyn när det gäller järnväg och sjöfart vill jag säga att det är ett typexempel som visar varför vårt parti över huvud taget kom in i kammaren: Vi vill inte ha blockpolitik; vi vill ha sakpolitik. Nu tycker vi precis som Vänsterpartiet, och Vänsterpartiet tycker precis som vi i dessa frågor – okej, då är det bra. Jag bläddrar inte bara förbi Vänsterpartiets motion för att det råkar stå ett "v" inom parentesen.

När det gäller investeringar i järnväg vet jag mycket väl att det är banverket och ledningarna själva som skall besluta om dem efter hand som vi ger dem pengar. Men det är alltid bra att vi folkvalda ger en signal till ledningarna för dessa tjänstemannastyrda verk om hur vi vill ha det.

I revisorernas utredning, som har kommit precis nu, om hur vi härifrån kammaren bättre skall styra infrastrukturen står det faktiskt klart att det är vi som skall ta initiativet till hur vi vill ha det. Det är alltså inte tjänstemännen på verket som skall lägga fram förslag och vi bara bevilja en viss summa pengar till det, utan hädanefter är det vi som skall bestämma vad som skall byggas i Sverige, såvitt jag kan förstå av den här utredningen.

Jag vet att det nu är på gång en ökad utbildning av signaltekniker. Vi skrev vår motion på grund av att vi var i Västerås. Redan efter tre fyra timmar av studiebesöket på ABB kom en klar signal därifrån om att det rådde brist på signaltekniker. Vi skrev då upp det i våra almanackor, och sedan skrev vi en motion om det. Vi ville ge en signal om att det var brist på just signaltekniker.

Anf. 94 ROLF CLARKSON (m) replik:

Herr talman! Jag tackar för denna utveckling av Ny demokratis tankar om förnuftsmässigt grundade koalitioner i riksdagen. Det ger mig anledning att fråga mig om man verkligen kan nå till mål som ligger i skilda väderstreck på en gemensam autostrada. Det är möjligt att det i så fall kan bli någon Hurtigrutt som Bengt Hurtig kan vara kompass för.

Anf. 95 KENNETH ATTEFORS (nyd) replik:

Herr talman! Jag måste erkänna att jag ligger i lä jämfört med Rolf Clarkson. Han har en otrolig förmåga att säga roliga saker, vilket inte jag har.

I stort sett är Rolf Clarkson, Bengt Hurtig och jag överens om både järnväg och sjöfart, det vet jag. Men ibland kan åsikterna sammanfalla litet mer mellan Vänsterpartiet och Ny demokrati. Jag vet mycket väl att vi står långt ifrån varandra rent ideologiskt, men i vissa sakfrågor är vi faktiskt ganska överens med Vänsterpartiet och även med Moderaterna.

Anf. 96 JARL LANDER (s) replik:

Herr talman! Rolf Clarkson sade inledningsvis att järnvägen är så viktig att en företrädare måste upp och tala från varje partigrupp bland de partier som i dag bildar regeringen.

Jag kan hålla med Rolf Clarkson om att järnvägen är viktig. Jag kanske själv då skulle ha anmält mig för 40 minuter, gått igenom hela problematiken, pratat om planeringsprocesser osv. och givit uttryck för vilka banor som vi från socialdemokratiskt håll anser är nödvändiga, osv. Jag skulle t.ex. ha kunnat säga en hel del om bansträckningen genom Värmland, som så att säga är mitt skötebarn.

Men jag gjorde inte det, eftersom utskottsmajoriteten – och det är en mycket bred majoritet – i princip är enig om det betänkande vi har lagt fram. Vi är eniga om att man i planeringsprocesser sköter fördelningen av pengar; vi lägger så att säga fast ramarna. Med den utgångspunkten fann jag det litet anmärkningsvärt att majoriteten skulle representeras av fyra anmälda talare med vardera tio minuters anförande.

Rolf Clarkson sade att vi motsätter oss en bolagisering av SJ och förslaget att vi redan nu skulle sätta ut datum för när det skall ske. Först och främst håller jag med Rolf Clarkson om att den ledning som kom till på SJ har fungerat ganska skapligt. Den har nästan kommit fram till de målsättningar riksdagen antog i 1988 års trafikpolitiska beslut. Men låt oss då utvärdera vad den har kommit fram till innan vi tar nästa steg.

Av erfarenhet vet vi från vårt håll att får regeringen fria händer att göra någonting med samhällsägda saker här i landet händer det stora saker, och det händer snabbt. Och det är det som vi socialdemokrater motsätter oss. Vi vill inte ha något datum, när eventuell avreglering och bolagisering skall ske, utan vi vill att utvärderingen av 1988 års beslut skall göras först.

Anf. 97 ROLF CLARKSON (m) replik:

Herr talman! Jag kan välja mellan två vägar när det gäller att replikera Jarl Lander. Jag kan välja kontroversens väg, och jag kan välja samförståndets väg. Jag väljer det sistnämnda därför att, precis som Jarl Lander sade, i stort sett nästan samtliga partier i trafikutskottet är samsynta. Med tanke på det förflutna kan man kanske säga att Vänsterpartiet i någon mån har haft en mer planmässig inställning än vi andra. Det hindrar emellertid inte att den gemensamma nämnaren för samtliga partier i trafikutskottet är att försöka få så bra, effektiva och smidiga kommunikationer som möjligt i Sverige.

Jag gör mig därför till talesman för samförståndets linje, och jag bryr mig inte om att Jarl Lander sade att mina kolleger i de övriga regeringspartierna också har bokat sig för tio minuters taletid, utan jag ber Jarl Lander respektera att jag har fått dessa herrars uppdrag att vara vår företrädare. Jag ser även fram emot att var och en av dessa till större delen i sina tiominutersanföranden uttalar samma saker från sina resp. partiers sida som de övriga partiföreträdarna gör. Samhörigheten är alltså stor och intresset för att i framtiden förbättra järnvägskommunikationerna i Sverige är självklart.

När nu Jarl Lander ondgör sig över att jag inte tycker att vi skall vänta och se när det gäller att bolagisera och att utsätta SJ för konkurrens vill jag hänvisa till den förre kommunikationsministern, som sitter här i kammaren. Han tryckte på ganska rejält när det gällde planerna på att försöka få SJ att inrätta sig efter en klar konkurrenssituation. Ett betänkande som vi om några dagar ånyo kommer att behandla är egentligen ett arvegods från Georg Anderssons tid.

När man utsätter en offentlig och ofantlig sektor för en ny arbetsform, som vi nu tänker göra med statens järnvägar, ligger det mycket i påståendet att man skall vara försiktig. Man behöver emellertid inte vänta så länge. Vi vet det mesta om SJ:s belägenhet, och vi vet i allra högsta grad vad man inom SJ tycker. Naturligtvis tycker man inom SJ inte om att bli utsatt för konkurrens, om det inte är absolut nödvändigt. Detta betänkande får ses som ett uttryck för en önskan om, från regeringskoalitionens sida, att inte fördröja utvecklingen utan att påskynda den.

Anf. 98 JARL LANDER (s) replik:

Herr talman! Jag tycker, Rolf Clarkson, att betänkandet TU19 till stor del präglas av samförstånd. Vi socialdemokrater har verkligen bemödat oss om att inte gå emot de majoriteter som har funnits. Det är därför det i det här årets betänkande, när vi diskuterar järnvägspolitik, endast finns fem stycken reservationer. Enbart detta faktum pekar väl på att hela betänkandet präglas av samförstånd.

Rolf Clarkson säger att det gäller att gå fram försiktigt när det handlar om så ofantligt stora enheter som SJ. Det är ju precis vad vi säger. Vi skall gå försiktigt fram, eftersom vi med 1988 års järnvägspolitik är på väg att i samförstånd få en bra lösning på problemet. Gå då inte så fort fram, som ni från borgerlig sida vill, och sätt inte ut datum för ytterligare avregleringar. Låt oss i stället studera den utvärdering som skall komma redan nästa vår. Det kan inte vara för mycket begärt från socialdemokratiskt håll.

Anf. 99 ROLF CLARKSON (m) replik:

Herr talman! Jag är säker på att SJ:s generaldirektör och hans ledningsgrupp tar del av det meningsutbyte som nu har skett här i kammaren.

Det kan inte vara med någon större entusiasm som man i ett företag som SJ, där man har gått igenom en smärtsam omstruktureringsperiod, och där företaget har förvandlats från ett förlustföretag i 500-miljonersklassen per år till ett företag med överskott i samma storleksordning, emotser att utsättas för hård konkurrens. En konkurrens som, när man nu nått en positiv position, kan komma att skaka företaget i grunden. Jag kan tänka mig att det är en näraliggande strävan hos företagsledningen i SJ att så snart som möjligt bygga upp positioner som gör att konkurrensen blir lättare att möta, exempelvis genom 95 % marknadsandelar i Sverige i stället för 55 %. Det kan man förstå.

Denna strävan hos SJ motverkar man genom att påskynda utvecklingen. Vårt långsiktiga mål är att skapa en konkurrens på spåret i den ena eller andra formen. Lägg märke till mina ord! När man säger att SJ skall ha konkurrens på spåret är det en vansklig uppgift man tar på sig. Hur skall det gå till? Vi får känna oss för. Vi skall inte riskera SJ:s verksamhet.

Det finns mycket att anföra till SJ:s försvar när man inom SJ spjärnar emot. Stordriftsfördelar ger ju också överskott, styrka och konkurrensförmåga. Man kan emellertid tänka sig – åtminstone jag – att ha en blandning av stordriftsfördelstänkande och konkurrenstänkande i andra avseenden. Det är vad vi vill påskynda, och det är därför vi kommer att förändra möjligheterna för den långväga busstrafiken att konkurrera. Vi kommer att under-

söka vilka företag som kan tänkas vara intresserade av att sätta in egna tåg, eller delar av tåg, som SJ drar, osv. Det finns en hel provkarta på olika konkurrensformer som svenska folket har glädje av – inte vi här personligen, utan hela svenska folket – när man köper sin järnvägsbiljett eller när företag skickar sitt gods. Det är det som är slutmålet: att vi i vårt land skall få en järnvägsproduktion som är effektiv och billig och som ger god service. Den skall vara, som jag ser det, ett föredöme för andra länders fortfarande gammalhierarkiska järnvägsförvaltningar.

Andre vice talmannen anmälde att Jarl Lander anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 100 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! 1988 års trafikpolitiska beslut innebar att vi skulle styra över godstrafik från landsvägstransporter till järnvägstransporter. Även om volymen räknad i ton ökar på järnvägen blir förhållandet mellan de två olika transportsätten att landsvägstransporterna ökar på järnvägstransporternas bekostnad. Andelen transporter på landsväg blir alltså större.

När tror Rolf Clarkson att det blir möjligt att uppfylla 1988 års trafikpolitiska beslut i det här avseendet?

Anf. 101 ROLF CLARKSON (m) replik:

Herr talman! Jag tror att man, Bengt Hurtig, har haft alldeles för stora förhoppningar om att stora godsmängder skulle kunna styras över. Investeringsmässigt är det en ganska dyrbar historia, och i politiska cirklar är betydelsen överdriven. Om vi inom fyra fem år kan nå en fördubbling av dagens kombitransporter är det mycket positivt.

Anf. 102 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! Jag anser att de jämförelser som görs mellan de båda transportsätten inte är riktigt rättvisande. De miljöbelastningar som vägtrafiken åstadkommer när det gäller både luftföroreningar och markförsurning, som jag nämnde i mitt inledningsanförande, och när det gäller buller, olyckor, osv. är svåra, näst intill omöjliga, att mäta ekonomiskt. Det fordras därför en kraftfull politisk styrning i syfte att åstadkomma denna förändring. Schweiz och Österrike har i vissa avseenden varit föredömen när det gäller förhandlingarna med EG. När får vi från den svenska regeringens majoritet se litet mer kraftfulla åtgärder?

Jag tror inte att vi skall överdriva vår samsyn i dessa sammanhang. Även om det kan vara positivt att vara överens, tror jag att vi ibland kan behöva markera att vi har skilda synsätt i dessa frågor.

Anf. 103 ROLF CLARKSON (m) replik:

Herr talman! Det sista som Bengt Hurtig sade är alldeles riktigt, nämligen att vårt samförstånd mest består i att vi vet att det i stora delar i dessa sammanhang inte råder samförstånd oss emellan.

Bengt Hurtig talade om styrningen av gods från väg över till järnväg i kombitransporter. Men man får inte glömma att detta är tekniskt besvärligt. Det

är även ganska miljöförstörande att göra korta transporter till terminaler och därefter till adressorten. Om man skall transportera på järnväg skall det vara fråga om stora godsmängder och långa avstånd. Det är detta som är järnvägens styrka.

Sverige är ledande i Europa när det gäller järnvägstransporter. Sverige är det land i Europa som har den längsta genomsnittssträckan för godstransporter per järnväg – från Norrland med de tunga basindustrierna och genom landet ned till kontinenten. Så visst har vi anledning att i och för sig vara belåtna med att vi har en sådan järnvägspolitik i praktisk utformning.

Andre vice talmannen anmälde att Bengt Hurtig anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 104 HUGO BERGDAHL (fp):

Herr talman! Jag vill börja med att lugna Jarl Lander och tala om att utskottsmajoritetens talesman när det gäller detta betänkande är Rolf Clarkson, och jag tycker att han hittills har utfört sitt jobb på ett briljant sätt och med en gnutta humor, något som kännetecknar honom i olika sammanhang när vi jobbar ihop.

Jag kommer för min del att tala om järnvägspolitik i ett längre och något vidare perspektiv. Jag hoppas verkligen att Jarl Lander kan instämma i det mesta av det som jag kommer att säga på detta område.

"Det övergripande målet för trafikpolitiken skall vara att erbjuda medborgarna och näringslivet i landets olika delar en tillfredsställande, säker och miljövänlig trafikförsörjning till lägsta möjliga samhällsekonomiska kostnader."

Detta fastslogs i 1988 års trafikpolitiska beslut som ett mål för 1990-talet när det gäller järnvägspolitiken.

Ett genomgripande förändringsarbete inleddes inom SJ som en följd av det trafikpolitiska beslutet 1988 för att göra SJ till ett effektivt, kundinriktat och lönsamt transportföretag. Den affärsmässighet som införts är nu också förebild för många järnvägsföretag i Europa. Det är många delegationer som kommer på besök från olika europeiska länder för att försöka sätta sig in i hur vi i Sverige har ordnat trafikpolitiken på järnvägens område.

I Europa pågår nu en kraftig förnyelse av järnvägsnätet. Över 600 miljarder kronor investeras under de närmaste åren enbart i höghastighetsbanor för persontrafiken, vilket är mycket pengar. Det är ett integrerat europeiskt snabbtågnät som håller på att växa fram. I detta arbete måste, enligt min och mitt partis uppfattning, vi i Sverige aktivt delta.

Även på godstrafiksidan har man börjat köra höghastighetståg. Både i Frankrike och i Tyskland har man godståg som håller en hastighet av upp till 160 km i timmen, och det finns goda möjligheter att införa den typen av tåg såväl i Sverige som i övriga Europa. Därigenom kan man erbjuda transporter över en natt av stora kvantiteter. Järnvägen blir dubbelt så snabb som lastbilen, och med rätt tidtabell kan tåget konkurrera även med flyget när det gäller lättare transporter till stora delar av Europa. Järnvägen blir marknadsledande i en nisch där andra transportmedel inte kan konkurrera.

För framtiden är det oerhört viktigt att Sverige knyts till det europeiska

högklassiga godstågnätet. Med en fast förbindelse över Öresund kan transporttiden mellan Skåne och Hamburg, för att ta ett exempel, minskas från 16 timmar till 4 timmar, vilket innebär bara en fjärdel av dagens tidsåtgång.

1993 öppnas Europas inre marknad. I och med att gränshindren försvinner förväntas starkt ökande godsflöden och på sikt även ökande transportavstånd. Godstransporternas effektivitet kan därför bli helt avgörande för svensk industris framtida konkurrenskraft. Det är viktigt att ha detta med i bilden när vi diskuterar vidare. De långa avstånden till Europas viktiga marknader måste kompenseras av snabba, tillförlitliga och kostnadseffektiva transporter, annars hänger vår industri inte med.

De snabba förändringarna i Östeuropa skapar också behov av transportlösningar anpassade till nya marknader. Ett exempel är att snabba förbindelser till bl.a. Japan kan bli möjliga via Baltikum och Ryssland.

I Sverige behöver man satsa på att rusta upp godshuvudlinjen från Norrland över Bergslagen till Skåne. Standarden bör förbättras för att högre axeltryck skall tillåtas längs hela denna sträcka.

Den tunga godstrafiken och den snabba persontrafiken måste i trafikstarka regioner så långt som möjligt separeras. Därför kan det även i Sverige behövas höghastighetsbanor för persontrafik i de mest trafikerade stråken. Det innebär att resurser frigörs för effektivare godstransporter på det i dag befintliga nätet.

Trafikpolitikens huvuduppgift är att skapa rättvisa och konkurrensneutrala förutsättningar för de olika trafikmedlen. Alla transportmedel måste svara för sina långsiktiga samhällsekonomiska kostnader. Jag har kunnat konstatera att det råder stor enighet om den målsättningen bland oss trafikpolitiker.

Kostnaderna för nedsmutsning av miljön, olyckor och vägslitage bör vägas in i priset för transporten. Järnvägen är miljövänlig och mycket energieffektiv. En ökad andel godstransporter på järnväg är därför högst angelägen, bl.a. ur miljösynpunkt.

Genom generösa regler och stora väginvesteringar utnyttjas lastbilens flexibilitet väl. Järnvägens möjligheter bör stimuleras i motsvarande mån.

Behovet av snabba, tillförlitliga och kostnadseffektiva transporter kommer i och med Sveriges närmande till EG att bli ännu viktigare än i dag. Efter det att Europas inre marknad etableras 1993 kommer den ekonomiska tillväxten att ge upphov till ett snabbt växande transportbehov. Det måste vi ha absolut klart för oss i god tid.

Mellansverige har ungefär 100 mils avståndshandikapp jämfört med t.ex. Nordtyskland. Därför borde Sverige satsa mer än länderna på den europeiska kontinenten på att bygga en infrastruktur som på ett smidigt och kostnadseffektivt sätt kan överbrygga nackdelen med långa avstånd. Det gäller naturligtvis inte bara järnvägar utan alla transportmedel.

Modern järnvägstrafik är snabb, effektiv, tillförlitlig och säker. Höghastighetståg kan transportera resande i medelhastigheter på 150–250 km i timmen mellan folkcentra. Tåget är också förhållandevis oberoende av väder och trafikstockningar. Risken att som resenär skadas eller omkomma i snabbtågtrafik är mycket liten. Varken i Frankrike eller i Japan har någon resenär omkommit i tågolyckor med höghastighetståg under 10 resp. 27 års drift. Vi

skall alltså ha klart för oss vilken säkerhet som är inbyggd i snabbtågsutbyggnaden. Det visar sig alltså att snabbtågtrafik är ett mycket trafiksäkert sätt att förflytta sig.

Tågtrafik är mycket ekonomisk, förutsatt att den höga kapaciteten kan utnyttjas. Ofta får man ju frågan, och den känner vi trafikpolitiker igen: Vill folk egentligen åka tåg? Det verkar inte så alla gånger när man ser i vilken omfattning som tågen utnyttjas.

Folk åker tåg där tåget är bra, och folk undviker tåg när det inte är bra. Det skulle vara mitt svar på frågan.

Folkpartiet liberalerna har under många år förordat satsningar på det svenska järnvägsnätet. Det behövs både nya grepp, som konkurrens mellan olika trafikföretag, och större resurser till investeringar.

Jag instämmer i vad majoritetens talesman sade här förut: Såväl SJ som banverket har tagit aktiva och hedervärda grepp när det gäller att föra den svenska järnvägspolitiken vidare. Västkustbanan, Mälarbanan, Svealandsbanan m.fl. bansträckor blir moderna snabbtågslinjer inom en snar framtid. Banverket och SJ har visat handlingskraft. Det vill jag påstå från denna talarstol. Bothniabanan, Ostkustbanan, Arlandabanan m.fl. står nu i tur, inte att förglömma inlandsbanan, som enligt min uppfattning bör målas in i bilden.

Dessa höga målsättningar kan man ju ha. Sedan finns ett men: Hur skall alla dessa omfattande investeringar finansieras? Landets ekonomi är utan tvivel mycket ansträngd. Vi från Folkpartiet liberalerna har i olika sammanhang förordat en utförsäljning av statliga företag och andra tillgångar. Utförsäljningen har nu påbörjats. Det kan frigöra mycket kapital som, tillsammans med skattemedel och förhoppningsvis privat finansiering, bör räcka till de investeringar jag här i viss mån har förordat och redovisat.

Vi från Folkpartiet uppskattar den möjliga försäljningsvolymen till 10 miljarder kronor om året i åtskilliga år framåt. Huvuddelen av pengarna bör, enligt vår mening, alltså användas till investeringar i infrastrukturen, annars kan inte vi helhjärtat ställa upp för denna satsning. Jag vet att vi är eniga inom regeringspartierna om målsättningen på det här området.

Herr talman! Jag har i mitt anförande försökt måla en bild av framtidens behov och möjligheter på järnvägens område då det gäller såväl person- som godstransporter. Vi liberaler har en stark tro på att framsynthet, samarbete och tekniskt kunnande kommer att bära långt på detta transportområde.

Avslutningsvis, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan i dess helhet och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 105 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! Genom att upprepa argumenten för utförsäljningen av statliga företag för att klara investeringarna i infrastrukturen fångar Hugo Bergdahl inga röster i Norrbotten i varje fall. Där är det t.o.m. så att Moderaterna agerar mot en sådan politik. Många folkpartister och centerpartister är mycket tveksamma. Men det var inte detta jag tänkte ta upp med Hugo Bergdahl.

Finland har investerat en hel del i moderniseringar av sina omaxlingsstationer för att få smidigare transporter med Europa, därför att Finland har en annan spårvidd än Sverige och övriga Europa. När man skall välja transport-

väg spelar det roll med vilka man gör affärer. Skall man göra affärer med norra Sverige vid Haparanda, måste man ha lyftkranar och truckar för att lyfta över gods från en typ av vagn till en annan typ av vagn. Det är en mycket tidsödande process, det innebär en besvärlig arbetsmiljö och det åsamkar skador på godset. Från olika håll, både från kommuner och från transportörer, har det under en lång tid påpekats att vi måste få en möjlighet att omaxla vagnar också i Haparanda.

Utskottsmajoriteten har avstyrkt en del motioner som handlar just om detta. Skulle vi ändå inte kunna få en markering från den f.d. tornedalingen Hugo Bergdahl av att en omaxlingsstation i Haparanda är en oerhört viktig men liten investering, som vi borde ha råd med?

Anf. 106 HUGO BERGDAHL (fp) replik:

Herr talman! Till Bengt Hurtig vill jag säga följande, när han påstår att man inte vinner några poäng i Norrbotten när man talar för att sälja ut statliga företag och att man inte tjänar några röster i Norrbotten på den frågan. Det inte är så att alla partier väljer målsättningar och krav beroende på hur många röster man kan få i en viss landsdel. Vi har en klar principiell målsättning i järnvägspolitiken. Därför väljer vi den här metoden för att få in de ekonomiska resurser som behövs för att nå de mål som vi har i trafikpolitiken.

Beträffande omaxling i Torneå har det sagts mig att det fungerar på ett utmärkt sätt och att det i dagens läge inte finns någon anledning att ändra på de arbetsmetoder och den arbetsplats som man har valt för att göra dessa omaxlingar. Men låt oss ha Haparanda i åtanke den dag då det är nödvändigt att bygga ut omaxlingsverksamheten. Om det vill sig väl kan den komma ganska så snart, därför att jag har erfarit att Ryssland satsar stort på att få en järnvägsförbindelse över norra Finland till Sverige. Om detta blir lösningen på trafikpolitiken i norr på järnvägssidan, kan vi hamna i en sådan situation som Bengt Hurtig beskriver.

Anf. 107 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! Efter de studiebesök som jag har gjort vid omlastningsstationen i Haparanda kan jag inte instämma i uppfattningen att det fungerar smidigt. Det är uppenbart att den här investeringen måste göras inom en rätt snar framtid.

Vi har olika uppfattning också om utförsäljningen av statliga företag. Jag tycker att statens agerande i detta sammanhang snarare kan liknas vid en bonde som säljer sina kor för att få råd att bygga om ladugården. När han har byggt om ladugården, har han inga kor.

Anf. 108 HUGO BERGDAHL (fp) replik:

Herr talman! Även jag har besökt anläggningen för omaxling. Det sades mig att det inte var några större problem. Givetvis kan det tekniskt utvecklas ytterligare och bli bättre.

Sedan till utförsäljningen av statliga företag.

Jag har mycket stor förståelse för det som Bengt Hurtig säger om statliga företag, annars skulle han inte vara en representant för ett tidigare kommu-

nistparti och ha en socialistisk grundsyn. Det är bara att konstatera att på det viset skiljer sig Bengt Hurtigs och mina värderingar.

Anf. 109 JARL LANDER (s) replik:

Herr talman! Jag lyssnade noga på Hugo Bergdahls anförande, eftersom jag uppfattade det som att han i inledningen uppmanade mig att göra det. Han bekräftade att det är Rolf Clarkson som är utskottsmajoritetens talesman. Men jag kan inte låta bli att begära replik på vissa saker som Hugo Bergdahl sade.

Hugo Bergdahl jämförde Sverige med Nordtyskland när det gäller infrastruktursatsningar. Visst kan man göra det och samtidigt påstå att det är långa avstånd i Sverige. Det krävs ytterligare satsningar här. Men att jämföra ett glest befolkat land som Sverige med Nordtyskland, som är relativt tätbefolkat, är ungefär som att jämföra Mälarbanan med inlandsbanan och sedan begära att det skall satsas lika mycket pengar per kilometer på bägge banorna. Det går inte ihop.

Hugo Bergdahl kommer sedan fram till att det behövs pengar och hänvisar till utförsäljningen av statliga företag. Det är mycket som skall finansieras, enligt regeringen, med denna utförsäljning. Dessa pengar kommer inte att räcka till 10 miljarder till infrastruktur varje år. Det blir kanske 10 miljarder en gång, men sedan blir det säkert inte mer. Pengarna skall också täcka det enorma budgetunderskott som den nuvarande regeringen är på väg att förorsaka det här landet.

Att kostnaderna för vår infrastruktur skall täckas av pengar från utförsäljningen av statliga företag är en ekvation som inte går ihop. Men det får vi återkomma till. Det är en debatt som skall hållas när det blir aktuellt att diskutera kompletteringspropositionen.

Jag fick inte heller av andra namnet i utskottsmajoriteten svar på frågan: Blir SJ och banverket lönsammare för att man fastställer ett datum, den 1 januari 1995, då konkurrensen och bolagiseringen i fråga om SJ skall vara fullt genomförd? Det har jag inte fått något svar på.

Anf. 110 HUGO BERGDAHL (fp) replik:

Herr talman! Om man begär ett svar, måste man väl först ställa frågan. Jarl Lander har inte ens haft tillfälle att ställa frågan. Därför låter det konstigt när Jarl Lander i förväg klagar över att jag inte har svarat, men det skall jag göra.

Vi skall inte jämföra de svenska järnvägsinvesteringarna med de investeringar som krävs i Nordtyskland, sade Jarl Lander. Jo, det skall vi. Jag vet inte om Jarl Lander lyssnade när jag redogjorde för mitt motiv till att vi måste satsa på goda järnvägskommunikationer och järnvägskontakter med Tyskland. Jag valde ett starkt industrialiserat område som Nordtyskland på kontinenten. Det finns många andra områden, men jag tog Nordtyskland som exempel. Om vårt näringsliv och den svenska industrin skall kunna konkurrera med industrin och produktionen nere på kontinenten, måste vi hänga med i de olika utvecklingstrenderna, bl.a. när det gäller kommunikationerna. Vi måste få ut vår svenska produktion till kontinenten och delta i transportkonkurrensen även med länder som har nära till sina kunder. Där-

för, Jarl Lander, är det viktigt att göra dessa satsningar på den svenska järnvägen.

Jarl Lander talade om att pengarna från utförsäljningen av statliga företag skall användas för att komma till rätta med budgetunderskottet, vilket är något som ni Socialdemokrater har ställt till med under den senaste tioårsperioden och som vi nu med krafttag måste ta itu med, om inte Sverige skall kantra fullständigt. Vi i de tre partier som tidigare motionerat om en privatisering av statliga företag har sagt att en stor del av de pengar som kommer in skall användas just på ett sådant sätt att de så att säga inte förtärs av det svenska folket. Vi skall satsa på framtiden och göra investeringar, icke minst när det gäller infrastrukturen: våra vägar, järnvägar och andra transportmedel. Det är det som är det fina med vår målsättning, i stället för att, som Jarl Lander gör, svartmåla och försöka göra en beskrivning som inte överensstämmer med de mål som vi har angett.

Anf. 111 JARL LANDER (s) replik:

Herr talman! Med risk för att detta blir en ekonomisk debatt måste jag ändå begära replik på Hugo Bergdahls inlägg. Han sade att vi har ställt till med stora budgetunderskott för det här landet. Detta måste jag bestämt förneka, Hugo Bergdahl. Det förhåller sig icke på det sättet. Budgetunderskotten låg inte på dessa nivåer när den socialdemokratiska regeringen lämnade regeringsmakten i oktober 1991. Det är nu som budgetunderskottet har uppstått, och det är den nuvarande regeringen som inte har vidtagit tillräckligt kraftfulla åtgärder för att kunna hålla nere underskottet.

Så över till det som vi egentligen skulle debattera. Vi har i stort samförstånd i utskottet behandlat betänkandet om järnvägsinvesteringarna. Jag är överens med Hugo Bergdahl om att det behövs kraftiga infrastruktursatsningar i det här landet. Och det skall vi återkomma till i en annan debatt här framöver. Men jag tycker att det är fel att jämföra behovet i Sverige med behovet i norra Tyskland.

Hugo Bergdahl sade att jag inte kunde få svar på min fråga huruvida bolagiseringen och avregleringen skulle gynna SJ. Jag hade inte hunnit att ställa någon fråga när Hugo Bergdahl höll sitt inledningsanförande. Men jag ställde ju frågan i min förra replik, fast jag fick ändå inget svar. Jag är helt övertygad om att det inte finns någon från de borgerliga partierna som kan bevisa att SJ blir ett effektivare företag enbart på grund av att det bolagiseras. Låt oss först se på utvärderingen, Hugo Bergdahl, och sedan diskutera vilka steg som är nödvändiga för att eventuellt göra SJ och banverket till bättre företag.

Ant. 112 HUGO BERGDAHL (fp) replik:

Herr talman! Det är nästan på gränsen till fantastiskt att Jarl Lander här förnekar det stora budgetunderskottet och den besvärliga ekonomin, som man överlämnade till den tillträdande regeringen. Det har nu gått sex månader. Vi arbetar fortfarande efter de budgetdelar som tidigare fastställdes av den socialdemokratiska regeringen. Situationen är fortfarande besvärlig. Det är väl ändå för mycket begärt att en ny regering på sex månader skall kunna vända den olyckliga utvecklingen av svensk ekonomi.

Jarl Lander tror inte på detta med SJ:s bolagisering. Vi har olika uppfattningar, som vi senare får tillfälle att diskutera. Men jag tror på en sådan utveckling, Jarl Lander, och det gör också mitt parti.

Andre vice talmannen anmälde att Jarl Lander anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 113 RUNE THORÉN (c):

Herr talman! Som vanligt tilldrar sig järnvägsfrågorna ett stort intresse. Det är över 100 motionsyrkanden som behandlas i trafikutskottets betänkande 19.

Det handlar naturligtvis om mycket pengar. Det är fråga om 4,7 miljarder till järnvägens infrastruktur för banunderhåll och fortsatt järnvägsutbyggnad. Det är för övrigt exakt samma summa som beräknas komma in från fysiska personer i form av statlig inkomstskatt under kommande budgetår. För kammarens ledamöter är det inte svårt att sätta denna summa i relation till annat. Det kanske låter som om vi satsar allt på järnvägen – verkligheten är dock inte sådan –, men jag kan upplysa övrig publik om att dessa pengar utgör ca 1 % av statens utgifter.

Samtidigt kan vi i dagens tidningar läsa att svenska folket under föregående år satsade 22 miljarder på spel. Vid en sådan jämförelse tycker jag att dagens anslag till en utbyggnad för framtiden inte verkar särskilt stort.

Vi i Centern har under en följd av år arbetat för en höjning av investeringsnivån såväl beträffande vägar som beträffande järnvägar. Det är viktigt att så sker under 90-talet. Redan för ett par år sedan lade vi i Centern fast ett program som heter Nej, nu järnvägar. Vi beräknade att det skulle behövas ca 80 miljarder kronor fram till år 2010.

Jag tror att det är viktigt att här i kammaren understryka – Georg Andersson och jag har haft sådana debatter – att varje parti, Socialdemokraterna t.ex. har börjat titta på sådant nu, lägger fast en profil för de projekt man vill ta fram osv. När vi väl har blivit överens i det avseendet får vi se på vilket sätt det hela skall finansieras. Jag tror att debatten skulle föras framåt om alla lade fast de projekt som anses nödvändiga. Jag tror att det är viktigt från flera synpunkter.

I varje fall tidigare har vi ju varit eniga om att hela Sverige skall leva. Då måste vi satsa i hela vårt land. Precis som bl.a. Hugo Bergdahl tidigare har gett uttryck för är detta viktigt i och med ett utökat Europasamarbete. Det är naturligtvis också väsentligt att vi har goda kommunikationer både inom landet och även med Europa.

I många motioner, liksom naturligtvis i regeringens proposition och utskottets betänkande, tas just de saker som jag här nämnt upp. Jag tycker att det är av stort värde att enigheten har ökat under den senaste tiden.

Bannätets indelning tas upp i betänkandet. Utskottet förutsätter att frågan kommer att behandlas inom ramen för förestående utvärdering av 1988 års järnvägspolitiska beslut. Jag tror att det är mycket viktigt med en översyn för att se om det är rimligt att ha den indelning som vi har i dag.

Som framgår av betänkandet spelar många länsjärnvägar en mycket stor roll i dag. Som banverket påpekar kan det ifrågasättas om anslagstilldel-

ningen – dels via banverket, vilket gäller i dag, dels vis LTA-anslag – är den ändamålsenligaste. Låt oss se på den frågan, som det sägs i betänkandet.

Både i det här betänkandet och i många motioner tas olika enskilda banor upp till behandling. Det har sagts här att vi inte skall diskutera de sakerna för mycket i dag. Vi får återkomma till dem senare. Men jag vill ändå anföra några synpunkter på en del bansträckningar.

Det är naturligt för mig som göteborgare att jag börjar med Västkusten. Västkustbanan måste enligt Centerns mening snarast färdigställas. Det är olyckligt att den samfinansiering som utskottet ställt sig bakom – såsom varande en *möjlighet*, då man från regionala aspekter vill påskynda en utbyggnad – mer eller mindre har kommit att bli ett *krav*. Men riksdagen har, menar jag, aldrig sagt det. Det är från *nationell* synpunkt viktigt att snabbt få Västkustbanan genomförd. Kommunerna skall inte ha någon form av vetorätt, som det nu faktiskt kan vara fråga om med de fördröjningar som följer.

Bohusbanan är en annan bana som det är viktigt att snabbt få utbyggd till Oslo. Enligt Centerns uppfattning skall utbyggnaden ske via Bohuslän. Det är det snabbaste sättet om man med järnvägen vill ta sig mellan Göteborg och Oslo. Det är av stor vikt i en tid med ett utökat internationellt samarbete.

Självklart skall vi också se till att det blir dubbelspår upp till Karlstad. Det är den banan som SJ vill satsa väldigt mycket på, inte minst beträffande godstrafiken. Det är också oerhört viktigt att den banan får fortsätta till Oslo. För mig och för Centerpartiet har det alltid varit obegripligt att det inte skulle vara minst tre spår mellan Oslo och Göteborg. Så småningom blir ju vägkommunikationerna mycket goda. För att järnvägen skall vara ett alternativ måste man alltså se till att dessa satsningar görs.

Götalandsbanan är en annan bana som ännu så länge bara finns på planeringsstadiet. Men det är viktigt att gå vidare i det avseendet, så att den här banan kommer med i planerna.

På samma sätt förhåller det sig, som tidigare talare här har sagt, med Bothniabanan. Den är viktig för Norrlandskusten. Viktiga är också Ostkustbanan, Mälarbanan och Svealandsbanan. I dag står det att läsa i en av dagstidningarna om Arlandabanan. Oberoende av vad andra intresseorganisationer kanske tycker tror jag att det är viktigt att vi får en spårburen linje till en sådan flygplats som Arlanda. Även för oss i Västsverige tror jag att det på sikt behövs en sådan linje till Landvetter. Bl.a. miljön kräver att vi utökar den spårburna trafiken.

Till de banor som vi talar om i dag finns det anslutningsbanor. En del tillhör stomlinjenätet. Men det finns också anslutningsbanor som tillhör länsjärnvägsnätet. Det är viktigt att dessa underhålls väl och att en bra utbyggnad sker – detta för att kunna upprätthålla en bra trafik och för att kunna förse det större nätet med ytterligare trafik.

Herr talman! En bana som det inte har talats särskilt mycket om i dag – jag tror att i varje fall Hugo Bergdahl något berörde den – men som nämns i utskottsbetänkandet är inlandsbanan. Två motioner har väckts. Men frågan påkallar ingen åtgärd, med all rätt, eftersom det sägs att frågan skall bli föremål för prövning senare i denna kammare.

Eftersom det i dag är tre veckor tills detta riksmöte avslutas lär vi inte

hinna behandla frågan förrän under nästa riksmöte. Jag vill därför redan nu säga några ord om Inlandsbanan.

Inlandsbanan går i Norrlands inland, genom halva vårt land. Den har betydelse för näringslivet. Också från turistsynpunkt har den mycket stor betydelse. Inlandsbanan bedöms, det säger många som bor utmed banan, vara den bästa kommunikationen. Kommunerna runt Inlandsbanan vill ha banan kvar. Sett till det totala investeringsbehovet när det gäller järnvägar, vägar och broar kostar inlandsbanan de svenska skattebetalarna mycket litet pengar.

Vi bör betänka vilket tillskott Norrland har inneburit för den svenska statskassan i fråga om malmen, skogen, vattenkraften och turismen. Jag förutsätter därför, herr talman, att denna kammare snarast får emottaga en proposition om inlandsbanan med ett innehåll som är sådant att en fortsatt drift av inlandsbanan möjliggörs. Något annat är otänkbart om man menar allvar med devisen Hela Sverige skall leva.

Därmed yrkar jag bifall till trafikutskottets hemställan i betänkandet.

Anf. 114 JARL LANDER (s) replik:

Herr talman! Jag återkommer till det jag sade inledningsvis, nämligen att jag är litet förvånad över att fyra ledamöter från utskottsmajoriteten går upp i talarstolen. Nu förstår jag varför. Men jag är väldigt förvånad över det som Rune Thorén säger. Han är ju Centerns talesman här.

Jag utgår naturligtvis från, som Rolf Clarkson sade, att man på den borgerliga sidan var överens när det gäller betänkandet och att Rolf Clarkson var utsedd till talesman. Då är det väldigt märkligt att se Rune Thorén ta ut svängarna så här rejält. Tydligen har Centern kvar den summa pengar som man förra riksmötet hade för järnvägstrafiken. Jag trodde att de pengarna försvann i och med att vi fick ny regering. Så var det tydligen inte.

Herr talman! Kanske ser vi, tyvärr, inte med samma glädje som Rune Thorén fram emot en proposition om inlandsbanan. Vissa av oss har nämligen redan insett att det är fruktansvärt svårt att någorlunda motivera fortsatt drift av persontrafik på nämnda sträcka. Men till den saken får vi återkomma, *om* det nu kommer en proposition från regeringen om inlandsbanan.

Anf. 115 RUNE THORÉN (c) replik:

Herr talman! Jag ursäktar gärna Jarl Lander. När jag inledde mitt huvudanförande stod Jarl Lander och pratade med någon. Kanske kunde han då inte lyssna på det som jag sade.

Jag rekommenderar Jarl Lander att läsa mitt anförande när protokollet för i dag kommer.

Vad är det för svängar som jag har tagit ut? Jag har ju t.o.m. sagt att jag både hört och sett att Socialdemokraterna numera har önskemål, ungefär som Centern, om vad man vill satsa på järnvägar. Det är vad jag sagt. Det var inte fråga om en krona mer i dagens budget än vi tidigare har talat om.

Menar inte Socialdemokraterna allvar med sitt tal om fortsatta satsningar, och vill man inte satsa betydligt mer än man ville i regeringsställning, tycker jag att man skall låta bli att presentera sådana alster.

Vi har inte lagt fram förslag därför att det skulle vara särskilt roligt, utan vi menar helt enkelt allvar. Det är därför som vi hela tiden vill försöka få en opinion för ökade satsningar.

Anf. 116 JARL LANDER (s) replik:

Herr talman! Bara en liten förklaring, Rune Thorén. Vad jag menar är att vi gemensamt stod bakom det betänkande som vi nu behandlar. Där säger vi att planeringsprocessen är sådan att riksdagen fastlägger ramarna. Men vi uttalar oss inte om de enskilda sträckor som Rune Thorén här tar upp. Han talar t.ex. om järnvägsspår mellan Oslo och Göteborg, att järnvägen från Bergslagsområdet genom Värmland och ner till Göteborg behöver en upprustning, osv.

Alla vi som är talesmän för utskottet kunde stå här och tala om olika sträckningar. Men då skulle syftet med planeringsprocessen vara förfelat. Vad jag är förvånad över är just att en talesman för utskottet tar upp den diskussionen när vi i utskottet är överens om planeringsprocessen, om hur fördelningen av medlen skall ske.

Anf. 117 RUNE THORÉN (c) replik:

Herr talman! Snälla Jarl Lander, i likhet med Hugo Bergdahl har jag sagt att det för det fortsatta arbetet är viktigt – jag inledde med att tala om det – att vi ökar investeringarna. Det är exakt vad Centern tidigare har sagt. Inte heller under tidigare riksmöten har vi sagt att vi på en gång kan genomföra det vi talar om här. Vi säger att det här gäller fram till år 2010, och det är vad jag tidigare i dag har pläderat för.

Anf. 118 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! I mångt och mycket kan jag instämma i det som Rune Thorén sade om det önskvärda med en proposition om inlandsbanan.

Men när det gäller Rune Thoréns uppräkning här av olika prioriterade sträckor uppfattar jag inte att han hade med Bothniabanan och Nordbothniabanan. Trots allt finns det ju en fempartimotion som Centern också medverkat till.

Herr talman! Jag yrkar bifall beträffande mom. 14 till min meningsyttring om Bothniabanan. Jag undrar om inte Rune Thorén kunde ställa upp på det.

Anf. 119 RUNE THORÉN (c) replik:

Herr talman! Jag kan lugna Bengt Hurtig genom att säga att jag hade med Bothniabanan, ostkustbanan, osv. Jag tänker inte yrka bifall till någon meningsyttring. Däremot kan jag säga att Bothniabanan fanns med redan på ett tidigt stadium när det gäller Centerns syn på det framtida järnvägsbyggandet i Sverige.

Anf. 120 LARS SVENSK (kds):

Herr talman! För att nu bereda Socialdemokraterna möjligheten att utåt säga att vi här i kammaren verkligen lyssnar till oppositionens sakargument avstår jag härmed från att hålla mitt anförande.

Anf. 121 ARNE JANSSON (nyd):

Herr talman! Acceptera Norrland som en del av Sverige! Betrakta ej Norrland som en koloni!

Hela Sverige skulle leva, även Norrland, talades det förra året vitt och brett om. Men det var före och i samband med valet. Valpropagandan samt de utfästelser som gjordes om snabbtåg på ostkustbanan är det hög tid att diskontera. Nu är det dags att genom aktiv handling förverkliga utbyggnaden av ostkustbanan för att därmed förena Norrland med resterande delar av Sverige, så att det blir en enhet, i stället för att satsa på många andra enligt min mening ovidkommande järnvägsobjekt.

Södra Norrland t.ex. ligger i dag i "ingen mans land" – dvs. det är för nära att ta flyget till städerna där samt för långt, krångligt, dyrt och miljöovänligt att ta bilen.

Sedan 1987 har Sundsvalls, Hudiksvalls, Söderhamns och Gävle kommuner samt länsstyrelserna i Gävleborgs och Västernorrlands län inom projektet SSS, Snabbtåg Sundsvall–Stockholm, arbetat för en tidigareläggning av snabbtågstrafiken på ostkustbanan.

En tidigareläggning och en samlad och fullständig utbyggnad av snabbtågstrafiken på ostkustbanan är en infrastrukturell insats, som på ett mycket påtagligt sätt skapar tillväxt och förbättrar livsbetingelserna i södra Norrland, bl.a. genom att:

- näringslivet stärks genom t.ex. minskat avståndshandikapp,
- de lokala arbetsmarknaderna vidgas (Gävleborgs län har i dag landets högsta arbetslöshet),
- området blir intressant som alternativ till Mälardalsregionen,
- tillgängligheten till högre utbildning ökar (Gävleborgs län har i dag landets lägsta utbildningsnivå),
- miljön och trafiksäkerheten ökar och
- norra stambanan kan nyttiggöra sig förbättringarna ända upp till Gävle.

Utifrån ett kommunikationspolitiskt synsätt har riksdag och regering tidigare uttalat att en snabbtågssatsning på sträckan mellan Sundsvall och Stockholm är angelägen och ekonomiskt riktig såväl företags- som samhällsekonomiskt.

Investeringarna samt tidigareläggningen av OKB, ostkustbanan, beräknas kunna skapa direkt sysselsättning bestående av 2 300 årsarbeten under en femårsperiod. På kort sikt blir det minst 100 årsarbetstillfällen hösten 1992, och vintern och våren 1993 skulle minst 600 personer få sysselsättning.

Vidare ligger man beträffande investeringsplaneringen så väl framme att en koncentration av de tunga investeringarna, och därmed också de mest arbetsintensiva investeringarna, kan ske under åren 1993 och 1994, då det allmänna arbetsläget fortfarande kan antas vara besvärligt.

Vid ett snabbt regeringsbeslut kan arbeten för ca 1,5 miljarder påbörjas redan under hösten 1992 – detta utöver de arbeten som redan beslutats, finansierats och påbörjats.

Det är verkligen att observera att de regionala intressenterna i Gävleborgs, Västernorrlands och Uppsala län aktivt bidrar med 166 milj.kr. i di-

rektinvesteringar samt med ytterligare 130 milj.kr. för följdinvesteringarna. Totalt ställer länen själva upp med 300 milj.kr. i fråga om denna satsning. Vilka län och kommuner ställer upp på ett så markant sätt? Jag ber riksdag och regering att noga jämföra hur de olika kommunerna samt länen ekonomiskt agerar beträffande infrastruktursatsningar som de själva berörs av. Finns det någon plats i landet som kan konkurrera här?

Regering och riksdag har sedan 1987 hela tiden intensivt uppvaktats i detta ärende. I november 1987 uppvaktades dåvarande kommunikationsminster Sven Hulterström. I januari 1988 skrevs motioner av samtliga politiska partier i ärendet. I mars 1989 uppvaktades kommunikationsminister Georg Andersson. I januari 1990 uppvaktades industriminster Rune Molin. 1991 samt 1992 har vid upprepade tillfällen kontakter tagits med kommunikationsminister Mats Odell och arbetsmarknadsminister Börje Hörnlund. Motioner har skrivits över alla partigränser. Politiska barriärer har överbryggts genom den enighet som råder om ostkustbanan.

Alla beslutande har trots det visat en handlingsförlamning som man aldrig skulle kunna tro ansvariga politiker om.

Vi i Ny demokrati kan ej acceptera detta. Det gäller ju kommunikationerna med halva Sverige.

Herr talman! Det är nu dags att genom förverkligandet av ostkustbanan – det gäller då en trafik med snabbtåg – införliva kolonin Norrland med övriga Sverige.

Det är nu dags att fatta ett beslut baserat på sunt förnuft.

Det är nu dags att disponera avsatta medel för ett ekonomiskt väl underbyggt beslut om ostkustbanan.

Det är nu dags att visa de koloniala invånare som bor norr om Stockholm tillbörlig respekt.

Det är nu dags att konstatera att man med en utbyggnad av OKB samtidigt löser en stor del av Gävleborgs läns arbetslöshetsproblem samt åtgärdar utbildningsnivån – detta som en "bieffekt". Kan man tänka sig en bättre "bieffekt"?

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till reservation 2 i trafikutskottets betänkande 1991/92:TU19. Detta innebär att jag yrkar bifall till yrkande 1 i Ny demokratis motion T520. Tack för ordet!

Anf. 122 ROLF CLARKSON (m):

Herr talman! Jag återkommer till debatten mellan regeringspartiernas representanter och Socialdemokraternas företrädare Jarl Lander.

Jarl Lander ironiserade i sitt inledningsanförande över regeringskoalitionen, som behövde uppträda på fyra händer för att försvara utskottets majoritet när det gäller det här betänkandet.

Jag var först bland de borgerliga talarna efter Jarl Lander. Jag sade mycket klart och tydligt att jag är utsedd av den beredningsgrupp som finns inom trafikutskottet att företräda regeringskoalitionen i fråga om detta betänkande.

De andra partierna, såsom vi hade kommit överens om vid beredningen av ärendet, skulle presentera sina partibakgrunder till järnvägspolitiken.

Så skedde också. Jag hade en rond med Jarl Lander. Vi stökade undan de

frågor han ställde till mig. Men sedan tog Jarl Lander favören av att kunna debattera med envar av de efterkommande talarna.

Hugo Bergdahl inledde sitt anförande med att säga att Rolf Clarkson företräder utskottsmajoriteten, men nu skulle han diskutera sitt ämnesområde. Sedan höll han en utläggning om hur han och hans parti ser på järnvägspolitiken i större sammanhang. Därefter ställde Jarl Lander frågor till honom.

Sedan gick Rune Thorén upp och presenterade Centerns syn på järnvägspolitiken – med särskild inriktning på att hela landet skall ha en tillfredsställande trafikförsörjning även när det gäller järnvägar. Så ställde Jarl Lander frågor till honom.

Den som har dragit nytta av vårt mångfasetterade framträdande här är Jarl Lander. Han har på detta sätt fått ett otal repliker i ärendet. Det kan jag gratulera honom till.

Jarl Lander ställde en fråga till Hugo Bergdahl som rörde bolagisering. Jag skall svara på den frågan. Bolagiseringen sker också på SJ:s egen begäran. SJ vill konkurrera på lika villkor med sina konkurrenter. Samtliga är drivna i bolagsform. Dessutom ger associationsformen aktiebolag andra möjligheter för SJ att agera som inte affärsverksformen ger. Affärsverket är ju en del av staten själv. Det här är inte så konstigt.

När det då sätts ut ett datum för när det skall skapas konkurrens på spåret, är det ju för att SJ-ledningen i vederbörlig ordning skall veta vad som skall hända från ägarnas sida under den närmaste framtiden.

Anf. 123 JARL LANDER (s) replik:

Herr talman! Jag tackar Rolf Clarkson för att det till slut kom ett svar på det jag efterlyste. Det var synd, Rolf Clarkson, att svaret inte kom inledningsvis i vårt första replikskifte. Då hade jag inte behövt utnyttja det otal möjligheter som jag tydligen har fått att ta repliker.

Jag tycker att jag ändå har fått bekräftat, Rolf Clarkson, att fastän det ser ut som om utskottet har nått samförstånd i betänkande TU19, råder det ändå inte något samförstånd mellan de borgerliga partierna när det gäller utvecklingen av järnvägstrafiken i det här landet. Det har jag fått bekräftat under debatten.

Jag tackar återigen Rolf Clarkson för svaret. Men svaret innebär inte på något sätt att vi från socialdemokratiskt håll anser att det är nödvändigt att redan nu hetsa fram en avreglering och bolagisering med ett visst datum som mål. Låt oss göra en utvärdering av hur det blev med SJ efter 1988 års trafikpolitiska beslut.

Anf. 124 ROLF CLARKSON (m) replik:

Herr talman! När Jarl Lander och övriga läser snabbprotokollet i morgon, kommer det att framgå för dem att Jarl Lander aldrig ställde den fråga till mig som han sedan ställde till Hugo Bergdahl. Då är det inte lätt att besvara frågan.

Jarl Lander begagnade sig, tydligen medvetet, av tekniken att replikera på en partiföreträdare i taget.

Det var inget i vare sig Hugo Bergdahls eller Rune Thoréns inlägg som stred mot den järnvägspolitiska uppfattning som jag och mitt parti företrä-

der. Jag kan göra ett undantag för hackandet om inlandsbanan. Båda vet att Moderata samlingspartiet har en mer distanserad syn på inlandsbanans framtid. Både Rune Thorén och Hugo Bergdahl vet vad som menas med distanserad syn. Men det är inte i dag som den debatten skall föras. Banan ingår i bilden av den järnvägspolitiska inriktning som dessa båda partiföreträdare har. Jag gör inga invändningar mot det nu, utan det kommer vid ett senare tillfälle.

För övrigt är Jarl Lander för första gången i dag, och jag hoppas för sista gången, ute i ogjort väder när det gäller hur han skall försvara sitt partis järnvägspolitik.

Anf. 125 JARL LANDER (s) replik:

Herr talman! Jag ställde avsiktligt inte den konkreta frågan, Rolf Clarkson. Men jag utgick från att utskottsmajoriteten hade läst samtliga reservationer som är fogade till betänkandet. Där finns samtliga frågeställningar angående vad som skall hända med olika saker. Vi frågar bl.a.: "Hur skall modellen med trafikföretaget SJ och infrastrukturorganet banverket utvecklas?" Det finns ytterligare fem sex frågor i reservationen.

Jag hävdar att jag inte skall behöva konkret ställa samma frågor en gång till i debatten. Jag förväntar mig naturligtvis att i debatten få höra sådana synpunkter som klargör varför det är så bråttom med att sätta ut ett datum för när avregleringen och bolagiseringen skall genomföras inom SJ.

Anf. 126 ROLF CLARKSON (m) replik:

Herr talman! Jarl Lander försöker införa en ny debattbakgrund. Man skall tydligen punkt för punkt gå igenom frågorna i reservationerna för att sedan bemöta dem i debatten. Det är möjligt att det är så man skall göra. Men om man inte gör det såsom försvarare av majoritetsgruppen i utskottet, får oppositionsföreträdaren ställa de konkreta frågorna.

Det här gjorde inte Jarl Lander till mig – trots att han genom mitt anförande hade blivit upplyst om att jag var utskottets företrädare i detta ärende.

Jag skall dra en barmhärtighetens tjocka rökslinga över Jarl Lander. Jag önskar honom lycka till nästa gång i den tvekamp som kommer att uppstå mellan oss och honom.

Andre vice talmannen anmälde att Jarl Lander anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 127 LARS SVENSK (kds):

Herr talman! Jag begärde replik på Arne Janssons anförande, och jag fick ett helt anförande.

Med anledning av att det framkommer att redan avsatta medel bör omdisponeras och användas för ostkustbanans utbyggnad – också jag känner starkt för ostkustbanan – undrar jag varifrån pengarna skall tas.

Anf. 128 ARNE JANSSON (nyd):

Herr talman! Enligt 1988 års trafikpolitiska beslut har banverket och SJ fått medel att disponera. Enligt beslutet skall de disponera över dessa medel.

Enligt senare beslut är det vi politiker som skall bestämma hur medlen skall disponeras. Jag hävdar att medlen skall omdisponeras till redan bestämda projekt och att ostkustbanan skall få hög prioritet.

Anf. 129 LARS SVENSK (kds):

Herr talman! Om man skall märka ut till vilka projekt pengarna skall gå, skall man i rimlighetens namn tala om varifrån pengarna skall tas.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Företogs till avgörande finansutskottets betänkanden 1991/92:FiU24 och FiU25 samt trafikutskottets betänkanden 1991/92:TU18 och TU19.

Finansutskottets betänkande FiU24

Utskottets hemställan bifölls.

Finansutskottets betänkande FiU25

Utskottets hemställan bifölls.

Trafikutskottets betänkande TU18

Mom. 2 (ensamrätt för postverket till brevbefordran)

Utskottets hemställan bifölls med 162 röster mot 128 för reservation 1 av Håkan Strömberg m.fl.

Mom. 3 (ändrad associationsform för postverket)

Utskottets hemställan bifölls med 160 röster mot 130 för reservation 2 av Håkan Strömberg m.fl.

Mom. 7 (rikstäckande betalnings- och kassaservice)

Först biträddes reservation 3 av Håkan Strömberg m.fl. med 128 röster mot 13 för meningsyttringen av Bengt Hurtig i motsvarande del. 150 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter bifölls utskottets hemställan med 164 röster mot 117 för reservation 3 av Håkan Strömberg m.fl. 12 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls

Trafikutskottets betänkande TU 19

Mom. 1 (investeringsplaneringens inriktning)

Utskottets hemställan bifölls med 279 röster mot 13 för meningsyttringen av Bengt Hurtig i motsvarande del.

Mom. 2 (tidigareläggning av snabbtågstrafiken)

Utskottets hemställan bifölls med 271 röster mot 21 för reservation 1 av Kenneth Attefors.

Mom. 3 (planeringsram för baninvesteringar och banunderhåll)
Utskottets hemställan bifölls med 280 röster mot 13 för meningsyttringen av Bengt Hurtig i motsvarande del.

Mom. 13 (ostkustbanan)
Utskottets hemställan bifölls med 269 röster mot 22 för reservation 2 av Kenneth Attefors.

Mom. 14 (Bothniabanan)
Utskottets hemställan bifölls med 272 röster mot 18 för meningsyttringen av Bengt Hurtig i motsvarande del. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 16 (bolagisering av SJ)
Utskottets hemställan bifölls med 164 röster mot 128 för reservation 3 av Sven-Gösta Signell m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 25 (omaxlingsterminal i Haparanda)
Utskottets hemställan bifölls med 276 röster mot 15 för meningsyttringen av Bengt Hurtig i motsvarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 27 (utbildning av signaltekniker)
Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 5 av Kenneth Attefors – bifölls med acklamation.

Övriga moment
Utskottets hemställan bifölls.

Beslut om samlad votering

Beträffande de på föredragningslistan närmast upptagna ärendena, jordbruksutskottets betänkanden JoU17, JoU19 och JoU21, medgav kammaren på förslag av andre vice talmannen att de fick företas till avgörande i ett sammanhang sedan debatten i dessa ärenden avslutats.

10 § Avfallsfrågor

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1991/92:JoU17 Avfallsfrågor.

Anf. 130 INGA-BRITT JOHANSSON (s):
Herr talman! Regeringens senfärdighet när det gäller miljöfrågorna är anmärkningsvärd. I samband med 1990 års budgetproposition antog riksdagen en strategi för minskade avfallsvolymer, ett mindre farligt avfall och en förbättrad behandling av det avfall som uppkommer. Det var meningen att man sedan steg för steg skulle utveckla strategin.

I samband med budgetpropositionen annonserade regeringen att den avsåg att tillsätta en arbetsgrupp för att klarlägga effekterna av en införd avfallsskatt. I propositionslistan för våren fanns en proposition om förpackningar med.

Det har inte blivit något av detta ännu. Förpackningspropositionen är nerlagd i långbänken, och i kompletteringspropositionen uttalar man återigen att det bör tillsättas en arbetsgrupp för att klarlägga effekterna av en avfallsskatt. Det ryktas t.o.m. att de miljöfrågor som ingår i EES-avtalet inte kommer att behandlas samtidigt med avtalet i övrigt, utan att de kommer att skjutas till en särskild proposition som skall komma till hösten. Jag förutsätter att det bara är rykten.

Den tidsplan för en avfallsproposition som gäller just nu är att regeringen skall fatta beslut före årsskiftet. Det medför att vi här i riksdagen kan fatta beslut tidigast nästa vår.

Kommunerna, industrin och inte minst de enskilda medborgarna väntar otåligt på att det skall hända någonting. Det skall i princip inte finnas osorterat avfall efter utgången av 1993. Men eftersom den här regeringen inte har förmåga att få fram nödvändiga beslutsunderlag, kommer det att bli omöjligt att nå den målsättningen.

En stor del av avfallet består av förpackningar. Därför är det viktigt att få fram åtgärder för att minska förpackningshysterin, att få fler och bättre återanvändnings- och återvinningssystem och att öka industrins och handelns ansvar i dessa frågor.

Utöver Tyskland har nu även Frankrike fattat beslut om en sådan lag. Svenskt näringsliv måste rimligtvis få veta vilket system som kommer att gälla i Sverige.

En fråga som särskilt engagerar allmänheten är den om dryckesförpackningar. Jag har fått mängder med brev från människor som retar sig på ciderflaskorna. Man anser att de borde kunna vara returflaskor.

Vi socialdemokrater anser att de resurssnåla system som finns eller som etableras måste vårdas på ett sådant sätt att deras andel ökar. Vi förutsätter också att regeringen i beslut i enskilda ärenden ger förtur för system som hushållar med resurser och som kan gå in i det naturliga kretsloppet.

En allvarlig fråga som har diskuterats den senaste tiden gäller allt avfall som innehåller freon och som ligger helt oskyddat på soptippar runt om i landet. Mängden av sådant avfall växer för varje dag.

Ozonlagret runt jorden är allvarligt skadat. I våras var det nära att även vi fick ett s.k. hål i ozonlagret över norra Europa. I år kom vi undan med blotta förskräckelsen, men enligt de forskare som finns på Esrange är risken ännu större nästa vår och året därpå och året därpå igen. Då kan man inte vänta och hela tiden tala om att man bör tillsätta en arbetsgrupp, man måste handla. Men de vet kanske inte på miljödepartementet hur allvarligt läget är. Olof Johansson visste ju inte, när han blev tillfrågad i radion, att man fortfarande använder i stort sett lika mycket freonhaltigt material i kyl- och frysskåp.

Vi är eniga i utskottet om behovet av åtgärder på avfallssidan. Men det finns en viktig principiell skillnad. Utskottsmajoriteten tror att tidsplanen som står i kompletteringspropositionen kommer att gälla den här gången,

även om inte den som stod i budgetpropositionen gällde. Vi är inte så säkra på det, med de erfarenheter vi har fått under våren. Därför vill vi ha ett tillkännagivande till regeringen. Jag yrkar bifall till reservation nr 1.

Jag vill också yrka bifall till reservation nr 3. Arbetet med förpackningsdirektiv och andra miljödirektiv pågår för fullt inom EG. Ett par länder är motsträviga. Vi anser att det är viktigt att även Sveriges synpunkter kommer med i diskussionen. Vi föreslår därför ett tillkännagivande till regeringen om att den aktivt agerar för att EG:s direktiv präglas av ett totalt synsätt på resurser och miljöhushållning.

Herr talman! Sverige har tyvärr tappat tempo i miljöfrågorna. Det är beklagligt. Det ser tyvärr inte ut som om Sverige kommer att behålla den tätplats som vi har haft i många avseenden.

Våra ungdomar anser att miljöfrågorna är våra absolut viktigaste frågor. Deras syn på politiker och politiska lösningar blir mer negativ för varje dag som nya miljölarm kommer utan att de ser några som helst förslag till lösningar. Därför måste aktiviteten ökas igen. Därför hoppas jag också att de ledamöter i riksdagen som har ett miljömedvetande röstar på vår reservation 1. Därmed kan vi förvissa oss om att regeringen kommer med de förslag som är så angelägna nu. Majoriteten för det här förslaget har ju varierat i utskottet, så det kanske finns möjlighet att vrida den rätt igen.

Anf. 131 MAX MONTALVO (nyd):

Herr talman! Vi har i motion Jo629 pekat på möjligheten att genom en temporär höjning av skrotningspremien till 5 000 kr. på ett snabbt och kraftfullt sätt minska miljöstörningarna från personbilstrafiken. Det är viktigt att visa allmänheten att miljöavgiften på bensin också går till kraftfulla åtgärder inom bilismen och inte försvinner in i statsbudgeten till andra ändamål.

I utskottets motivering för avslag talas det om att med en höjning från 500 till 1 500 kr. har man fått en fördubbling av utskrotningsgraden. Med dessa fakta i bakhuvudet är det svårt att förstå den passivitet som visas Ny demokratis motion. Just därför att det är en temporär och kraftfull åtgärd som föreslås är vi övertygade om att åtskilliga skulle passa på tillfället.

Vi vill ha ett enkelt system att använda. Därför har vi tänkt att bilhandlarna skulle ta hand om bilarna och sedan åläggas att skrota dem direkt. På så vis slipper vi en hel del administration hos myndigheter.

Vi i Ny demokrati vill ha mer raka rör mellan vad bilisterna i dag betalar in till statskassan och vad bilisterna får nytta av. Vår motion ligger väl i linje med detta. Bilismens miljöskatter skulle användas för att minska bilismens nedskräpning av miljön.

Därmed yrkar jag bifall till reservation 3.

Anf. 132 INGA-BRITT JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! För att det inte skall uppstå något missförstånd: Jag stödjer naturligtvis inte Ny demokratis reservation nr 3, utan det är i stället reservation 4 som jag yrkar bifall till.

Anf. 133 PATRIK NORINDER (m):

Herr talman! Jordbruksutskottets betänkande handlar om avfallsfrågor. Det är ett ämne som kan associeras med illaluktande och rykande soptippar,

och så såg det kanske ut för något tjugotal år sedan, då soporna tömdes och brändes på tipparna. I dag är dock situationen annorlunda.

Utvecklingen inom avfallshanteringen har radikalt förändrats. Kommunalpolitiker, oberoende av partibehörighet, och kommunala tjänstemän engagerar sig i ett målmedvetet arbete med att utveckla de gamla soptipparna till moderna deponier. Genom att kommunerna har möjlighet att differentiera avfallstaxorna kan nu återvinning, återanvändning och annan miljövänlig avfallshantering stimuleras.

När nya deponier planeras, tas senaste kunskap i anspråk, och sortering av avfallet är en självklarhet. Brännbara fraktioner kan komma till användning i värmeverk, där dioxinutsläpp, som tidigare var ett problem, nu kan bemästras. Vissa kommuner utnyttjar deponigas som värmekälla. Naturvårdsverket följer utvecklingen och rapporterar till regeringen.

Även om vi i Sverige ligger väl framme vad gäller avfallsfrågorna, finns det naturligtvis ingen anledning att stanna upp på detta viktiga miljöområde. Miljöministerns initiativ att tillsätta en arbetsgrupp för att ytterligare se över möjligheten att öka återanvändning och återvinning, finna lösningar för att stimulera till källsortering och ytterligare miljöanpassa avfallsbehandlingen måste därför ses med största tillfredsställelse. Den gruppen skall arbeta mycket skyndsamt, så att miljöministern kan ta ställning till eventuella förslag före årsskiftet.

En annan utredning som redan lagt sitt förslag är förpackningsutredningen. Dess utgångspunkt har varit att föreslå regler som överensstämmer med de krav och mål som formuleras inom EG. I höstas var målsättningen att en proposition skulle föreläggas riksdagen under våren 1992. Ännu har EG-konventionen inte kommit med något förslag, varför det är naturligt att en proposition kan läggas fram tidigast under hösten. Innehållet i denna får vi anledning att diskutera senare. Vi har då även mer erfarenhet av det tyska DUAL-systemet.

Herr talman! Bland de motioner som behandlas i betänkandet finns en som är undertecknad av Ian Wachtmeister m.fl., Ny demokrati, som gjorde att jag höjde på ett ögonbryn. Ny demokrati yrkar att riksdagen skall begära förslag till lag om obligatorisk sopsortering i hushåll, inom den offentliga sektorn och i näringslivet.

Det anmärkningsvärda är att Ny demokrati gick till val på att minska byråkrati och krångel. Här slår man till med ett förslag om lagstiftning om obligatorisk sopsortering. Då motionen inte anger något om hur det skall gå till och inte vilka sanktioner som skall tillgripas mot den som överträder lagen, vore det mycket intressant att höra Ny demokratis representant tala om hur man har tänkt det. Skall det inrättas särskilda soppoliser som skall upprätthålla lag och ordning? Industrin är nog också mycket nyfiken på hur den lagstiftning skall se ut som reglerar industrins sopsortering.

Herr talman! De miljöproblem som berör avfallsområdet är viktiga frågor. Regeringen har en glädjande hög ambitionsnivå på miljöområdet. Det vore därför olyckligt om förslag forcerades fram, som Socialdemokraterna vill. Sverige har en annan infrastruktur och befolkningstäthet än andra länder inom EG. Det finns därför all anledning att med bibehållen hög ambitions-

nivå vidareutveckla det svenska systemet och anpassa det till EG:s kommande direktiv.

Max Montalvo talade om att Ny demokrati vill ha bilskrotningsavgiften höjd till 5 000 kr. Vi har nyligen höjt den – det var fyra månader sedan – och det har visat sig vara bra. Det framgår av statistiken att bilskrotningen fortsätter. Jag finner ingen anledning att gå vidare med Ny demokratis förslag.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till jordbruksutskottets hemställan i betänkandet Jo17.

Anf. 134 INGA-BRITT JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Som jag sade i mitt inledningsanförande, talade miljöministern redan i budgetpropositionen om att han skulle tillsätta den omtalade arbetsgruppen. Vi är nu framme i maj månad, och det har kommit en kompletteringsproposition där det står att arbetsgruppen *bör* tillsättas. Man har alltså på fyra månader inte klarat av om man skall eller bör tillsätta den.

Hade den gruppen kommit i gång som det var tänkt från början, i januari månad – kanske hade den kunnat tillsättas ännu tidigare –, hade vi inte behövt ha den här debatten. Då hade det inte funnits skäl för något tillkännagivande, men nu finns det anledning att göra ett sådant.

Vi måste vänta på EG-direktiven, säger Patrik Norinder. Varför måste vi vänta på EG-direktiven, när EG:s egna medlemmar inte väntar på dem? Det finns länder i EG som anser att exempelvis Portugal bromsar utvecklingen. Frankrike, som från början hade tänkt fatta beslut för ett par månader sedan, fattade sitt beslut i förra veckan. Nederländerna kommer att fatta beslut när som helst.

Man bryr sig alltså inte om att vänta på EG-direktiven, därför att man inser hur viktigt det är att snabbt få fart på arbetet med avfallsfrågorna. Det är minst lika viktigt för oss i Sverige. Alla vet ändå ungefär hur EG-direktiven kommer att se ut. Det blir minimiregler, och vi kan lägga oss på en högre nivå som vi tycker är lämplig för svensk del.

Anf. 135 PATRIK NORINDER (m) replik:

Herr talman! Att vänta på EG-direktiven måste vara en mycket klok åtgärd. Som jag sade i mitt inledningsanförande, har vi andra förutsättningar i Sverige. Vi har inte den befolkningstäthet som man har i Tyskland, vi har andra transportavstånd och vi har en väl utbyggd avfallshantering här.

Jag är övertygad om att det vore olyckligt om vi forcerade fram någon ny lagstiftning på det här området nu. Vi har tid på oss, Inga-Britt Johansson. Det finns ingen anledning att gå snabbare fram. Förslag kommer under hösten. Det finns heller ingen möjlighet att tekniskt få fram nya förslag på den här korta tiden. Som jag ser det, är det inte någon panik än.

Anf. 136 INGA-BRITT JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Att vi har helt olika uppfattning i frågan om det brådskar eller inte är helt klart. Jag och andra miljömedvetna människor i det här landet inser att det även för svensk del är bråttom att komma till skott när det gäller avfallsfrågorna.

Riksdagen har fattat ett beslut om att det inte skall finnas något osorterat avfall vid utgången av 1993, och det är viktigt att arbetet kommer i gång, bl.a. på förpackningssidan.

Jag nämnde också den debatt som ägde rum i massmedia så sent som förra veckan om freonhaltiga material som nu läggs helt oskyddat på soptippar ute i landet. Sådana material luktar inte illa, men det förekommer faktiskt att de brinner. Även dagens deponier självantänder med jämna mellanrum.

Anf. 137 PATRIK NORINDER (m) replik:

Herr talman! Jag vet inte hur Inga-Britt Johanssson har tänkt sig att regeringen skall komma med förslag under sommarmånaderna, när EG ännu inte har lagt fram sina direktiv. Det är en självklarhet att vi måste anpassa oss till EG-direktiven.

Miljödepartementet har sagt att förslag kommer under hösten, och Socialdemokraterna borde kunna nöja sig med det. Att forcera fram någonting utan att veta vilka regler som gäller i EG skulle vara mycket olyckligt.

Andre vice talmannen anmälde att Inga-Britt Johansson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 138 MAX MONTALVO (nyd) replik:

Herr talman! Här, Patrik Norinder, ser man dilemmat med att jordbruksutskottet har hand om frågor om bilar. Insikten är tydligen dålig om att det finns bilar som kostar runt 4 000 eller 5 000 kr. Det var 15 år sedan det rullade omkring 1 500-kronorsbilar.

Man måste sätta in frågan i ett verklighetsperspektiv och tänka på vilka bilar det är man skulle vilja ha bort. Den ökning av bilskrotningen som skett är bara marginell. Syftet med motionen är alltså att bilar som kostar runt 5 000 kr. skulle lämnas till skrotning. Man skulle få bort en hel del miljöstörande fordon i och med att ägarna förstår budskapet.

Anf. 139 PATRIK NORINDER (m) replik:

Herr talman! Det har ju visat sig att antalet bilar som skrotas har ökat. Det finns alltså ingen anledning att i det här läget införa nya regler. Vi får väl avvakta och se vad som händer, men i dagens läge finns det inte skäl för att ändra reglerna.

Anf. 140 LENNART DALÉUS (c):

Herr talman! Det är alltid lika intressant att lyssna till Inga-Britt Johanssons historieskrivning över hur miljöfrågorna har hanterats i Sverige. Det verkar som om det politiska arbetet på miljöområdet under 1900-talet består av svarta hål under borgerliga regeringar, medan socialdemokratins tid i regeringsställning har kännetecknats av snabba och handfasta tag i alla miljöfrågor, inkl. avfallshanteringen. Så är det ju inte, och det vet Inga-Britt Johansson också.

I själva verket kan man knappast beskylla Socialdemokraterna för att direkt ha sprungit benen av sig under regeringsinnehavet för att komma till rätta med avfallsproblemen. Det låter på Inga-Britt Johansson som om detta

är ett nytt problem, som vi upptäckte någon gång i början av januari, att avfallet stökar till det i miljön, och nu måste vi snabbt göra något åt det. Sedan sägs att miljöministern inte är snabbt framme med sina förslag.

Sanningen är den att vi har känt till att vi har ett avfallsproblem i det moderna samhället under en mycket lång följd av år. Man skulle naturligtvis ha efterlyst åtgärder tidigare, kanske från många håll. Jag kan än en gång påpeka för Inga-Britt Johansson att vi från Centerns sida så sent som i början av 80-talet i flera olika utredningar talade om ekonomiska styrmedel som ett kraftfullt instrument för att komma till rätta med bl.a. avfallsfrågorna. Då reserverade sig Socialdemokraterna systematiskt mot den användningen av detta kraftfulla instrument.

Herr talman! Sakfrågan går ut på att vi har ett mycket stort och växande avfallsproblem. Det innefattar flera delproblem.

För det första har vi ett resursproblem. Delar av avfallet uppstår genom att vi förbrukar ändliga råvaror. Detta är i sig ett problem, särskilt när vi använder dessa resurser till felaktiga, onödiga, dumma förpackningar, engångsmaterial och liknande. För att komma till rätta med den delen av avfallsproblemen måste vi arbeta med ekonomiska styrmedel, med krav på återvinning och ställa dem mot en misshushållning med resurser.

Det andra delproblemet är helt enkelt skräpproblemet – avfall på villovägar skräpar ner på olika sätt, i naturen och på andra ställen. Här är det information, pantsystem och andra instrument som kan och bör utnyttjas för att komma till rätta med den delen.

För det tredje har vi ett volymproblem. Avfallsvolymen är så stor att det i sig leder till svårigheter. Platser för avfallslagring är en knapp tillgång, i den mån man skall diskutera på det sättet. Det ställer i sig nya krav på instrument och åtgärder.

Herr talman! Det fjärde delproblemet är kemiproblemet. Det finns avfall som sprider föroreningar till mark, vatten och luft.

För oss är det nödvändigt att nu ta ett sammantaget grepp på denna fråga. Det är något av en marginaldebatt när man talar om att ifall ett regeringsförslag läggs fram några månader förr eller senare. Det intressanta måste ändå vara att vi tar ett helhetsgrepp och på ett riktigt och effektivt sätt kan passa in de pusselbitar vi behöver i avfallsfrågan. Dit räknas t.ex. erfarenheterna av den grundliga diskussionen om det miljöfarliga avfallet, som nu kommer att redovisas för regeringen om bara några dagar i form av en enmansutredning. Där förs resonemang och diskussioner kring avfallsproblemen som vi kan dra nytta av i ett regeringsförslag.

Vi har en ofullgången diskussion om vad vårt närmande till EG innebär. Det finns flera andra pusselbitar som vi kan utnyttja, tillsammans med de utredningar som ligger färdiga. Regeringen, och särskilt miljöministern, vill att denna fråga skall få en sammanhållen lösning. Detta kan utvecklas till att bli en fråga som inte bara handlar om avfall. Kalla det gärna en kretsloppsfråga. Det gäller att få in alla dessa delmoment: de positiva, dvs. hur resurserna skall utnyttjas på ett konstruktivt sätt, och de litet mer defensiva, dvs. hur vi skall ta hand om det avfall som uppstår.

Låt regeringen sätta in detta i en ordentlig kretsloppsproposition och återkomma till riksdagen under hösten, mot slutet av detta år, som man har sagt.

Det Inga-Britt Johansson kan hjälpa till med är att se till att de konkreta förslag som finns där också går igenom i riksdagen.

Anf. 141 INGA-BRITT JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Det är intressant att höra skillnaden mellan Patrik Norinder och Lennart Daléus. Patrik Norinder såg inte de stora problem som Centern faktiskt ser, och som vi ser. Men om Centern nu har fört fram dessa frågor sedan början av 80-talet, som Lennart Daléus säger, är det väl ännu konstigare att miljöministern, som ju är centerpartist, inte sedan oktober har lyckats tillsätta den arbetsgrupp som han anser bör eller skall jobba igenom dessa frågor. Eller är den tillsatt nu, sedan kompletteringspropositionen lades fram? För varje månad försvinner tid för oss.

Dessutom säger Lennart Daléus att det kommer ett förslag till riksdagen under hösten. Men i kompletteringspropositionen står det att regeringen skall fatta sitt beslut före årsskiftet. Då hinner inte propositionen till riksdagen under hösten. Då kommer den efter jul. Det är fråga om en annan tidsbild. Jag vet inte vilket som är rätt. Men Lennart Daléus, som delvis finns i departementet, vet det förmodligen. Vi är otåliga därför att förslagen inte kommer.

Anf. 142 LENNART DALÉUS (c) replik:

Herr talman! Jag tror inte att man skall haka upp sig för mycket på detta med arbetsgruppen. Den är säkert ett viktigt och vitalt moment i arbetet med att ta fram ett regeringsförslag som rymmer ett helhetsgrepp på avfallsområdet. Det är inte Inga-Britt Johansson obekant att de åsikter vi systematiskt har fört fram på miljöområdet under en lång följd av år nu skall passas in i en regering, där vi delar regeringsansvaret med flera partier. Naturligtvis kräver det en diskussion. Det är inte så att vi överför precis alla våra ambitioner och förslag till åtgärder direkt från Centerns partiprogram till regeringsarbetet. Det kräver en viss diskussion.

Det angelägna kan ändå inte vara att skynda på för att vinna några månader. Det angelägna måste också för Inga-Britt Johansson och andra miljömedvetna personer vara att det förslag som kommer är sammanhållet, hållbart och stabilt. Jag hoppas att man kan komma med ett sådant förslag skyndsamt till riksdagen, där detta helhetsgrepp tas. Jag kan faktiskt inte ha någon exakt uppfattning om ifall regeringen fattar beslut under hösten eller före nyår, och förslaget kommer i början av nästa år. Regeringens ambition är att ta fram ett sammanhållet paket, där den positiva användningen av resurserna och avfallsfrågorna ingår i ett kretsloppstänkande. Det borde också tillgodose den miljöambition som Inga-Britt Johansson lägger i dagen.

Anf. 143 INGA-BRITT JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Lennart Daléus tog själv upp pudelns kärna. Kanske har Centern fel samarbetspartner för att komma någonstans i miljöfrågorna. Det kanske hade varit lättare att lägga fram ett förslag tillsammans med Socialdemokraterna, för att komma någonvart. Jag är rädd för att det förslag som någon gång kommer, när det nu blir, kommer att vara urvattnat och sammanjämkat efter det att Moderaterna har lagt sitt veto på de flesta områden.

Det kommer inte att vara mycket med det. Det kommer att dra ut ännu längre på tiden innan vi får någonting vettigt uträttat när det gäller avfallshanteringen.

Anf. 144 LENNART DALÉUS (c) replik:

Herr talman! Inga-Britt Johansson snuddar vid miljöarbetet i stort i regeringen. Vi är nöjda i Centern med det sätt på vilket vi har lyckats få miljöfrågorna att genomsyra alla samhällssektorer i regeringsarbetet. Det är det som ger de verkliga resultaten.

Den tid är förbi då man kunde lägga det totala miljöansvaret på ett departement eller en departementschef. Detta arbete har lyckats. Det hänger väl samman med hela avfallsfrågan. Det gäller att få hela samhället att fungera som ett kretsloppssamhälle. Den ambitionen har lyckats. Den ambitionen kommer vi att ha i fortsättningen också. Därför tycker vi att det är bra att lyckas också med de samarbetspartner vi har i regeringen nu.

Vi har ibland lyckats även i frågor där vi har diskuterat med Socialdemokraterna. Då har det snarare varit trots Socialdemokraterna och inte på grund av Socialdemokraterna.

Anf. 145 ANNIKA ÅHNBERG (v):

Herr talman! Så har vi då åter fått en sådan här mycket stimulerande debatt som består i att företrädare för den nuvarande regeringen och företrädare för den gamla regeringen träter med varandra om vem som har gjort mest eller minst på det område som för tillfället debatteras. Jag måste säga att jag tycker att den här sortens diskussioner är mycket litet konstruktiva. Det är inte enbart ett uttryck för något slags sura-rönnbär-syndrom hos en företrädare för ett parti som hittills bara har prövat på den ena av de här två positionerna. Det är min djupt kända uppfattning att detta inte är konstruktivt.

Det här är ett område där vi faktiskt ganska förutsättningslöst skulle behöva diskutera själva kärnfrågan med varandra. Den är svår, och den är mycket principiell. Vi har nu insett att någon sorts totalplanering från samhällets sida inte är möjlig på det här området. Vi har insett att marknadens mekanismer inte själva klarar av att hantera den här typen av frågor så att resultatet blir bäst för miljön och för kommande generationer. Hur skall vi då åstadkomma den lämpliga avvägningen som bidrar till att vi får ett system som hushållar med råvaror och energi och är bra för miljön, men som inte tar död på det som vi kan tycka är bra med marknadsmekanismerna? De ger utrymme för nytänkande och kreativitet.

Jag skulle vilja ta ett konkret exempel som jag tycker är mycket typiskt för det här problemet. Det gäller systemet med returflaskor, PET-flaskor. Investeringar i återtagningssystemet – med t.ex. diskmaskiner – är oerhört kostsamma att det inte kommer att bli möjligt att inom en överskådlig framtid hitta ännu bättre och nyare system. Man skulle kunna tänka sig att man konstruerade en ny sorts plast tillverkad av jordbruksprodukter, en bioplast. Denna skulle kunna ge oss ett ännu bättre system. Har man en gång investerat i ett system som kostar många hundra miljoner är risken mycket stor att man för lång tid framåt lägger en död hand över nytänkandet på det här om-

rådet. Detta är ett problem som vi har och som gör att det här är ett mycket komplicerat och svårt område. Jag tycker att vi egentligen skulle ägna oss åt den här typen av diskussion utan att låtsas att vi, var och en på sitt håll, är så övertygade om att vi redan vet allting. Sanningen är att vi faktiskt inte gör det, utan att vi trevar oss fram. Nog om detta.

Jag kan naturligtvis ändå instämma i att jag tycker att det går mycket sakta för den nya regeringen att åstadkomma någonting på det här området. I det här betänkandet behandlas motioner från allmänna motionstiden. Det finns inte en enda motion från Vänsterpartiet. Det beror på att vi godtroget nog utgick från att det som sades i regeringsförklaringen – och som vi trodde var en regeringsförklaring för det här året – skulle inträffa, nämligen att man skulle komma med en proposition på det här området. Vi tyckte då att det var bättre att skriva motioner utifrån regeringens konkreta förslag än att göra det under allmänna motionstiden. Därför har vi inga motioner här.

Vi kan med stor besvikelse konstatera att det inte blev någon sådan propostion från regeringens sida. Det är mycket beklagligt, eftersom vi – vilket har sagts tidigare i debatten – tappar tempo. Men det är inte bara fråga om att Sverige tappar tempo, som ett land som är känt för att ha ambitioner på miljöområdet. Många företag tappar tempo. De vet nu kanske inte hur de skall investera. Vad skall de satsa på inför framtiden? Vilken typ av förpackningar och system skall de satsa på? Man hämmar och dämpar investeringar från företagens sida. De måste ligga lågt och vänta och se vilka krav och regler samhället kommer att sätta upp. Det här har stor betydelse för många företag som t.ex. exporterar till länder i Europa där man har hunnit mycket längre på det här området. Tyskland har nämnts här. Man får problem med att hantera en situation där det gäller helt olika regler i olika länder. Det är mycket beklagligt att man inte ens har kommit längre med den principiella diskussionen.

När vi diskuterade den stora miljöpolitiska propositionen var ambitionerna mycket höga på just avfallsområdet. Vi hade redan tidigare beslutat att vid utgången av 1993 skulle vi inte längre förbränna osorterat avfall. Allt avfall som går till slutbehandling skall fr.o.m. 1994 vara sorterat. Det är inte så lång tid kvar tills dess. Det är väldigt svårt att föreställa sig att olika aktörer runt om i landet skall kunna leva upp till de höga ambitionerna i det här mycket korta tidsperspektivet.

Det är beklagligt med det passiva förhållningssättet till diskussionen i Europa. Det bådar inte gott för Sveriges förhållningssätt. Oavsett om vi är medlemmar eller inte i EG måste vi vara aktiva. Jag tycker att det är beklagligt med den här attityden, som sprider sig över allt fler områden, att vi ensidigt skall anpassa oss till de direktiv och regler som kommer. Även ett litet land kan ha stor betydelse i diskussionerna inför att olika förslag läggs fram. Jag tycker att Sverige skullle försöka hävda sin roll i de sammanhangen.

Det skulle också vara mycket intressant om vi kunde få en genomgång av vad som har hänt med de ganska stora belopp som riksdagen avsatte för forsknings- och utvecklingsarbete på det här området. 87 miljoner avsattes faktiskt över en treårsperiod. Vad händer? Tas det fram några nya system? Kommer man fram med lösningar på olika problem?

Anf. 146 LENNART DALÉUS (c) replik:

Herr talman! Jag tycker att Annika Åhnberg och Vänsterpartiet har intagit en klok och riktig attityd genom att vänta på regeringens förslag på det här området innan man agerar. Jag tror att det är en förnuftig ståndpunkt.

Däremot tycker jag att det är litet onödigt att Annika Åhnberg bortser från att vi faktiskt befinner oss litet i en brytningstid när det gäller olika sätt att hantera avfallsfrågan. En gammal syn på hur man skall elda eller inte elda bryter sig mot synpunkter om mycket stränga sorteringskrav och om hur det som kallas producentansvaret skall förhålla sig till avfallshanteringen. Det vore intressant att redan nu, kanske som en sorts vägledning för regeringens arbete med kommande förslag, höra Annika Åhnbergs synpunkt på t.ex. det stränga tyska förfaringssättet när det gäller att hantera avfallet. Det är kanske någonting som man redan nu har diskuterat i Vänsterpartiet och möjligen tagit ställning till, som en del i den aktiva debatt som enligt Annika Åhnberg alldeles riktigt bör pågå på det här området.

Anf. 147 ANNIKA ÅHNBERG (v):

Herr talman! Det gläder mig naturligtvis oerhört att regeringen tycker att det är intressant att be om råd från Vänsterpartiet i den här frågan och att man inte anser sig själv ha kompetens och kunnighet på det här området för att lägga fram egna förslag.

Jag tror inte att vi från Sveriges sida i detalj behöver kopiera det tyska systemet. Men jag tror ändå att vi skulle kunna komma ganska långt med ett principiellt ställningstagande. Såvitt jag förstod den här diskussionen var det också avsikten med propositionen som förutsågs från regeringen. Den skulle tydligt och klart lägga fram en principiell syn och tala om var ansvaret för avfallshanteringen skulle förläggas. Därmed skulle producenterna få tydligare riktlinjer om att det är hos dem som ansvaret vilar.

Det är också Vänsterpartiets synpunkt att det är den typen av beslut som vi omedelbart behöver ta ställning till. Därmed inte sagt att vi i detalj måste ha det hela klart för oss.

Herr talman! Eftersom jag inte hann med det i mitt inledningsanförande vill jag säga att jag är mycket glad över att utskottet har avvisat motion 645 från Ny demokrati, som ändå förtjänar att lyftas fram för att den är så oerhört oseriös. Det är naturligtvis ett exempel på hur man absolut inte kan hantera den här frågan. Det handlar om, vilket också sägs i reservation nr 1, att man bör ta upp överläggningar och diskussioner med alla berörda parter och se till att få fram principer och system som alla kan vara överens om och arbeta för. Då kommer vi säkert att få bästa tänkbara resultat.

Anf. 148 LENNART DALÉUS (c) replik:

Herr talman! Jag förmodar att Annika Åhnberg då också håller med om att vi befinner oss just i den brytningstid som jag talade om och där det är fråga om ett val mellan olika sätt att se på avfallsfrågan och att just den brytningstiden motiverar den omsorg som miljöministern just nu visar frågan genom att ta in alla de pusselbitar som jag talade om i mitt anförande.

Anf. 149 CHRISTER WINDÉN (nyd):

Herr talman! Det är riktigt, Patrik Norinder, att Ny demokrati i valrörelsen gick ut och sade att vi inte vill ha något onödigt byråkratiskt krångel som kan uppstå som en följd av onödiga lagar. Det har vi sagt, men vi har också sagt att det finns områden där det bästa sättet att lösa problem kan vara en lagstiftning.

Vårt sätt att uttrycka oss i motionen är tydligen enligt Annika Åhnberg mycket ointelligent. Vi har skrivit på detta enkla och rättframma sätt därför att vi inte har haft tillräckligt beslutsunderlag av typen: Vad kostar det och vad krävs det för att bygga om alla befintliga flerfamiljsfastigheter för att kunna ordna sopsortering? Vad kostar det att transportera avfallet och vad behövs det för utrustning för att transporterna till lämpliga depositionsplatser? Kan man ta hand om det sorterade avfallet på ett vettigt sätt när det väl har kommit till depositionsplatsen? Vilka blir konsekvenserna och hur höga blir kostnaderna?

När det gäller industriavfallet tror jag att det är lättare att lösa detta problem. Inom industrin har man redan nu i mycket stor utsträckning återvinning av olika avfallsprodukter. Återvinningen av hushållsavfall är inte alls lika utbyggd.

När vi diskuterade denna fråga i utskottet framhöll jag, vilket Patrik Norinder mycket väl vet, just dessa punkter som en orsak till att jag inte ville ansluta mig till ett yrkande om ett tillkännagivande till regeringen. Ett skäl härtill är också att det i kompletteringspropositionen nämns att en arbetsgrupp ser över dessa frågor och att regeringen ämnar fatta ett beslut om en proposition före årsskiftet, något som tidigare talare har framhållit. Vi tyckte då i vår partigrupp att det i detta läge vore mycket bättre att avvakta och se vad propositionen kommer att innehålla. Jag är inte lika bekymrad som Socialdemokraterna om propositionen dröjer en eller annan månad in på nästa år, dvs. om den kommer i januari eller i mars. Det viktiga är att propositionen innehåller ett gott förslag som vi kan stödja och som får till resultat att vi blir av med sopberget och får en vettig grad av återvinning av avfallet.

Det är inte heller säkert att en lag om sopsortering är det bästa sättet att komma till rätta med detta problem. Jag hoppas att arbetsgruppen kommer att lägga fram förslag som visar att det finns andra alternativ som i slutändan leder till samma resultat. Även om vi har väckt en motion med förslag om en lagstiftning, kommer vi inte envist som en mulåsna att hålla fast vid vårt förslag, om det av regeringspropositionen framgår att det finns bättre sätt att uppnå samma resultat. I sådant fall är vi beredda att ändra oss.

Anf. 150 PATRIK NORINDER (m) replik:

Herr talman! Jag tycker att det var bra att Christer Windén litet grand lade till rätta Ny demokratis tankar. Såvitt jag förstod Christer Windén rätt, är han inte säker på att en lagstiftning är den bästa vägen. Jag kan också tänka mig att Christer Windén kommer att stödja det förslag som regeringen lägger fram efter årsskiftet. Det är också bra att Christer Windén har kommit fram till att det inte föreligger så stor brådska. Det visar att han förstår problematiken.

Jag reagerade litet mot ert motionsförslag mot bakgrund av att ni tidigare lagt fram förslag om ytterligare krångel med prismärkning av varor. Om ni hela tiden lägger fram förslag av det slaget, lever ni inte upp till vad ni sagt om byråkrati och krångel. Men det kanske i och med detta nu är slut på det området. Det får vi i alla fall hoppas.

Anf. 151 CHRISTER WINDÉN (nyd) replik:

Herr talman! Om regeringen lägger fram ett förslag som är det i våra ögon bästa, så kommer vi att stödja det förslaget. Kommer det ett förslag från regeringen som inte är lika bra som förslag som har lagts fram från annat håll, så stödjer vi inte regeringens förslag utan det andra förslaget. Vi stöder ett bra förslag, oavsett varifrån det kommer. Det viktiga är att vi med förslaget uppnår de syften som vi har angett.

Anf. 152 PATRIK NORINDER (m) replik:

Herr talman! Om jag uppfattar Christer Windén rätt nu, så stöder Ny demokrati förslag från antingen det ena eller det andra hållet. Har ni inte tänkt på att stödja era egna förslag? De kanske inte är så väl genomarbetade att de är någonting att stödja. Vore det i så fall inte bättre att ni avhöll er från att lägga fram sådana förslag?

Anf. 153 CHRISTER WINDÉN (nyd) replik:

Herr talman! Vi är ett litet parti, och vi kan inte få igenom våra förslag på egen hand. Vi måste söka stöd hos andra partier. Vi har lyckats få sådant stöd i några fall, och det känner Patrik Norinder till. I det här fallet tror jag att det är nödvändigt med ett samarbete i en större grupp. Även om vi lägger fram ett eget förslag, något som vi givetvis kommer att göra, är det förnuftigt att tänka sig att ett förslag går igenom först sedan man fått stöd antingen av partierna i fyklöverregeringen eller av vänstersidan i riksdagen.

Anf. 154 ANNIKA ÅHNBERG (v):

Herr talman! Jag tycker inte att Ny demokrati förtjänar att komma undan den här diskussionen så lättvindigt. Man måste faktiskt betrakta den här motionen som en partimotion, för den är ju ändå undertecknad av herr överstegaloschen Wachtmeister själv.

Ny demokrati kanske inte tar riksdagsarbetet på allvar, men jag är övertygad om att väljarna faktiskt gör det. Sanningens minut kommer nog till slut, då väljarna även av Ny demokrati kommer att kräva att partiet skall vara någonting annat än ett gäng glada galoscher och i stället ta ansvar för de politiska förslag som man faktiskt lägger fram.

Man kan inte med argumentet att man är ett litet parti och inte har tillräckliga resurser lägga fram ett förslag som är så entydigt och sedan bara säga, att om det kommer ett bättre förslag, så struntar vi i vårt förslag. Partiet måste väl ändå haft en avsikt. Partiet har mycket tydligt och entydigt föreslagit en lagstiftning på detta område. Man begärde inte en utredning, utan vad man föreslog var mycket klart och entydigt en lagstiftning om obligatorisk källsortering.

Jag tycker att det är allvarligt när man på ett sådant här område kräver

lagstiftning. Vad är det för samhälle man tänker sig i framtiden? Hur skall det se ut i ett samhälle där man har obligatorisk källsortering? Det kanske kommer liknande förslag även på andra områden. Vem skall övervaka allt detta? Vad skall vi leva i för typ av samhälle?

Jag anser inte att man bara kan stå här och svamla och säga, att om det kommer ett förslag som är bättre så stöder vi det i stället. Jag tycker att Ny demokrati skall göra avbön och säga att detta var ett mycket dåligt förslag. Ni bör säga att ni skall försöka tänka er bättre för i fortsättningen. Det är det minsta man kan begära.

Anf. 155 CHRISTER WINDÉN (nyd):

Herr talman! Häromdagen angrep John Bouvin folkpartisterna med ett invektiv, och han blev tillrättavisad av talmannen. I dag blev vår partiledare kallad för en galosch. Jag tycker att det är minst lika allvarligt. Jag tycker, Annika Åhnberg, att vi i denna kammare borde hålla oss med ett litet bättre ordval och låta bli invektiv, åtminstone i jordbruksutskottet och i jordbruksdebatter.

När det gäller de anklagelser som Annika Åhnberg riktade mot vårt parti vill jag säga att jag i utskottet mycket noggrant redogjort för våra motiv och våra ställningstaganden. Vi hade en lång diskussion om detta, och Annika Åhnberg är mycket väl medveten om vad jag sade. Jag tycker inte att jag har någon anledning att upprepa de argument som jag anfört i utskottet och som jag redogjort för även här på ett tillräckligt klart sätt.

Anf. 156 ANNIKA ÅHNBERG (v):

Herr talman! Med tanke på de invektiv som numera florerar i den politiska debatten i Sverige, måste jag säga att jag tycker att uttrycket "galosch" i sammanhanget är synnerligen modest. Jag trodde att en av de saker som Ny demokrati är mycket intresserat av är att förnya det politiska språket och skoja till det hela litet grand.

Anf. 157 CHRISTER WINDÉN (nyd):

Herr talman! Annika Åhnberg har totalt missuppfattat uttrycket "drag under galoscherna". Det har ingenting med galoscher i ordets egentliga bemärkelse att göra. Det är ju ett illustrativt uttryck. Det är ett abstrakt uttryck för någonting som får saker och ting att ske snabbare i samhället. Jag nöjer mig med det. Jag tycker att vad Annika Åhnberg sade var så oerhört dumt.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 12 §.)

11 § Uppgiftsskyldighet på jordbrukets område

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1991/92:JoU19 Uppgiftsskyldighet på jordbrukets område (prop. 1991/92:121).

Anf. 158 LENA KLEVENÅS (s):

Herr talman! För att övergå till någonting knastertorrt skall vi nu behandla uppgiftsskyldigheten på jordbrukets område. Vi socialdemokrater har till detta betänkande fogat en reservation, som jag yrkar bifall till. Vi hade önskat att den nya lagen om den offentliga statistiken, som behandlas av finansutskottet, hade utformats på ett sådant sätt att den inrymde alla näringsidkare. Den proposition som tar upp denna fråga har nummer 118 och skall inte behandlas i dag.

Det vi skall besluta om nu gäller proposition 121 om en speciell lag som under några år skall behandla uppgiftsskyldigheten just på jordbrukets område. Vi anser inte att det är någon bra lösning, och vi har inte sett några bärande skäl till att jordbrukssektorn skall särbehandlas. Tvärtom kan vi se en risk för att det begås brott mot sekretessen, när man nu enligt majoritetens förslag på jordbrukets område blandar uppgifter för både administrativt och statistiskt ändamål.

Vinner vår reservation bifall innebär det att riksdagen även bör avslå proposition 118, som behandlas av finansutskottet och i stället hos regeringen begära ett nytt samlat förslag om uppgiftsskyldighet för samtliga näringsidkare.

Anf. 159 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Som Lena Klevenås sade är inte detta någonting man direkt skrattar högt åt, men det är kanske ändå nödvändigt att ha en viss ordning på en del siffror och fakta, för att på det sättet kunna gå tillbaka och se vad som händer i samhället.

Från majoritetens sida har vi inte funnit anledning att följa det förslag som finns i reservationen och i den socialdemokratiska motionen. Om jag skall vara ärlig måste jag säga att jag ser väldigt små skillnader i synsätten.

I det yttrande jordbruksutskottet fick från finansutskottet står: "Det är därför en fördel som utskottet ser det att uppgifter som kan användas för administrativa ändamål inte regleras i samma lag som de statistiska uppgifter som skall insamlas för den officiella statistiken. De som lämnar uppgifter enligt lagen om den officiella statistiken skall kunna göra detta i en fast förvissning om att uppgifterna inte kommer att kunna användas för andra ändamål än för statistik och forskning och att de omfattas av statistiksekretessen." Detta uppfyller ju väl de krav Lena Klevenås ställde och som också ställs i reservationen, där man skriver: "De som lämnar uppgifter för statistik och forskning skall kunna göra detta i en fast förvissning om att uppgifterna inte kommer att kunna användas för andra ändamål och att de omfattas av statistiksekretessen."

Sedan kommer vi till nästa fråga, nämligen att uppgifter skall samlas in även för administrativa ändamål. Detta förekommer ju ännu på jordbrukets område när det gäller djurbidrag, arealbidrag och annat. Finansutskottet skriver i sitt yttrande, som också jordbruksutskottet har ställt sig bakom: "När uppgiftsinsamling skall ske till ett register som förs både för statistiska och administrativa ändamål är det därför enligt utskottets mening befogat att detta förhållande regleras i en särskild lag." I reservationen står: "När

uppgiftsinsamling skall ske för administrativa ändamål är det därför befogat att detta förhållande regleras i en särskild lag."

Herr talman! Jag tror vi har ungefär samma uppfattning. Vi kan naturligtvis reglera det här på olika sätt. Det är mera en teknisk fråga.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter 12 §.)

12 § Ändring i miljöskyddslagen m.m.

Föredrogs

jordbruksutskottets betänkande

1991/92:JoU21 Ändring i miljöskyddslagen (1969:387) m.m. (prop. 1991/92:137).

Anf. 160 CHRISTER WINDÉN (nyd):

Herr talman! Förslaget i proposition 137 går ut på att utvidga skyldigheten att lämna miljörapport. Alla som bedriver miljöfarlig verksamhet skall alltså avge en miljörapport om verksamheten finns angiven som tillståndspliktig i bilagan till miljöskyddsförordningen. Dessutom får uppgiftsskyldigheten även avse sådana utsläpp till omgivningen som inte regleras av villkoren i tillståndsbeslutet.

Det kan inte vara rimligt att myndigheter från företag skall kunna begära uppgifter som inte följer direkt av koncessionen. Detta måste enligt min uppfattning bygga på en frivillig basis. Det betyder att ett företag kan bli tvingat att avlämna rapporter vars innehåll godtyckligt bestäms av en myndighet. Jag anser att man måste ha rätt att begära en godtagbar motivering till varför rapporten begärs och att man även måste ha rätt att ifrågasätta behovet av en rapport.

Det finns annars en uppenbar risk, herr talman, att myndigheten i sin allmänna nit kan utsätta företag för rent trakasseri. Jag kan tänka mig att en utvidgad miljörapport, med stora krav på rapportens innehåll och dess rent formella uppställning, kan orsaka väldigt stora extra kostnader för små företag och dessutom kanske t.o.m. leda till att de måste nyanställa personal. Detta innebär stora kostnader. Det är därför viktigt att behovet av en utvidgad rapport kan verifieras och motiveras på ett godtagbart sätt. Det måste med andra ord finnas en bakdörr för företagen. Om det visar sig att ett företags överklagan är välgrundad, dvs. att myndigheten inte på ett godtagbart sätt har kunnat motivera sina krav, bör företaget kunna begära skälig ersättning för sina ökade kostnader.

Att jag väckte en motion med anledning av den här propositionen berodde således på att jag ville se till att uppgiftslämnare tillförsäkras skälig rätt att värja sig mot omotiverad myndighetsutövning. Jag kan tänka mig tillfällen då myndigheterna aningslöst begär rapporter, som i och för sig kan vara intressanta men för vilka företagens kostnader inte står i rimlig proportion till

nyttan av rapporten. Jag finner det märkligt att utskottet låter detta faktum passera utan vidare kommentar.

Herr talman! Jag yrkar bifall till min reservation under mom. 1 och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Anf. 161 INGVAR ERIKSSON (m):

Herr talman! I detta jordbruksutskottets betänkande nr 21 behandlas regeringens förslag om ändring i miljöskyddslagen och ändring i lagen om förhandsgranskning av biologiska bekämpningsmedel. Utskottets ställningstaganden innebär bl.a. att alla som bedriver miljöfarlig verksamhet skall avge en miljörapport om verksamheten finns angiven som tillståndspliktig i bilagan till miljöskyddsförordningen. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får också föreskriva att uppgiftsskyldigheten i en miljörapport skall kunna avse sådana utsläpp till omgivningen som inte regleras av villkor i tillståndsbeslutet. Tillsynsmyndighet skall också, efter ansökan av tillståndshavare, kunna ändra villkor även i skärpande riktning.

En viktig del i arbetet med att bevara den biologiska mångfalden, skydda människors hälsa och hushålla med naturresurserna är att begränsa utsläpp av skadliga föroreningar och att söka avveckla användningen av farliga kemikalier.

Herr talman! Syftet med miljörapporten är dels att förstärka företagens egen kontroll, dels att förbättra myndigheternas tillsyn över verksamheten. En viktig förutsättning för en effektiv tillsyn över tillståndet i miljön är att miljörapporterna innehåller uppgifter som gör det möjligt att vid sidan av villkorskontrollen också bedöma belastningen på miljön, om belastningen minskar eller ökar och om av riksdagen fastlagda mål kan uppnås. Vidare måste myndigheterna ha en god överblick över tillståndet i miljön och också kunna se till att tillsynen upprätthålls i enlighet med miljöskyddslagens bestämmelser. Miljörapporterna, som avlämnas varje år, kan i detta sammanhang bli ett värdefullt hjälpmedel.

När det gäller kostnaderna måste framhållas att ansvaret för ett fungerande miljöskydd främst ligger på det företag som utövar den miljöfarliga verksamheten. Det är också därför företagets skyldighet att anpassa sin verksamhet till miljöskyddslagens krav. Lagens bestämmelser bygger därför på principen att den som beviljas tillstånd att utöva miljöfarlig verksamhet också står för kostnaderna för såväl tillståndsprövningen som de skyldigheter som kan vara förenade med tillståndet och verksamheten. Det vore orimligt om skattebetalarna tvingades stå för dessa kostnader. Utskottet har därför inte kunnat tillmötesgå Ny demokratis motionsyrkande om rätt till särskild ersättning för kostnader i samband med den utvidgade miljörapporten.

Ny demokrati föreslår också att företagen skall ha rätt att överklaga beslut om utvidgad miljörapport. Detta tillgodoses i regeringens förslag om ändrad lydelse av miljöskyddslagens 48 §.

Jag vill, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 162 ANNIKA ÅHNBERG (v):

Herr talman! Vi har från Vänsterpartiet inte någon annan mening än den som utskottets majoritet har, och också jag vill därför yrka bifall till utskottets hemställan. Men jag vill ändå ta tillfället i akt att säga några ord.

Detta betänkande handlar om ett väldigt stort problem, som vi från riksdagens sida har uppmärksammat tidigare, t.ex. i samband med den stora miljöpolitiska diskussionen förra året. Problemet bottnar i att miljöskyddslagen, när den infördes 1969 och vi därmed fick reglerat vilka miljöfarliga verksamheter man måste begära tillstånd för, inte kom att gälla retroaktivt, vilket lagar ju inte bör göra, utan den kom att gälla för de verksamheter som etablerades efter lagens tillkomst. Den gällde också för de verksamheter som redan fanns, om de efter lagens tillkomst genomförde någon förändring eller utbyggnad som gav tillfälle att pröva den miljöfarliga verksamheten. Det har senare visat sig att det finns förvånansvärt många företag som bedriver miljöfarlig verksamhet av den typ som avses i lagen och som beskrivs i förordningen men som ändå inte omfattas av tillståndsprövningen.

Vi tycker i Vänsterpartiet att det är ett mycket stort steg framåt dels att samhället nu får bättre insyn i dessa verksamheter och får en uppfattning om hur stora föroreningar det handlar om och av vilken karaktär, dels att dessa företag nu får en press på sig att förbättra egenkontrollen, vilket är oerhört viktigt. Det här är faktiskt något som redan den förra regeringen lät förstå att man hade på gång, även om man var litet senfärdig med att komma med något konkret förslag, vilket ju är beklagligt. Det är enligt min mening mycket viktigt att det är just de som bedriver verksamheten som har ansvaret.

Jag begärde ordet därför att jag ännu en gång har kommit att fundera en del över de motioner som Ny demokrati väcker. Ny demokrati har i detta ärende väckt en motion och sedan återigen tagit avstånd från den, eftersom man vid närmare eftertanke har insett att man inte kan stå för den. I denna motion tycks man mena att det som skall gälla inte är den princip som på utrikiska heter "polluter pays principle", dvs. att det är den som förorenar som skall betala kostnaderna, utan man vill införa en annan princip, någonting liknande fff, förorenaren får förstärkning. Skattekollektivet i det här landet skall alltså finansiera de kostnader som den som bedriver miljöfarlig verksamhet har, för att vi bättre skall kunna få bukt med miljöproblemen. Det är en helt orimlig princip som Ny demokrati tar upp, och det är oerhört viktigt att jordbruksutskottet avvisar den. Det behöver återigen lyftas fram i ljuset hur oseriöst Ny demokrati handskas med det förtroende man har fått av väljarna, på ett så oerhört viktigt område som miljöpolitiken utgör.

Än en gång vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 163 CHRISTER WINDÉN (nyd):

Herr talman! För det första konstaterar jag med tillfredsställelse att Annika Åhnberg tydligen har slutat att tycka att det är bra med retroaktiva lagar. Det är ett hälsotecken.

För det andra skulle jag vilja påpeka, att jag sade mycket tydligt i talarstolen att anledningen till min motion är att jag vill ge företagen en rimlig möjlighet att värja sig för en ojust behandling, som mycket väl kan förekomma från myndigheters sida. Myndigheter är inte ofelbara, utan de kan också göra fel. Det måste finnas en möjlighet att visa att det man gör är välmotiverat. Om det är det, Annika Åhnberg, är det ingen som protesterar mot det.

Vad man protesterar mot är de fall där man kan visa att det inte är motiverat. Det är hela pudelns kärna. Det är inte alls konstigt.

Jag är mycket förvånad över att man så vårdslöst läser vad som står i motionen och så vårdslöst lyssnar på vad jag säger i utskottet och här i kammaren. Det är inte särskilt trevligt att bli påhoppad för någonting som är direkt gripet ur luften.

Anf. 164 ANNIKA ÅHNBERG (v):

Herr talman! Det är klart att det inte är särskilt trevligt att bli påhoppad, men om man väcker oseriösa och dåliga förslag får man faktiskt finna sig i det.

I den här propositionen, som jordbruksutskottet tillstyrker, föreslås att det är de verksamheter som avses i lagen och som regleras i förordningen till lagen som skall finnas med i miljörapporten. Eftersom Ny demokrati med sitt yrkande, som man har reserverat sig till förmån för, tycks mena att det inte finns anledning att i miljörapporten ta in alla de verksamheter som nämns i den förordningen, skulle jag vilja veta vad Ny demokrati menar när man skriver "begränsas till väl motiverade behov eller när synnerliga skäl föreligger". Vem skall definiera det? Vilka verksamheter som nu avses med lagen och förordningen är det som Ny demokrati inte tycker är underlag för välmotiverade behov eller synnerliga skäl?

Anf. 165 CHRISTER WINDÉN (nyd):

Herr talman! När jag skrev den här motionen hade jag givetvis pratat med många företag och människor inom branschen. Jag har själv mina rötter där, som Annika Åhnberg mycket väl vet. Det är inte alls svårt att konstruera sådana här fall. Det här är ett sätt att se till att det finns en bakdörr. Det är inte alls någonting som är avsett för att företag omotiverat skall kunna smyga ifrån ett samhällsansvar. Det handlar inte om det.

Jag vet att Annika Åhnberg och hennes partikamrater bedriver en klappjakt på privat företagsamhet, och det är synd. I ett planekonomiskt tänkande hade man kanske inte behövt sådana här bakdörrar, eftersom det är samma människor och samma beslutsfattare som handlägger frågorna i bägge ändar. Men nu är det inte så.

Företagen har en konkurrensutsatt situation; de måste vara kostnadsmedvetna. Om de då påläggs uppgifter eller ålägganden som inte anses motiverade, måste det finnas en möjlighet att påvisa detta och beivra det. Det är avsikten med min motion, ingenting annat.

Anf. 166 ANNIKA ÅHNBERG (v):

Herr talman! Jag ställde en mycket konkret fråga till Christer Windén: Vilka verksamheter som finns i den här förordningen till miljöskyddslagen är det som Ny demokrati inte anser är underlag för välmotiverade behov eller synnerliga skäl? Jag fick inget svar på den frågan – tyvärr.

Det är klart att företag är kostnadsmedvetna och gärna vill undvika kostnader, men här handlar det om miljökostnader som någon gång måste betalas av någon. Om vi inte betalar dem nu och inte ser till att begränsa miljöfarliga verksamheter så mycket vi kan nu, blir det kommande generationer som

får betala de kostnaderna. Vi i Vänsterpartiet tycker inte att det är en bra princip.

Vi vill absolut inte stänga dörren för privat företagsamhet. För att återvända ett kort ögonblick till det betänkande vi nyss diskuterade, som handlade om att införa obligatorisk källsortering även för företagen, var Ny demokrati inte så medvetet om vilka problem man kunde ställa till med även för privata företag. Det förefaller som om hela politiken är något ogenomtänkt. Jag tror också, även om Christer Windén känner många företagare – vilket jag också gör – att miljömedvetenheten är stor även bland företagare och att de kan tycka att det är rimligt att göra en bra miljörapportering, som kan ligga som underlag för en ännu bättre miljöpolitik i framtiden.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

Företogs till avgörande jordbruksutskottets betänkanden 1991/92:JoU17, JoU19 och JoU21.

Jordbruksutskottets betänkande JoU17

Mom. 1 (åtgärder för att begränsa avfallsvolymen)

Utskottets hemställan bifölls med 155 röster mot 128 för reservation 1 av Göran Persson m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 9 (höjning av bilskrotningspremien m.m.)

Utskottets hemställan bifölls med 263 röster mot 19 för reservation 3 av Christer Windén. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 11 (ett totalt resurs- och miljöhushållningssynsätt inom EG)

Utskottets hemställan bifölls med 157 röster mot 129 för reservation 4 av Göran Persson m.fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Jordbruksutskottets betänkande JoU19

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservationen av Göran Persson m.fl. – bifölls med acklamation.

Jordbruksutskottets betänkande JoU21

Mom. 1 (miljöskyddslagen)

Utskottets hemställan bifölls med 265 röster mot 20 för reservationen av Christer Windén.

Mom. 2 och 3

Utskottets hemställan bifölls.

13 § Beslut om fortsatt ärendebehandling den 21 maj

Kammaren beslöt att ärendebehandlingen skulle fortsättas vid morgondagens arbetsplenum.

14 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades

Motion

med anledning av prop. 1991/92:127 Ändringar i fastighetsbildningslagen (1970:988) m.m.

1991/92:Bo18 av Dan Eriksson i Stockholm (nyd)

15 § Kammaren åtskildes kl. 17.53.

Förhandlingarna leddes
av talmannen från sammanträdets början t.o.m. 5 § anf. 25 (delvis),
av förste vice talmannen därefter t.o.m. anf. 59 (delvis),
av tredje vice talmannen därefter t.o.m. 9 § anf. 96 (delvis),
av andre vice talmannen därefter t.o.m. 10 § anf. 144 (delvis) och
av förste vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

GUNNAR GRENFORS

/Gunborg Apelgren

Innehållsförteckning

Onsdagen den 20 maj

1 § Avsägelse 1
2 § Justering av protokoll 1
3 § Hänvisning av ärenden till utskott 1
4 § Förnyad bordläggning 1
5 § Granskning av statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning 1
Konstitutionsutskottets betänkande KU30
Debatt
Regeringen och regeringsarbetet, m.m. 2
Thage G Peterson (s)
Tredje vice talman Bertil Fiskesjö (c)
Birger Hagård (m)
Ylva Annerstedt (fp)
Roland Lében (kds)
Harriet Colliander (nyd)
Johan Lönnroth (v)
Ulla Pettersson (s)
Inger René (m)
Oljebistånd till Estland m.m. 31
Catarina Rönnung (s)
Ylva Annerstedt (fp)
Sanktionerna mot Irak 34
Johan Lönnroth (v)
Kurt Ove Johansson (s)
Krigsmaterielexport 40
Ylva Annerstedt (fp)
Johan Lönnroth (v)
Kurt Ove Johansson (s)
Vissa försvarsfrågor samt vissa underrättelse- och säkerhetsfrågor 46
Johan Lönnroth (v)
Kurt Ove Johansson (s)
Thage G Peterson (s)
Nyemission i Nordbanken m.m. 51
Johan Lönnroth (v)
Beslut om inlandsbanan 53
Lisbeth Staaf-Igelström (s)
Roland Lében (kds)
Vissa anslagsfrågor 56
Harriet Colliander (nyd)
Birger Hagård (m)

Ersättning till en enskild företagare 57
Torgny Larsson (s)
Johan Lönnroth (v)
Hans Nyhage (m)
Beslut 62
Kompletterande meddelande om frågestunden den 21 maj 63
Tredje vice talmannen
Beslut om samlad votering 63
6 § Tilläggsbudget II inom finansdepartementets område, m.m. 64
Finansutskottets betänkande FiU24
Beslut fattades efter 9 §
7 § Tilläggsbudget II inom civildepartementets område 64
Finansutskottets betänkande FiU25
Beslut fattades efter 9 §
8 § Postväsende 64
Trafikutskottets betänkande TU18
Debatt
Ines Uusmann (s)
Bengt Hurtig (v)
Kenth Skårvik (fp)
Kenneth Attefors (nyd)
Beslut fattades efter 9 §
9 § Järnvägar 71
Trafikutskottets betänkande TU19
Debatt
Jarl Lander (s)
Kenneth Attefors (nyd)
Bengt Hurtig (v)
Rolf Clarkson (m)
Hugo Bergdahl (fp)
Rune Thorén (c)
Lars Svensk (kds)
Arne Jansson (nyd)
Beslut 97
Finansutskottets betänkande FiU24
Finansutskottets betänkande FiU25
Trafikutskottets betänkande TU18
Trafikutskottets betänkande TU19
Beslut om samlad votering 98
10 § Avfallsfrågor 98
Jordbruksutskottets betänkande JoU17
Debatt
Inga-Britt Johansson (s)
Max Montalvo (nyd)
Patrik Norinder (m)
Lennart Daléus (c)

Annika Åhnberg (v)
Christer Windén (nyd)
Beslut fattades efter 12 §
11 § Uppgiftsskyldighet på jordbrukets område 111
Jordbruksutskottets betänkande JoU19
Debatt
Lena Klevenås (s)
Lennart Brunander (c)
Beslut fattades efter 12 §
12 § Ändring i miljöskyddslagen m.m. 113
Jordbruksutskottets betänkande JoU21
Debatt
Christer Windén (nyd)
Ingvar Eriksson (m)
Annika Åhnberg (v)
Beslut 117
Jordbruksutskottets betänkande JoU17
Jordbruksutskottets betänkande JoU19
Jordbruksutskottets betänkande JoU21
13 § Beslut om fortsatt ärendebehandling den 21 maj 118
14 § Bordläggning 118